III. d. 12½.

Inst. powszechn

5497-5498
CIMELIA

Hist. powsz. 180.

XIV. c. 31.

VIII
6.

Iunii Zanoschij de Senatu Romano.

Cim. Qu. 5497-8

LAVRENTII
Grimalii Goslicii
DE OPTIMO SENATORE
LIBRI DVO.

In quibus Magiſtratuum officia, Ciuium uita beata, Rerumpub. fœlicitas explicantur.

OPVS planè aureum, ſummorum Philoſophorum & Legiſlatorum doctrina refertum, omnibus Reſpu. ritè adminiſtrare cupientibus, non modò utile, ſed apprime neceſſarium.

Acceſſit locuples rerum toto Opere memorabilium Index.

CVM PRIVILEGIO,
VENETIIS, *Apud Iordanum Zilettum*,
M D LXVIII.

LAVRENTII

Crimalii Gosicii

DE OPTIMO SENATORE

LIBRI DVO.

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI ET DOMINO D. SIGISMVNDO AVGVSTO REGI POLONIAE, MAGNO DVCI LITVANIAE, RVSSIAE, PRVSSIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE, LIVONIAE, &c. Domino suo clementissimo.

EMO est sapientissime REX, *qui nesciat, beatas eas ciuitates existimari, in quibus ciues tranquillam vitam, ac felicem traducant; vt contrà miseras, in quibus ijdem haud satis magnis ad quietem ociumq; sint instructi præsidijs. Neque enim Respub. beata sine ciue felici, nec in Republica misera potest esse ciuis beatus. Verùm quæ potissimum ad ciuitatem, ciuiumq; beatitudinem efficiendam,*

pertineant, magna est, eáque doctorum iampridem hominum opinionibus confirmata dissensio. Etenim alij certis hoc legum præscriptis assequi nos posse, alij quadam potius ciuilis disciplinæ institutione putarunt. Nonnulli clementi quadam ipsius cœli, sub quo viuimus, aspiratione ad honestè viuendum aptos reddi nos, ac quodammodò inuitari existimarunt. Quidam etiam optimorum opus hoc esse Regum duxerunt, si se ad eorum virtutes imitandas ciues contulissent, totosq; se ad exemplum eorum ac similitudinem confinxissent. Atque horum quidem ego sententiam præ cæteris verissimam esse, cùm ex alijs, tum ex te potissimum, Auguste Rex potentissime iudico. Neque enim aliunde Reipublicæ Regniq; nostri firmam quietem, ac beatitudinem proficisci arbitror, quàm quòd tantus est virtutis, ac sapientiæ tuæ splendor, vt omnium in se ciuium, populorumq; conuertat oculos, ac pulchra sui imitatione accendat. Ciuesq;

tui

tui eò ſtudium ſuum omne ac diligentiam conferant, vt te in primis nutumq; uerò auguſtiſſimum tuum intueantur. quippe qui ſentiant in ſummo, eoq; iuſto Imperio tantam ineſſe æquitatem, atque clementiam, vt ſe non magis cogi ad obtemperandum, quàm allici ad diligendum arbitrentur. Etenim magnitudo autoritatis tuæ tanta eſt, vt ipſe non modò Regni moderator, & legiſlator, ſed quod in Republica libera maximum eſt, ciuium tuorum virtutis, laudis, & dignitatis iudex, cenſor, & æſtimator ſis, Regnumq; ipſum ita iuſtum, eſt, vt iuſtius nullum in terris reperiri poſſit. Ipſe præterea principatum iſtum non, vt plerique, aut hæreditate, aut ſanguine, aut occupatione, ſed vna, quæ in te, & maioribus tuis perpetuò floruit, conſtanti excellentis virtutis, ac ſapientiæ opinione, ſumma Polonorum omnium conſenſione adeptus es. Fuit enim, ſi verum fateri velimus, Iagelonum familia vberrimum Regum ſeminarium vſque adeò, vt externæ

gentes

gentes quoque moderati, fortisq; Imperij speciem quærentes ex ea sibi Reges deposcerint. Quorum vtinam stirps in Hungaria & Bohemia diutiùs permansisset. neque enim his arma tractantibus Turcarum Imperator eò, quo venisse videmus, potentiæ processisset. Quæ quidem & si præclara atque admirabilia omnia sunt, tamen grauiora, atque ampliora eo nomine euadunt, quòd ad summas iustasq; regendi quasi habenas, Senatus tibi consilium adest tùm nobilitatis, tùm prudentiæ laude præcellens, idq; tuo potissimum iudicio, arbitrioq; delectum. Cuius moderatione, ac sapientia non minimam Regni nostri contineri quietem, ac gloriam intelligimus. Omitto cæteros magistratus, qui etiam Reipub. felicitatem non ornant modò & illustrant, verùm etiam amplificant, adeò ut Polonia dicatur esse domicilium libertatis, sedesq; veri ac iusti Imperij. Te verò id autore fieri, & effectore quis non videt? Quæ omnia cùm ego ab ineunte adolescentia admirari cœpissem, ac pro

cedente

cedente ætate, & iudicio augescente quàm præclaris Philosophorum, atque antiquis nobilium Rerumpub. institutis conuenientia essent, viderem, putaui me non inanem operam esse adhibiturum, si quæ aut ingenio meo peperissem, aut alicuius scriptis legendis ad hanc rationem pertinentia collegissem, ea memoriæ, posteritatiq; ad communem vtilitatem hominum consecrarem, tuoq; in primis ea nomini, qui huius laboris propè causam dedisti, dedicarem. Non vt te aliquo modo instituerem (neq; enim summa tua sapientia cuiusquàm præcepta desiderat) sed ut his legẽdis virtutum tuarum similitudine ductus oblectareris, teq; ei Imperio præesse gauderes, quod iustißimum esse cùm res ipsa, tum verò antiquorum non contemnenda testimonia comprobarent. Rem quidem magnam ac multis difficultatibus impeditam, ipsam, quam instituí, de Optimo Senatore disputationem intelligo. Sed me difficilia quanquàm infirmis viribus prosequentem honestæ laudis non improbanda, vt puto, cupiditas, communisq;

munisq; hominum vtilitas satis, ut arbitror, excusabit. Te certè pro tua clementia, quæ isti Maiestati, atque adeò toti Iagelonum familiæ insita est, boni consulturum esse, non dubito.

LAVRENTII GRIMALII GOSLICII

De Optimo Senatore

LIBER PRIMVS.

QVI SE TOTOS ad ea conferre ſtudia ſolent, quæ non priuatæ modò iucunditatis, verùm etiam vtilitatis publicæ, fructum in ſe continent; perfectam veraq; laude dignam quærere ſapientiam mihi videntur. Sapere enim, vt aliis prodeſſe poſsit, ſapientem omnino decet. Omnium autem diſciplinarum, quæ prodeſſe maximè delectareque ſolent, nulla, mea quidem ſententia, iucundior, nulla vtilior, nulla præſtantior eſt ciuili ſcientia; quæ felicitatis humanæ dux eſt, et publicæ rei, communisq; vitæ magiſtra. Quod cùm ego multorum exemplis, vſuq; rerum non mediocri, verum eſſe cognoſcerem; probaremq; ſapientiæ genus illud, quod in Reipub. adminiſtratione verſatur, et ratione iudicioq; non falſa opinione, caſuue, aut fortuna res omnes moderatur: volui ſanè, quid de optimo Senatore, de eius item officio, virtute, dignitate ſentirem, in medium adferre, fructumq; diligentiæ meæ, et cum his qui reſpub. gubernaturi ſunt, et qui hac philoſophandi ratione ſe oblectant, communicare. Qua in re è penetralibus ciuilis ſapientiæ eruenda, mihi diligentius elaborandum putaui, vt omnes ſummorum philoſophorum arculas euoluerem, nihilq; huc adferrem, quod non ſapientum legislatorum, ſenatorumq; prudentium pigmenta redoleret. Hoc autem in perſona ſenatoris effici poſse maximè iudicaui, quòd eum ob ætatis maturitatem, virtutes ſummo viro dignas exercere crederem; tum in eo loco gradum tenere dignitatis

gnitatis scirem,ex quo ciues salutem,tranquillitatem,salutariaq; Reipub.consilia, petere consueuerunt. Neque ego senatoris ideam fingo, quæ sola mentis acie compræhendi solet,cuius in cœlis imago,in terris ne vmbra quidem repe riatur: qualem Plato Reip. Cicero Oratoris finxerunt. No stra omnis dicendi ratio in medio posita est, et à communi hominum vsu consuetudineq; non recedit. Quæ igitur ex Academiæ spaciis, ex officinis Rerumpub.ex ciuili sapientia, ex vsu forensi, ex historiæ experientiæq; thesauris,de Senatore dici potuerunt,in hunc librum conjecta sunt. Et quod in bona ciuitate constituenda Plato iubet, hoc in optimo Senatore describendo faciendum putauimus; vt omnibus Populis,Ciuitatibus,Rebusp.peragratis,tanquam ad nundinas Senatorum profecti, quæ virtutes,qui mores, quæ leges,quæ officia placuissent auferremus, nostroq; Senatori traderemus. Cæterum quia videbamus ob uarietatem Rerumpub.varios quoque Senatores eorumq; virtutes et officia esse: propterea Reipub. formam, omnium iustissimam et communissimam descripsimus, in qua Regis autoritatem, et populi potestatem, Senatoris prudentia consiliumque moderatur. Vnde primum de Rerumpub. formis,generibus,felicitate,de ciuium vita beata, de Senatoris educatione, disciplinaq; nobis dicendum putauimus: vti Senator hoc pacto Rempub. quam gubernaturus est cognoscat, habeatque virtutum præcepta, quibus instructus, et honestè viuere, et ad tam amplæ dignitatis fastigium ascendere queat. Virtutes autem eius et officia, ita descripta sunt, vt eorum omnis cognitio, non huius modò nostræ, sed etiam aliarum Rerump. Senatoribus, vtilis esse possit. Quoniam autem à Platone didicimus,tum beatas fore Resp.cum eas aut Philosophi regere cœpissent,aut qui regerent, se totos ad sapientiæ studia contulissent: ideò à sapiente viro,atq; ab hac Reip. ciuiliq; sapientia, nobis erunt de optimo Senatore capienda primordia.

Animantium omnium,quæcunque terræ continentur ambitu, prima conditione generatum hoc animal est, quem vocamus hominem.Hic.n.solus, ex tot animantium generibus naturisq;, mundi est factus non incola modo ciuisq;,

sed

sed etiam princeps et dominus. Eius verò dignitatis gradum et amplitudinem est, ab illo supremo cœlum terramq; regente Deo consecutus: qui eum huius vniuersi orbis, quasi communis deorum atq; hominum vrbis administran dæ, sibi socium asciuit, diuinaq; mente ornauit; vti consilio rationeq; deorum, mundi hoc imperium prudenter, sanctè, iustè gubernet. Societatis verò inter ipsum hominesq; causa est, mens et ratio: quæ perfectionem suam in hominibus adepta, similes eos Deo reddit, quasiq; mortales Deos efficit: ex quo vel agnationem, vel genus, vel stirpem cum his nobis esse putamus. Nulla sine Deo præsente ratio bona est, semina in humanis corporibus diuina sunt disseminata: quæ si bonus cultor exceperit, naturæ et origini suæ similem fructum propagant: sin malus, non minus quam in solo sterili, vepres pro frugibus effundente intereunt. Homo igitur, qui seipsum norit, cuncta intelliget se habere diuina, mentemq; et rationem in se suam, tanquàm imaginem aliquam sanctam putabit, tantoq; beneficio diuino, semper aliquid dignum, et faciet, et sentiet. Cùm itaq; Deo consociati simus, eiusq; gente et agnatione teneamur, omnino hunc orbem, quasi urbem et ciuitatem aliquam, eiusq; administrandi et regendi potestatem, cum Deo communem habeamus necesse est. Cuius quidem, quoniam ipse autor et architectus extitit, ortusq; noster ab eo rerum omnium parente emanauit: omnia nobis in eo regendo consilia, iura, leges à Deo petenda sunt: uti diuinus hic orbis, non hominis, sed immortalis Dei nutu, voluntate, sapientia, regi gubernariq́ue sciatur. Quemadmodum enim pecudes à pecudibus, sine aliquo pastore homine, custodiri et regi nequeunt: ita nec homines ab hominibus, sine duce Deo, benè gubernari possunt. Quod si aliquem imperare sine Deo, hoc est, absq; diuina voluntate, sapientia, prudentia contingat: non modò Rempub. omnem, sed vitam singulorum infelicem et miseram fore necesse est; frustrà quis enim pro Repub. excubat, si Deus non est eius custos et conseruator. Ex quo intelligendum est, omnem virtutem et sapientiam, à Deo ad homines peruenisse; eamq; causam maioribus nostris fuisse

Similes Deo homines quo modo.

Homo rationi obtẽperans Deus quodã modo est.

Administratio Rerumpub. à Deo petenda est.

virtuti, fidei, concordiæ, sapientiæ, paci, publicè templa dedicandi et consecrandi.

Quomodo verò à Deo administrandi imperii, consilia petenda sunt? an rerum omnium maximarum, minimarumq; obsecrationes, ad aures diuinas perferri debent? Efficiendum id sanè est, à Diisq; postulanda sunt omnia, curandumque vt preces nostræ, rationi non sint aduersæ. Stultis autem et ratione abutentibus, non sunt in cœlum eleuandæ manus, non clamoribus feriendus æther, non vociferationibus diuinæ aures obtundendæ, quasi melius exaudiantur, impetrentque leges iustè et rectè gubernandi. Cæterum Deus sapientibus adest, cum illis est, intus est, et, vt Naso pulchrè,

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.
Spiritus hic sacræ lumina mentis habet.

Sapiẽs vir quomodo Deus efficitur.

Diuina ratio obsidet et occupat animum illorum, hanc uti colunt, ita colit illos ipsa, Deosq; quodammodo efficit. Bonus et sapiens vir, sine Deo, nemo uiuit, est prouidus, sagax, plenus consilii: ad similitudinem enim Dei accedit propria virtute, quæ à vera ratione proficiscitur. Aequum est igitur, non, vt quidam præcipiunt, quòd simus homines, humana mortaliaque sapere, sed nos quantum fieri potest à mortalitate uindicare, et ei parti, quæ in nobis est optima, conuenienter uiuere. Quid est autem optimum in homine? nihil sanè aliud, quàm ratio; huius beneficio Deum agnoscit, uirtutes exercet, bona percipit, mala euitat: hæc perfectum et absolutum illum, sapientem, magnanimum, iustum, fortem efficit. Satis apparet igitur, mundum administrari et regi ab homine mente et ratione diuina: ex quo sit efficiendum illi, uti eam ducem in ea semper administratione sequatur, omnia consilia, iura, leges, omnes denique cogitationes ab illo supremo Deo, hoc est, à diuina, quæ in eo est, ratione, tanquam ab oraculo petat: hoc enim modo prudenter, diuinè, iustè, semper erit imperaturus. Vt enim illa ratio, quæ Deo inest, et Deus et summa lex est: sic in homine sapiente, hæc eadem cùm est perfecta, Deus item et lex dicitur. Vnde Lacones, eos homines, quos sapientiæ iustitiæque laude, cæteris excellere putabant, diuinos appellare solebant, qualem Homerus describit Hectorem.

Optimũ in homine ratio.

Deo paret qui rationi obtemperat.

Non

Non hominis certè mortalis filius ille
Esse uidebatur, sed diuo semine natus.

Rationi igitur quicunque paret, ac eam ducem in omnibus dictis et factis sequitur, Deus inter homines iudicandus est; talisq; solus Rex, Princeps, Rector huius uniuersi censendus. Is demum scit, quid agendum, quid consulendum, quid sentiendum sit, solusque cognoscit hæc bona, quæ à ratione et consilio deorum proficiscuntur.

Quoniam autem huic principi et rectori est in hominum societate, et congregatione viuendum, eaque societas partim in communi hoc omnium orbe, partim in ciuitatibus subsistit; necesse est, vt ad eam societatem, communionem, et coniunctionem hominum tuendam, lumen hoc ingenii, rationis, consiliiq; sui adhibeat. Vnde duas illi Respub. vel ciuitates tradamus gubernandas; alteram quidem Rempub. quæ Dii simul atque homines continentur; quæ non Africæ, Asiæ, et Europæ finibus, sed solis lumine, velut termino circumscribitur: alteram verò, cui nos ascripsit conditio nascendi, hæc autem Græcorum, Latinorum, Germanorum, Gallorum, Hispanorum, Polonorum, Lituanorum, Rutenorum, et aliorum eius generis fuerit. Prioris Reipub. gubernationem, solo comprehensam animo tenebit, omnia perspiciens, mente rationeq; collustrans, ordinem et naturam, tam illius uniuersi, quem Græci μακρόκοσμον vocant, nos maiorem mundum; quàm eius in quo viuimus, spiramus, intelligimus, hominis scilicet, qui μικρόκοσμος, hoc est, minor mundus appellatur. Nam cum animus à corporis obsequio discedit, propriam naturam et officium amplectitur, illam aciem ingenii, quæ tam ad deligenda bona, quàm reiicienda mala ualet, exacuit, uirtutes agnoscit, voluptates spernit, cupiditates subiugat, sibi imperat; quid hoc imperio gubernatioq; dici, aut excogitari potest diuinius? Idemque cum cœlum, terras, maria, omniumq; rerum naturam perlustrat, et vnde illa procreata sint cognoscit, quod principium, quam causam, finemve habeant, quid in his æternum, mortaleq; sit, quæ stellarum natura, unde is ortus occasusq; solis, lunæ motus, qui rerum omnium interitus, quæ elementorum, animalium, plantarum vis et natura: hæc inquàm omnia,

Publicarũ rerum consideratio duplex est

nia dum percipit,ipsumq; supremum hæc omnia moderantem et regentem Deum,penè prehendit:in hac ille sapientia,atque in hoc conspectu cognitioneque naturæ, Dii immortales,quàm se,non ciuem et popularem, loci et ciuitatis alicuius ,sed orbis totius, quasi unius vrbis Principem, merito potest appellare? Socrates cùm interrogaretur,cuiatem se esse diceret,mundanum respondit:totius enim mundi se ciuem et incolam, ac quasi principem putabat. Quid Diogenes,ut refert Laertius , nonne κοσμοπολύτης erat ? Huiusmodi ciuitas non Tyrannis seruit,non legibus à quoquam excogitatis est subiecta, non muris est circundata validis,sed huius uniuersi spaciis compræhensa,motu et ordine naturali,quasi lege certa et perpetua,nec unquam mutabili regitur,elementorumq; est circundata mœnibus.Eius ciues,diuino hoc nomine Philosophi appellantur, sibiipsis imperantes,et animum inexpugnabilem ab omni flatu fortunæ aduerso gerentes. Hoc principatu, nulla uis hostium eos detrudere,non arma cuiusquam depellere,non ignis ullus,tempestasvè exturbare possunt: semper inuicti, fortes, beati,liberi, metu periculisq; sunt omnibus uacui. Demetrius Antigoni filius, cum Megaram cœpisset, in qua urbe Stilpo Philosophus agebat,iussit eum ad se accire, rogareq; num aliquid rerum suarum amisisset,restituturum illi se omnia quæ uellet promittens: respondit ille, neminem se vidisse,qui vim vllam vnquam Philosophiæ intulisset, tantum abest, vt eam eripere posset: huius possessione diuitem se esse, cætera hæc non curare, non enim sua magis,quàm obsidentium sibi videri.

Mundus, ciuitas omnium cõmunis.

Philosophi.

Sed quoniam omnis ratio philosophantium,est partim in agendis, partim in contemplandis rebus occupata, necesse est,vt ex eo quoq; duplex genus publicas res gubernantium emergat.Quorum quidem primum eorum est, qui studium omne suum,in solam veri cognoscendi scientiam conferunt; nec vltrà progredi volentes, in eo portu quiescunt,sola contemplatione, huius orbis imperium, velut habenis ingenii moderantes: hi etiam vitam ciuilem perosi, soliuagam et solitariam amplecti solent, iure, domo, tribuq; carentes: vti de eis cecinit Homerus. Quos ex eo loco, primum

Publicæ res & agẽdo & contemplãdo reguntur.

quidem

quidem oramus, ac deinde cum Platone compellimus ad Rempub. et eam vitæ rationem amplectendam, quæ ciuilis, et humana est, quam secundo loco in agendo, consistere diximus. Etenim cognitio contemplatioq; naturæ inutilis est, si eam nulla rerum actio consequatur, quæ in hominum commodis tuendis perspici debet. Quis est enim tam studiosus cognoscendæ perspiciendæq; naturæ, vt illi res philosophicas contemplanti, si nuntius perferat aliquis, ciues, amicos, cognatos, parentes, patriam deniq;, si non illi subitò præstiterit auxilium perituram, non anteponendam malit, omnibus stellis, elementis, mundique totius consideratione et contemplatione, salutem patriæ? Ad agendum itaq; philosophum inuitemus, ipsique tradamus Rempub. non istam quidem communem omnium, quæ Solis et elementorum finibus terminatur, sed illam, quam iure, lege, genereque nostro prehendimus, et quæ ex hominum est congregatione, societateque conglutinata: futurum enim credimus, vt ab illo diuinarum rerum administrationem cognoscente, hæc humana melius, prudentius, et iustius gubernanda sint. Contemplatione enim rerum diuinarum suam instruxit et instituit mentem, et Deorum ratione, sapientia, legibus enutritus, ipsemet erit patriæ suæ, quasi Deus alter. Hac uoluntate sapientiaque præditus Solon Rempub. Athenienſium sumpsit gubernandam: Spartanorum Lycurgus: Eleatum Parmenides. Talibus informabant etiam legibus et institutis, Thebanum Epaminundam, Lysis Pythagoreus: Syracusium Dionem, Plato: Alexandrum magnum, Aristoteles: Periclem, Anaxagoras: Italiæ principes, Pythagoras: Octauium Augustum, Agrippa: multiq; multos. Vnde beatas illorum fuisse Respub. legimus, quòd Rectores earum aut ipsi Philosophi fuissent, aut Philosophos ad Rempub. sibi socios, consiliariosque asciuissent. Huius sapientiæ gratia, Cato Senator præstantissimus, Athenodorum adamauit, Vlisses, uti refert Homerus, Charitum Philosophum, Pyrrhus Artemium, Traianus Plutarchum, Scipio Panætium, uirum æqui et iniqui, uti scribit Plutarchus, scientia cumulatum. Philosophia namque, si priuatum aliquem hominem

Contemplatio sine actione ad Rempub. inutilis.

Philosophi Rerũ publi. gubernatores esse debent.

Philosophia priuatorum inutilis.

minem nacta fuerit, qui gaudeat ocio, qui nihil agat, qui perexiguo in agello, tanquam magico circulo, circundatus inhabitet, qui solis tantùm calorem hauriat, solaque pera cinctus, et baculo subnixus inambulet, omnia contemnat, respuat, abiiciat: paruam aut nullam prorsus, hominibus vtilitatem adfert, in vnoq; quasi concluſa stipite marcescit, simulq; cum eo interit. Verum si ciuilem, nobilem, et ingenuum virum, vel principem, et ad magistratus, resq; gerendas natum et aptum hominem attigerit: næ illum diuinum, magnanimum, sapientem, prudentem effectura est.

Quæ verò Respub. huic tanto, tam prudenti, tamque diuino philosopho tradenda sit, dubitari potest: non tam enim de nomine Reipub. quæ est ordo quidam urbem incolentium, quàm de genere, controuersia nascitur. Quemadmodum hominum diuersi mores, uaria studia, dispar conditio: sic Rerumpub. multiplex est gubernatio. Quarum singulæ, tametsi finis vnius causa, boni scilicet, quod est in hominum felicitate positum, constitutæ sint, eamq; felicitatem peræque omnes expetant: diuersas tamen eius consequendæ rationes inire solent, variisq; legibus et moribus vtuntur. Si quis enim leges Hippodami, quas Milesiis conscripsit, inspiciat, si Minois, quas Cretensibus, si præterea Lycurgi et Solonis, quorum alter Lacedæmoniorum, alter Atheniensium Rempu. constituerunt: diuersissimas in eis leges, dissimiles magistratus, dispares Rerumpub. formas sanè videbit. Illi septem etiam sapientes, excepto Thalete, qui à Reip. gubernatione se remouerat, diuersa studia, leges, imperia, pro ingenio ciuium, et voluntate sua, in Respub. induxerunt; variisq; institutis et moribus eas administrarunt. Quæres controuersiis et contentionibus maximis locum dedit, ut multi tam ex Academiis, quàm etiam scholis forensibus disputare non dubitarint, quot Rerump. genera sint, quæuè ex multis laudari meritò, et amplecti debeant. Platonem et Aristotelem cæteris in ea re præstitisse videmus; qui quidem naturis hominum, ac regionum huius orbis optimè perscrutatis, quæ Rerump. administrationes, quæ imperia, quæ leges, quibusq; competant, doctè satis et dili-

Respub. quid?

Diuersitas Rerump. vnde.

ge

genter inueſtigarunt. Horum familiæ nos ſententiam ſecuti, tria inprimis Rerumpub. genera facimus: quorum primum ſibi vendicat locum βασιλεία, ſiue μοναρχεία, Secundum Ἀριστοκρατία, Tertium δημοκρατεία: Latinè dici poſſunt, regnum, optimatum principatus, et popularis Reſpub. Cùm enim Dii animum in homine, tres partes occupare, triaq; loca voluerunt, quaſi Rerumpub. formas ac ideas in homine exprimere volentes, Regem ipſum, rationem ſcilicet, cuſtodem Reipub. conſultoremq;, in capite tanquam arce conſtituerunt, ipſiq; ſoli principatum aſſignarunt. Secundam animi partem, acrem illam et vigentem, mandatisq; conficiendis aptam, ipſi adhærentem pectori, nec longè à capite remotam, cum ipſo principe coniunxerunt, ac conſociarunt; quæ à Platone iraſcendi uis, et affectuum ſedes dicitur. Tertiam, quæ iners quædam multitudo dici poteſt, petulans plerumq;, proterua, procax, cupiditatibus luxurians, voluptatibusq; referta, ſubter præcordiis locatam, ab illis duabus diſcluſerunt. In his animæ partibus, tanquam aliqua imagine, tres iſtæ Rerumpub. formæ perſpici poſſunt. Quarum quæ ſuprema eſt, Regiam gubernationem obtinet, ad imperandum ſemper nata. Secunda tametſi loco poſterior, conditione tamen primæ non inferior eſt, ſi in omnibus illi paruerit. quemadmodum enim ratio ſine affectionibus quaſi ſatellitibus adiunctis, in Repu. omniq; prorſus actione, debilis eſt et languida: ita Senatus ſine ratione, qua partim duce, partim quaſi milite, in rebus agendis, et prouidendis vti ſolet, mollis eſt et effæminatus. Quamobrem non inſcitè Ariſtoteles, rationis partem, vnam quidem abſolutam et perfectam, ac in ſeipſa conſiſtentem appellat, alteram verò ancillantem, ſicut eſt is, qui obtemperat patri: quam rem expreſiſſe Minutium Liuius ſcribit, dum erroris culpam apud Fabium, ex temeraria cùm Annibale pugna deprecaretur. Sepe ego, inquit, audiui milites, eum primum eſſe virum, qui ipſe conſulat quid in rem ſit: ſecundum eum, qui benè monenti obediat: qui nec ipſe conſulere nec alteri parere ſcit, eum extremi ingenii eſſe. Hæc Optimatibus competit, quod hi et à ratione vires, et ab affectionibus audaciam in rebus agendis accipiunt

Diuiſio Rerumpub.

Animæ diuiſio.

Ratio ſine affectionibus lãguida.

Vis rationis duplex

piunt. Vnde de quodam pulchrè Poeta.

Non hic sine numine diuum Furit.

Tertia pars animæ, gubernationem plebis designare uidetur, vbi multitudo quælibet audendi, legesq; ipsas condendi potestatem habet: quæ eò sæpe in contentiones et discordias prolabitur, quòd naturam gerat voluptatibus ac libidinibus obnoxiam, illudq; uitæ genus contemnat, quod est rationi et virtuti consentaneum. Rerumpub. etiam exempla et similitudines, in familiis reperiri scribit Aristoteles. Nam imperium, quo pater utitur in liberos, Regiam gubernationem repræsentat: filii enim patri curæ sunt, quibus, ne quid vnquam desit, prouidet, vnus pro omnibus inuigilat, eosq; delinquentes, emendare potius, quàm punire solet: talem etiam rex bonus erga ciues suos se exhibere debet, et propterea ab Homero Rex Iuppiter, Deorum et hominum pater appellatur. Viri in vxorem potestas, optimatum Imperium videtur imitari, iustè siquidem vir imperat vxori; atq; ea, quæ honesta sunt iubet efficere. Democratiæ fraterna societas similis est, sunt enim pares, solisque ætatum gradibus inter se differunt. Quemadmodum autem pater, si ergà filios impium, crudelem, et inhumanum se exhibet, Tyrannus eorum non pater est: ita Rex, si priuatæ utilitatis causam agat, ac ergà ciues suos impius sit, leges contemnat, turpiter uiuat, Regis prorsus amisso nomine, Tyrannus uocari solet: similiter et vxor cum uiro dissentiens, et tam liberorum, quàm domesticæ rei utilitatem, aut negligens, aut abiiciens, ab optimo uerisq; parentibus digno, deficit imperio. Fratres quoq; immanitate, odiis, contentionibus efferatos, communesq; res propter luxum, et ignauiam negligentes, iustam autoritatem imperandi regendique uidemus amittere. Vitio igitur gubernantium, rectæ Respub. in obliqua et contraria mutantur imperia; quæ tria sunt, τυραννις regno contraria. Paucorum potentia, Græcis ὀλιγαρχια siue δυναστεια dicta, quæ opponitur Aristocratiæ. Tertia ὀχλοκρατεια hoc est plebis potentia quædam et insolentia, quæ democratiæ obiicitur. Politia, quam Plato et Aristoteles Rempub. popularem quandoq;

Similitudo Rerum pub. in domestica familia.

Regis officium.

Tyrannus a rege quo dignoscit.

Obliquarum Rerumpubl. diuisio.

vocant

uocant, ad omnem ſtatum Reipub. benè conſtitutæ referri poteſt, eſt enim generalis uox, et unamquamq; ciuilem adminiſtrationem denotat. Addit Plato ſeptimum genus, regem ſcilicet, legibus gubernantem; quod genus Reipub. omni reliquæ gubernationi præfert: Duplicem enim hic Regem facit, alterum quidem alligatum et conſtrictum: alterum legibus prorſus ſolutum et liberum. De his Regibus ea eſt Platonis ſententia. Vnius principatus, inquit, bonis præſcriptis, quas leges dicimus, informatus, ex omnibus ſex Rebuspub. optimus eſt: ſine legibus uerò, grauis quidem, et ut ſub eo quis uiuat moleſtus: uerùm ſi cæteræ Reſpub. ſine legibus ſint, in eo optimum eſt uiuere, ſeptimo excepto: ille enim ex omnibus Rebuspub. eligendus eſt, tanquam Deus ex hominibus. Rerumpub. diuerſitates, non à fortuna datas, uel cœlo delapſas, ſed ab hominum vel moribus, vel ingeniis, vel educatione profectas eſſe credendum eſt. Terrarum præterea et regionum ſitus poſitionesq; Cæli, locorumque diuerſæ naturæ efficiunt, non hominum modò, ſed Rerumpub. etiam uarietatem. Quid dicam de ſeditionibus, bellis, inimicitiis, quæ plerumq; magnas, et benè conſtitutas euertunt Reſpub. in ſtatusq; commutant contrarios? Ea enim eſt humanarum rerum conditio, vt illis optimis, ſæpe adnaſcens malum adſiſtat, virtutibusque uitia ita ſint admixta, vt facilè homines à virtutibus delabantur ad vitioſitates. Aliquando Reſpub. licet optimè ſint conſtitutæ, malos tamen rectores adeptæ, vel euertuntur, vel ex vno in aliud Reipub. genus commutantur. Vnde ex Regibus, Tyranni, ex optimatum imperio pauci potentes, ex populari Repub. turbæ et plebis licentia Tyrannisque naſcitur, itemque aliæ ex aliis. Plato fatalem quandam Rerumpub. mutationem, cœli ſyderumque propenſione fieri ſcribit. Diuerſitas præterea Rerumpub. oritur ex hominum ordinumque uarietate: ſunt enim in quibuſdam multi diuites, in aliis pauperes, in nonnullis nobiles, milites, Agricolæ, in pleriſque mercatores, opifices. Vbi igitur multitudo mercatorum, opificum, agricolarum uincit cæteros, ibi ſtatum popularem fieri conſueuiſſe:

Politia.

Platonica Regum diuiſio.

Diuerſitatis Rerũpu. cauſę.

Malis gubernatoribus perit ciuitas omnis.

Qui homines cõpetant cuique Reipub.

se: ubi diuitum, paucorum potentiam: ubi bonorum, sapientum, et uirtute excellentium: optimatum principatum. Tria sunt, Aristotele consentiente quæ in Reipub. gubernatione certant, libertas, diuitiæ, uirtus. Nam generis nobilitas (quæ quarto loco numerari solet) duorum est comes: uirtutis et diuitiarum. Vnde locupletum et pauperum æqua mixtio, popularis Respub. appellatur: ipsorum diuitum factiones, paucorum potentia: omnium uerò trium, liberorum scilicet, diuitum et bonorum consensus, status optimatum dicitur. Talis autem Respub. fuit Chartaginensis, nam et diuitum, et proborum, et ingenuorum in ea ciuium ratio habebatur. Omnes Rerumpub. formas, quas uel hominum vsus, uel philosophorum, legislatorumuè excogitauit industria, recensuimus: quarum quidem optima quæ sit, uti diximus, haud facilè iudicari potest. Nullus enim est, qui non suam, in qua natus est, ac educatus, Rempub. quàm alienam amplecti, laudareque malit. Sunt quidam qui Regali pareant imperio libentius: illi uerò maximè, qui natura sunt idonei, ad perferendum in ciuili administratione virum virtute, rebusque gestis præstantem. Cappadoces quòd multis seculis sub regibus uixissent, regum posteritate deficiente, spreuerunt à Romanis porrectam democraticam libertatem: vnde datus erat illis Rex Ariobarsanes, Latini nominis socius atque amicus. Athenienses contrarium faciebant, nam semper ad δημοκρατίαν recidebant, vnius et paucorum dominationem ferre nescientes. Inueniuntur nonnulli qui Tyrannos facilè perferunt, vt olim Siculi, quorum Respub. Tyrannorum fuit semper alumna: vt etiam omnis ferè gens Asiatica, quæ natura seruilis est, et tyrannicæ temporibus etiam nostris est subiecta dominationi. Ciuili imperio populus ille, vt Aristoteles scribit, potissimum est aptus, qui è rebus præclarè gestis, belloque gloriam quærere consueuit, et propterea dignitatis memor, tam parendi, quàm imperandi uicissitudine gaudet. Sed ad optimam Rempub. nostra se conferat oratio.

Nobilitas vnde.

Qui Regibus libentius parêt

Gens Asiatica natura seruilis

Omnino qui de optima Repub. dicere vult, huic ante

te omnia optimum genus vitæ cognoscendum est: hoc enim ignorato, Respub. optima ignoratur. Sciendum est illi præterea, qua ratione homines ad rectè viuendum informentur: tales enim Respub. sunt, quales habent homines. Quod autem optimum vitæ genus existimandum sit, varia est philosophorum opinio; Stoici enim, Peripathetici, et Epicurei inter se digladiantur, hominesque in diuersas sectas, et viuendi opiniones distrahunt. Nos Peripatheticis censemus adhærendum, eorum enim ex familia uiri prodeunt bonis cumulati perfectioribus: qui ad uirtutis possessionem, rerum etiam externarum vsum aggregant, quibus sanè vera felicitas hominis non modò exornatur, verùm etiam perficitur. Et propter id, eorum ad uitam beatam institutiones tàm hominibus, quàm Rebuspub. vtiliores esse creduntur. Stoicos asperam uitam et felicitatem adamantes, solaque virtute contentos, eatenus sequamur, quoad illi consenserint, hominem uirtutis causa bonis externis indigere: quæ natura, fortunaue ad vsus hominum necessarios excogitauit, ut eorum possessione felicior, melior, perfectior euadat. Cùm enim felicitas in numero perfectorum sit, perfectum autem est id, cui nihil deest: certè qui felix esse uolet, omnibus absolutam numeris felicitatem habeat necesse est. Prudens igitur esse debet, iustus, temperans, fortis, diues, honoratus, pulcher, sanus, robustus. Quandoquidem hominis uita beata in felicitate consistit, isque ex animo et corpore conflatus est, necessariò requiritur, uti tam animo quàm corpore felix sit: altero enim infelici, et ad uitam feliciter agendam inepto, perfectè felix dici nequit. Si præterea felicitas bonorum finis est, bonis abundet necesse est: quæ cum quis habet, intelliget se non solum sibi natum esse, sed felicitatis suæ fructuum, uti Cicero dicit, partem patriam vendicare, partem amicos, partem parentes, cognatos, affines: quibus quidem omnibus, si felix videri voluerit, expromat oportet, non illos modo thesauros animi, iustitiam scilicet et prudentiam, sed alios etiam, ad vitam et usum hominum

Optima Respu. ex optimo vitæ genere cognoscitur.

Quales ciues sũt talis est Respub.

Felicitas hominis ĩ quo consistit.

à natura

à natura datos. Liberali enim homini pecunia opus est', ad actiones liberales,' iusto ad remunerationes; fortis potentia eget, vt aliquid hac ratione dignum sua virtute faciat; temperans authoritate, licentiaque. qui enim sciri potest, sit ne talis, an uero alius? Triplex, philosophorum sententia, vitæ genus est pronunciatum. primum quod in agendo, secundum quod contemplando, tertium quod in voluptatibus occupatur. Hoc ultimum, voluptatis et libidinis mancipium, belluarum, et infimorum hominum est: illud, quod in rebus agendis versatur, si philosophia, virtutibusq; caruerit, ineptum est, et magnis vitiis expositum: quemadmodum et id quod in veritate perquirendum latet, si ab agendis rebus seiungitur, prorsus inutile. Sicut enim Solis aciem assiduè contemplantes, ardore vehementi excæcantur; ita mentis acies, dum continuo seipsam tenore contuetur, illaque summa et excelsa speculatur, totum hominem hebetat, inertemque et languidum reddit. Duplex itaq; genus viuendi, qui virtutem summo studio colere, vitamq; beatam traducere vult, sibi putet amplectendum, ciuile, et Philosophorum: hoc est, Actionis et speculationis: his enim duobus ad Dei similitudinem accedimus, vitamq; felicem ac beatam agimus. Qui diuinarum rerum speculatione, cogitationeq; mentem suam erudit, is profecto Deo non potest non esse charissimus. Deo namq; homines hi, qui secundum animum, et rationem viuunt, chari sunt, quòd illi similes fieri cupiunt, qui itidem est animus: simile enim simili semper est amicum. Cæterùm qui ad speculationem, honestas etiam adiungunt actiones, hi quoq; diuini et felices dicendi sunt. Nemo est profecto qui nesciat, Deos inter omnia bona homini præstantissimum munus dedisse rationem, vt huius beneficio, omnia quæ cœlo terraq; continentur, inuestigaret, Deumq; agnosceret, coleret, veneraretur. Qui igitur ex hominibus, naturæ, munerisq; sui non immemores, hoc diuinum rationis donum ante alios excolunt, et tam contemplandis rebus diuinis et humanis, quàm agendo, ad summi Dei similitudinem accedunt, communesq; Diis, et hominibus virtutes exercent: hi tanquam à Deo geniti procreatique

Triplex vitę genus.

Duplex vitæ genus amplectẽdum.

Ratio prę stãtissimũ donũ deorum.

tiq; sint, Dii inter homines habentur. Econtrariò, naturæ humanitatisq; suæ obliti, solisque sensibus adhærentes, et acrem illam, vigentemq; mentis partem, aut negligentes, aut prorsus deserentes, facie nomineq; solum sunt homines, illa autem vera hominumque propria natura, et dignitate carent. Est igitur hæc hominum varietas et dissimilitudo, ut alii propter rationis et uirtutis exercitationes, liberi sint, nobiles, ingenui, et ad imperandum geniti: alii serui, rudes, agrestes, ad seruiendum parendumq; apti. Ex quo Respub. omnisq; hominum societas prudentioribus obsequi, et magistratus, honores, imperia, deferre solet; eosque imperantes colit, et obseruat. Præclarè Plato Deum in creandis hominibus, naturas hominum ita discreuisse scribit: vt qui ad imperandum natura apti essent, aurum illis in generatione admiscuisset: qui ad præstandum auxilium, argentum: agricolis autem et opificibus, æs et ferrum. Quam Platonis similitudinem Aristoteles, ad mores, virtutes, hominumq; ingenia accommodat. Itaq; etsi propter cognationem, sibi quisq; similem generare cupiat: plerumque tamen contingit, ut ex aurea nascatur argentea proles, et ex ea item alia atq; alia. Principibus igitur ante omnia Deus præcipit, ut naturam filiorum cognoscant, ferreamq; naturam eorum, vel ad auream reducant, uel, si id non possunt, priuatos esse, non præesse uelint. Est enim oraculo proditum, tum ciuitatem perituram, cùm eam æs, aut ferrum administrauerit. Crantor Xenocratis auditor, primas uitæ partes uirtuti exercendæ dare iubet, secundas bonæ ualetudini, tertias honestæ voluptati, quartas diuitiis iustè acquirendis. Quemadmodum sine virtute uita turpis est, ita sine bona valetudine imbecilla: animus enim infirmo corpore quodammodo langueſcit, nec ualet suum exercere officium. Quare legislatoribus instituendi sunt ciues omnes, ad beatam vitam: hæc enim efficit et optimas, et felices, Respub. Ex illis autem tribus, quas anteà commemorauimus, Rebuspub. cui diuinum et felix optimæ uitæ genus conueniat, uidendum est: hoc enim declarato, facies optimæ Reipub. ipsa per se conspicietur.

Cur alii liberi, alii serui.

Hominũ conditio diuersa.

Principũ cura in educandis liberis.

Ratio vitæ instituẽdę qua druplex.

In rege eligendo q̃ spectãda.

In Monarchia qui regem Imperio præficiunt, uirtutis inpri-

inprimis, rerumq; præclarè gestarum ratione ducuntur, quibus si aliquem excellere vident, Regem illum, quasi Deum inter homines iudicantes efficiunt, illud præ oculis vulgatum habentes: Rex eris si rectè facies. Est enim iustum imperium, in quo præstat imperans virtute, sibi subiectis, eisq; imperat, non tanquam dominus seruis, sed velut filiis pater. Athenienses, vt Demosthenes in oratione aduersus Neæram scribit, post institutam à Theseo Rempub. Regem, è virtute præstantioribus eligere, ac porrigendis manibus designare solebant. Erat apud omnes populos, quondam Regis electio sancta, et auspicatò fieri solita. Romulus post visos duodecim uultures, uti Liuius; vel post fulgur à sinistra ad dextram partem elicitum, uti Dionysius scribit, in Regem fuit inauguratus: legeque cautum apud Romanos erat, ne quis inauspicatò regnum vel magistratum iniret: manſitq; apud eos religiosum, ius auspiciorum. Regnandi munus esse diuinitus institutum, Homerus et Isocrates scribunt, vt similitudo quædam diuinæ maiestatis in solis regnantibus cerneretur. Persæ Reges suos pro Diis colebant, ac maiestatem, quasi tutelam esse Reipub. credebant. Prisci quoq; Latini, Indigetes Reges vocabant, quasi Deos ex hominibus factos, quales erant Aeneas et Romulus, quorum corpora post mortem nusquàm apparuerunt. Regum electio, optimorum liberorumque populorum, et virtute præstantium propria solet esse: tales enim Tyrannos, et virtuti Reges inimicos, odio prosequuntur: immo vetus Dei nostri lex, omnium optimos, et Deorum voluntate quasi declaratos, in solium regale euehit. Qui hæreditarios Reges præficere cæperunt imperiis, hi uel seditiosorum ciuium, vel barbarorum mores primi sunt secuti, apud quos dominatu et Tyrannide cuncta administrari videmus. Optimatum Respub. ex viris virtute præditis constat, qui quidem laudantur, quòd virtute cumulati ornatiq; sunt, et quia Rempub. sic administrant, vti viros bonos decet, et à legum virtutumque nihil discedentes præscripto. In statu populari, aliter se omnia habere consueuerunt; Cùm enim eius finis sit libertas, omniaq; voluntate plebis, et impetu regantur, sæpius apud eos virtutis

Regis electio.

Hæreditarii Reges.

Optimatũ Resp.

Democratia.

tutis, rationisq; locus negligitur. In ea enim Repub. ciues ea ratione boni dicuntur, qua boni sunt et utiles Reipub. non qua uitæ honestæ, quæ in uirtutis actione consistit. Vnde uirtutem illi non honestate, sed vtilitate et libertate communi metiuntur. Ius enim populare est, vt æquale quisq; non dignitate, sed numero obtineat, non id iustum iudicans, quod iustè fieri debeat, sed quod pluribus uideatur, id etiam et honestum putans, quod est populari fama glorioſum. Itaq; si in aliqua Repub. uirtutis et officiorum iura peruertuntur, in hac certè id plerumque accidit. Si enim uiri boni in ea reperiuntur, qui uitam popularem contemnant, ciuesq; monendo, reprehendendo, corrigendo, ad honestatem virtutemque reducant: hi mox tanquam communis libertatis hostes, ostraciſmo, probris ignominiis afficiuntur, et quandoque occiduntur. Hoc genere pœnarum, in Democratiis Græcorum erant affecti, Cymon, Aristides, Thucydides, Socrates, Themistocles, Damon: Romæ, Camillus, Scipio, et alii plurimi. Præclarum illud et memoria posteritatis dignum, de Aristide, homine uirtutis prudentiæque laude præstanti, qui propter integritatem uitæ, moresq; honestisſimos, iustus ab omnibus uocabatur. Eum cùm Athenis, Ostraciſmo comitia essent indicta, rusticus et agrestis quidam, literarumque inscius, in forum properans obuium habuit, ac testula oblata, summis flagitauit precibus, ut Aristidis in ea nomen inscriberet. Attonitus ille, cùm quæsisset, an aliqua ab Aristide fuisset unquam affectus iniuria, minimè uerò, immò ne se hominem quidem nouisse, sed uulgatum illud iusti cognomen, æquo animo ferre non posse, respondit. Ephesios quoq; Hermodorum principem è ciuitate pellentes sic locutos ait Cicero: Nemo de nobis vnus excellat, sed si quis extiterit, alio in loco, et apud alios sit. O præclaros Reipub. popularis mores: verum herclè uerbum illud est Platonis, quod paulò ante commemoraui, tum demum Rempub. omnem perituram, cùm eam æs aut ferrum, id est homines stulti, et ad seruiendum magis quàm imperandum nati gubernarint. Hi enim postquàm ex aliquo successu belli, spiritus altos arripuerint, ad eamq; rem magistros,

Ius populare.

Aristides iustus.

et duces populares, qui eos laudent, in cœlum tollant, uirtutes illorum prædicent, nacti fuerint: tum uerò dulcissimo, quasi post diuturnam famem, gloriæ cibo inescati, uiros prudentes, sapientes, ducesq; suos eiiciunt, ipsi mox imperium prehendunt, ac illud ex arbitrio voluntateq; sua gubernant. Vnde Respub. illorum minimè diuturnas esse uidemus. Voluntatum enim distractione, consilii inopes fiunt, post longamq; contentionum et factionum insolentiam, à paucis uel ab vno potente occupantur. Sic populus Athenienſis fecit, qui cum naualis uictoriæ in bello aduersus Medos autor extitisset, flatu illo fortunæ secundo nimium elatus, magnas in Repub. turbas, ac seditiones concitauit: bonis ciuibus frustrà rectam in partem nitentibus.

Causæ mutationis democratiæ.

Popularis quandoq; Reipub. principium et origo solet esse, uel seditio contra optimos inita, quod Romæ contra Reges et Senatum multoties accidisse legimus: uel aliquis rei benè gestæ successus, quo inflati, dominorum animos induunt, ac Rempub. occupant: quod Athenis uti dixi post Medorum, Romæ post Chartaginensium opes fractas, fecit populus. Plerunq; accidit, ut principum Tyrannide et iniuriis plebs irritata, in libertatem se, uel ui, uel armis uindicet, principibusq; eiectis, Rempub. ipsa administret: id Heluetios nostris temporibus fecisse uidemus. Imperium populare legibus bonis firmatum, et institutum, iustum esse solet et politicum; plebis autem, non legum et populi iudicio administratum, iustæ Reipub. nomen amittit. De Oligarchia et Tyrannide, nihil hic dico, hæc enim imperia iniusta sunt, et optimæ Reipub. uirtuti, uitæq; ciuili et honestæ contraria. Vnde in præstantia cuiusq; gentis, et Reipub. excellentia cognoscenda, spectari debet inprimis, Imperium, leges, libertas: sunt enim cæteris illi præferendi, qui in optima Repub. iusti sunt et liberi: eoq; maiorem laudem merentur, quo sunt in ea retinenda constantiores, firmiores, et antiquiores, quæ res ad generis nobilitatisque antiquitatem etiam pertinere putanda est. Lacedæmonii laudantur ob id, quod septingentos annos, sine aliqua uel morum, vel legum, uel Reipub. mutatione uixerunt. Cuius laudis gloriæq; vsura fruuntur nostris temporibus Veneti:

'Oligarchia et Tyrannis.

Præstãtia Reipu. ex quo iudicari debet

Lacedæmonii.

Veneti.

neti: qui mille annos constanter eundem Reipub. statum retinent. Omnes Rerumpub. formas earumq; naturas hominesq; percensuimus, ex his facilè ut appareat, regnum, et statum optimatum, aliis præstare: hunc quidem quoniam in eo plures boni sunt, publicis fungentes muneribus: illud verò, quòd una omnium est ad publicum bonum conseruandum voluntas, vna mens quasi regina: et si quis inter omnes bonos optimus est, hic honoratur, ipsiq; summa Reipub. administrandæ committitur. In his præterea duabus Rebuspub. optimæ vitæ ratio, quæ non solum ciuitates, verùm etiam ciues ipsos felices ac beatos efficit, exprimitur. Quidam optimam Reipub. formam esse putant, si fuerit ex tribus hominum generibus, ordinibusq; temperata et constituta: propterea{que} Lacedæmoniorum Rempub. laudant, quòd ex optimatibus, id est Senatoribus erat composita: ex unius Imperio, Regibus scilicet: è populo, is enim in Ephoris consistebat, eo quòd ex populo eligebantur. Polybius Rempub. Romanam summis in cœlum effert laudibus, quòd ea quoq; conflata fuisset et compacta, ex Rege, Optimatibus, et populo; in hac Reges insolescere non poterant, metu populi; populus Reges despicere non audebat, propter Senatores. Quod genus Reipub. non sine ratione iustissimum fuit existimatum. Sicut enim in fidibus concentus, ex dissimilium vocum moderatione, concors efficitur: sic è summis, infimis, et mediis ordinibus, uti Cicero dicit, tanquam sonis, ubi harmonia est effecta, arctissimum atq; optimum est in Repub. vinculum, omnium incolumitatis. Optimam hanc quoq; nos Rempub. esse iudicamus, quæ primum ex bonis, ac virtute præstantibus ciuibus, tum ex tribus his hominum ordinibus, Rege, Senatoribus, et populo consistit. Regem quidem ut legibus astrictus et alligatus sit, idq; quod honestum est faciat, Senatus consiliis pareat, talem esse cupimus. Lex enim in omni Repub. summa ratio est, cui qui obtemperat, Deo paret, qui summa itidem est ratio. Senatores eodem modo viros summa virtute præditos esse volumus, qui sint inter Regem populumq; interiecti, quorum consiliis gubernetur Respub. vt salua sit semper et incolumis:

Quæ sit optima Respub.

Lacedæmoniorũ Respub.

Romana Respub.

Optima Respub.

Rex qualis esse debet.

Legi parere Deo obedire est

Senatorũ potestas.

horum potestas omnis et autoritas, in consulendo, iudicando, imperando consistat: illosq; Rex ut amicos et consiliarios habeat, ac illorum virtute, consilioq;, rebus in arduis utatur, et propter eos, multorum pedum, oculorum, manuum, rex dicatur. Quemadmodum diuini magis quàm humani est ingenii, Rempub. unius consilio administrari posse, ita pluribus eius administrandæ curam suscipientibus, vnumq; conficiendorum consiliorum, negociorumq; Regem autorem, et confectorem habentibus, rectè omnia succedere putanda sunt. Qui enim de sua vnius sententia omnia gerit, superbus magis est quàm sapiens. Senatorum consilia, utilia sunt Reipub. si ab uno Rege conficiantur: inutilia uerò, si plurimos habeant confectores. Sicut qui multos seruos habet, ubi quid faciendum imperat, omnes currere, nihil tamen efficere videt, uni uerò negocium committens, uoti sui compos esse solet: ita in Repub. accidit, multis potestatem regendi et consilia Reipub. Senatusq; conficiendi habentibus, alteri enim alteros intuebuntur, remq; confecturos alios sperantes, ipsi negligent, desertoresq; negociorum, ac Reipub. munerum efficientur. Mala est multitudo regentium, ut dicitur, Rex unicus esto.

Senatus utilitas.

Sicut à corde caput, absq; uitæ periculo separari nequit, ita in Repub. regem à Senatu, nullo modo separandum censemus: horum enim disiunctione, dissensio in Repub. et omnium rerum confusio, interitusq; sequitur. Senatus autem in Repub. utilior est Rege, quòd consilium præstat tam ipsi, quàm Reipub. non minùs quàm hæc uitalis animæ pars: quæ in corde constituta est, uitam suppeditat illi, quæ rationis est particeps, et in capite locum possidet. Rex etiam non minorem utilitatem exhibet Reipub. consiliis Senatus, tanquam suis eam gubernans: imperat enim omnibus, quamuis eorum consiliis utitur: non minùs ac ratio, quæ tametsi sensuum omnium seruitio, in conficiendis rebus uti solet, est tamen omnium præstantissima. Rex igitur consilio Senatus obtemperans, melior et sapientior fit omnibus; instructam enim et perfectam rationem gerit, disciplina, consiliisq; multorum. Hoc igitur modo Rex optimè gubernabit, non enim propria, quæ sæpe distractum eum

reddere

reddere potest, sed communi omnium ratione et consilio res administrabit: eoq; modo perfectæ et absolutæ rationis erit, quam qui habent, Dii inter homines esse putantur. Vt enim manus in digitos diuisa, firmior ad res omnes prehendendas, et commodior est: sic in administranda Repub. socios, adiutores, et consiliarios adhibens, melius et prudentius gubernat. Non enim vnus aptus ad omnia esse potest: Alexander Macedo, parua manu maximas hostium copias fundebat: Pyrrhus metandis castris locum eligere sciebat: Annibal vincere, at vti victoria nesciebat: Philopæmen ad nauale prælium: Cleon ad copias terrestres ducendas, idonei putabantur. Orator Cicero, Pompeius Imperator, Cato Senator, Scipio præstabat vtrisq;, sic multi alii, in sua quisq; Roscius arte est, vt dicitur. Ordinem popularem, in hac nostra Repub. qui eius gubernandæ particeps sit, talem esse volumus, qui è ciuibus genere, nobilitate, virtute præstantibus constet: atque iis omnibus ad statum optimatum proximè accedat: Senatorum enim et cæterorum magistratuum seminarium erit, eoq; solo distabunt inter se, quòd illi in magistratu constituti, ac ætate et dignitate prælati, cæteris præstantiores et honoratiores fient: populus verò sine magistratu, vitam aget ciuilem, et magistratibus obedientem. Neq; n. popularem ordinem esse volumus, ex multitudine, agricolis, opificibus, cæteraque hominum colluuione conflatum; sed ex ingenuis ciuibus et nobilibus, penes quos sit potestas gubernandæ Reipub. posita. Cùm enim de optima Repub. omnis nostra est instituta oratio, ea verò sit, in qua populus est felix, felicitas autem ex virtute proficiscitur, necesse est, vt illa genus hominum ad virtutem, felicitatem, honestatem, natum et aptum habeat. Itaq; artifices, mercatores, seruos, à Repub. arcemus: vilis est enim eiusmodi hominum vita, et virtuti aduersa. Qui tametsi ad ciuilem societatem tuendam vtiles sunt, quoniam tamen artes, hominibus liberis minus dignas exercent, à Reipub. administratione prorsus arcendi sunt. Ex quo Constantinus Imperator lege cauerat, ne quis ex negociatoribus, et infima plebe, magistratum gerere posit: non enim ciuitates necessariorum magis, quàm

Vnus homo nō est aptus ad omnia.

Ordo popularis.

Mercatores opifices & serui à Repub. arcendi.

Constātini edictū de ineūdis magistratibus.

quàm honestorum hominum causa constitutas esse, credendum est. Neque verò propterea contemnendi sunt, aut infima miseraq; conditione habendi; iniustum est, et ad concordiam ciuium efficiendam inutile, eos omni honore et præmio priuare velle, qui participes onerum sunt, et sine quibus Respub. nullo modo stare potest. Quare iusti ac illis conuenientes honores, tribuendi sunt, proponenda etiam virtutum præmia, vt quemadmodum inter nobiles et ingenuos, ita etiam inter hos, qui virtutis aliquod insigne specimen ediderint, honoribus afficiantur. Aristoteles, eiusq; doctor et magister Plato, sex ista enumerant, quibus omnis Respub. abundare debet, et sine quibus consistere nullo modo potest: inprimis quidem alimenta constituunt, quorum acquisitio, ad agricolas pastoresq; pertinet. Secundo, artes vitæ necessarias: hæc enim integumentis ad corpus, operibusq; cæteris indiget, quæ res opificum scientiam requirit. Tertio arma, tam enim ad propulsandos hostium impetus, quàm malorum temerarios ausus reprimendos, vtile est Reipub. paratos, et exercitatos habere milites, qui eam defendant, et pacatam liberamq; periculis incursionibusq; vicinorum hostium efficiant. Quarto pecuniam, ad vsus ciuiles et militares necessariam. Quinto rerum diuinarum administrationem. Sexto, iudicia et consilia: est enim necesse, vt optimis consiliis Respub. gubernetur, et iniustitia, vis, iniquitas hominum, in ea reprimatur, puniantur q; hi, qui cæteros iniuriis afficiunt, leges contemnunt, et iniustè viuunt. Ex his apparet, omnem Rempub. ex hominum sex constare generibus, Agricolis, Opificibus, Mercatoribus, Militibus, Sacerdotibus, et Iudicibus, vel Consultoribus. Itaq; tria relinquamus, nec ad Reipub. gubernationem admittamus, Agricolas, Mercatores, et Opifices. Hanc enim hominum turbam, ad opera Reipub. seruitiaq; natam et aptam, non ad gubernandum esse videmus. Liberum et ingenuum populum Respub. requirit, qui eam felicem reddat: quiete autem et liberali ocio, honestoq; labore opus est, ad felicitatem comparandam, et Rempub. gubernandam: quibus carere videmus, sordidis et illiberalibus deditos artibus. Duo itaq; hominum

Quibus Respub. abundare debet.

Quot hominum genera habeat Respub.

num genera, ad Rempub. restant accersenda, Milites et Consultores. Cùm enim in omni Repub. duo maximè tempora spectentur, pacis et belli, peræquum est eos, qui tam pace quàm bello Rempub. conseruaturi sunt, Ciues et Rectores eius solos esse ducendos. In bello armis, in pace consiliis, seruatur status Reipub. proinde penes Milites et Consultores, eius tam conseruandæ, quàm regendæ, potestas reponi debet. Huic igitur ordini, quem popularem esse volumus, magistratus capiendos et eligendos, cæteraq; iura quæ ad libertatem et felicitatem ciuilem conseruandam pertinent tribuamus: non quidem pariter omnibus, sed pro cuiusq; virtute et dignitate singulis. Nam iuniores militiam obibunt, quòd sint viribus robustiores fortioresq;: seniores verò magistratus gerent, tanquàm sapientiores. Itaq; ex hac distributione officiorum, necesse erit illud euenire, quòd in omnibus Rebuspub. esse solet præstantissimum et sanctissimum, vt magistratus à senioribus et prudentioribus gerantur, sine ulla reliquorum iniuria: à quibus iuuenes ac imperiti remouentur, quòd nullum adhuc ob ætatem, rerum sunt vsum et experientiam consecuti.

quibuscõ mittenda sit Reip.

Duo tẽpora Reipu. pacis et belli.

Ordinis popularis officia.

In his quos enumerauimus hominum ordinibus, præstantissimus est, sacerdotum ordo, qui in diuinarum rerum administratione occupari solet. Eius dignitas apud antiquos, propter muneris et officii excellentiam, sanctissima fuit: nam in Aegypto, Regi non licebat sine sacerdotio imperare. Horum officium erat Diis pro salute populi sacrificia facere, et ab his bona, tam hominibus, quàm Reip. precari. Vnde cùm ab Athenienſibus damnatus esset Alcibiades, eoq; damnato statutum fuisset, vt sacerdotes vtriusq; sexus, eum execrarentur, id vna sacerdos facere recusauit, dicens se ad æquas preces, non iniquas precationes sacerdotem constitutam. Plato in Repub. sua, sacerdotis electionem, Deo committendam iubet, vt quod ipsi gratum esset, sorte fortunaùe obtineat. Is verò qui in sortem conIiiciendus erat, ante omnia excuti debebat, num integer, sanus, incolumis, ingenuus, nobilisq; ciuis fuisset: vtrum ex honesta domo, et parentibus bonis: si à cæde purus, et ab his vitiis, quæ rem diuinam impedirent, alienus. Nec

Sacerdõtum ordo.

Sacerdotũ officium.

Sorte Sacerdotẽ eligendum Plato uoluit.

diutius

diutius ſacerdotes vno anno, diuinum exercere uolebat cultum, nec minus quàm annos ſexaginta natos. Hæc et alia plurima, diuina quaſi mente prolata, de ſacerdotibus ſcripſit, ſapiens ille Plato: quem non ex Socratica, ſed Moſaica, omnia hauſiſſe diſciplina, credendum eſt. Sacerdotibus enim Aegyptiis, tradiderat ſeſe erudiendum, quorum diſciplinis ſuam adeò philoſophiam reſperſit, ut diuina ea omnia putentur, quæ ex ore Platonis emanarint.

Ariſtotelis ſententia de ſacerdotib.

Ariſtoteles diuinum hunc magiſtratum, à ciuili et politica ſeparat adminiſtratione, eumq; ciuibus emeritis gerendum permittit. Cùm enim à ciuibus Deum coli ius fasq; ſit, ciuesq; è duplici ordine, uti diximus, conſtent: (ex his ſcilicet, qui arma gerunt, et qui conſultant) ſatis apparet: neq; ſeruum, neq; artificem, neq; mercatorem, neq; alium quempiam ex officina ſordida, debere ſacerdotem eſſe, ſed uel militem, uel ciuilem uirum: ita tamen, ut matura ætate, et quaſi effœto corpore, ad ſacerdotium, resque diuinas tractandas accedat. Aequum eſt enim eos, qui florente ſua ætate Reipub. diligentem et ſtrenuam operam nauarunt, ac in eius negociis quaſi defatigati delaſſatiq; ſunt, in cultu diuino reſpirare, et procurandis ſacris requieſcere. Talibus igitur curam ſacrorum committendam iubet. Sed Atheorum ſacerdotes omittamus, et philoſophos, quamuis non adeò impiè, alia tamen mente quàm nos Deos colentes prætereamus. Nos enim Deum, religionem, ſacerdotes, ueros habemus, ab illis ſanè in omnibus differentes. Quæ igitur ex Academia de illis ſunt dicta, propterea dicta ſunt, uti antiquæ religionis, diligens et ſyncerus cultus, nobis quoque non ignotus ſit. Ex quibus uerò, aut quomodo ſacerdotes in noſtra Repub. eligendi ſint, non eſt inſtitutum noſtrum dicere. Cæterum an Reipub. præficiendi ſint, dicendum uidetur. Satis apparet, eos ab illo bonorum omnium autore, et legislatore Chriſto Ieſu ſeruatore noſtræ ſalutis inſtitutos eſſe: qui dum ipſe ſacerdos, à primis et antiquis uſque temporibus, ſecundum leges Melchiſedechi fuiſſet, eiusq; caput ipſe ordinis et fundamentum extitiſſet, ſanè effecit, ut ſacerdotum dignitate, nihil in cœlis ſanctius, nihil in terris diuinius, nihil in toto orbe excellentius

ex quibus ſacerdotes creari ſolebant.

Reipublicæ gubernatio ſacerdotib. eſt cõmittenda.

sentius habeatur. His enim iura, leges, iudiciaque diuina tractanda commisit, illosq; suæ diuinitatis vicarios effecit. Vnde omnis benè instituta Respub. in administrando imperio sacerdotes, aut principes, aut socios, sibi putat iustum, utile, et necessarium asciscere. Nec id quidem immeritò. Quid enim præclarius, et ad Rempub. iustè sancteque administrandam, vtilius esse potest, quàm eos Reipub. præesse velle, qui sapientiam, non ex Delphico templo depromptam, sed ab illa cœlesti sacraq; mente acceptam habent, eiusq; iustitutis, Rempub. omnem regere, conseruare, ac piè, iustè, sanctè, instituere sciunt? Quos quidem, qui ex Rebus pub. eiiciunt, aut iniusti, rudes, imperiti, barbariq; sunt, aut non nostræ, id est Christianæ Reipub. ciues, aut impuri, impiiq; religionis hostes censeri debent. Si enim omnis Respu. deorum cultu, et religione conseruatur, iisq; virtutibus sacerdotes maximè excellunt, iustè profectò, sancteq; facere sunt illi putandi, qui hos Reipub. muneribus, munusq; obeundis, socios sibi asciscunt: vt amplissimi sanctissimiq; ciues, Rempub. religiosè, et sanctè gubernando, religionem sapienter interpretando, corpus totum Reipub. sanum, incolumeq; conseruarent, quod Romanos, Aegyptios, Hæbreos, et alios multos feciſſe legimus. Quibus enim Deus salutem, et felicitatem hominum commisit, quis ita vecors, amens, et insanus erit, ut libertatem, bona, fortunas, domicilia, eisdem gubernanda, non puteo iustum, et necessarium committere?

Quæ sit igitur optima Respub. quod vitæ genus, quos ciues habeat, satis à nobis (vt opinor) est demonstratum: hæc si virtutis exercuerit officia, sitq; bonis ita fortunæ cumulata, ut felicitate sua se metiri queat, nihil illa diuinius, pulchrius, felicius, inueniri posse fatendum est. In cuius descriptione, ne nos induisse quis Platonicum existimet ingenium, quodq; de eius Repub. hoc etiam de nostra dicat: nullam talem, necesse, nec unquam fuisse, fieriq; posse: necessarium videtur, talium Rerumpub. exempla proponere. Etsi enim à Philosophorum ratione nihil recedamus, tamen eos sibi quandoq; nimium indulgentes, ad ingeniaq; (vt eorum mos est) sua se magis, quàm aliorum accommo-

dantes, non audimus: plurima enim in eorum libris et sermonibus inueniuntur, quæ ad præsentium temporum, atq; ad hunc usum ciuilem et popularem, neutiquam possunt accommodari. Nam Platonis Rempub. frustrà nunc aut Venetis, aut Heluetiis, aut Lyguribus, et aliis imitandam proposueris. Xenophontis Cyrus, paruam fortasis in Regibus nostris erudiendis nauarit operam: taceo reliquos. Nostra omnis scribendi ratio, quasi in medio posita, communi quodam in usu, atq; in hominum more uersatur, et propterea coniungendam historiam philosophiæ putauimus. Nostræ igitur uel optimæ Reipub. imago, in ueteri Athenienſium Monarchia, fuit expressa. Hi enim dispersi, ac per agros pecudum more palantes, primum à Cecrope, deinde à Theseo rege, in ciuitatem sunt coacti: quorum primus vrbe Cecropia condita, quæ postea Athenæ sunt dictæ, regnum instituit, ac posteris quasi per manus tradidit. Senatus qui optimates repræsentasset, qualis tum Regibus fuerit, in tanta temporum antiquitate, scriptorumq; penuria, scire non possumus. Credendum tamen est, uiros eos habuisse prudentes, quorum consiliis in regenda Repub. vtebantur. Agebant enim cum populo Reges, ut Thucydides est testis, eiusq; suffragiis multa sanciebant, dubia de rebus aliquibus, et inexplicata consilia habentes. Sed status hic Reipub. non diù durauit, mutatus est enim, deuenitq; Respub. temporum uarietate res omnes permutante, ad genus hominum vile, et sordidum, quod per vim et potentiam, Reipub. gubernationem sibi arrogauit. Lacedæmoniorum uti paulò antè diximus Respub. tres itidem gubernandi species habuit, Reges, Optimates, et populum. Quid dicam de Romanis, nonnè aurea uocari possunt illa secula, quibus Reges dominabantur? Romulus uti Liuius scribit, Deorum populique uoluntate Rex electus, rudimenta illa regni, tenuia primùm et exigua, solus administrare recusauit, sed imperandi socios, sibi Senatores centum asciuit, quos uel ab ætate, vel uirtute, qua cæteris præstabant, patres uocauit. Et ne populus honoribus patriæ fraudatus uideretur, neuè odia tam in Regem, quàm Senatores gereret, magistratus illis minores tenendos concesit,

Platonis Respub.

Pædia Cyri.

Athenienſium Monarchia.

Lacedæmoniorũ Respub.

Romanorũ Monarchia.

cesſit, iudicia attribuit, de bello et pace decernendi potestatem dedit, et alia multa. Atq; vtinam duraſſet is Romanæ Reipub. ſtatus, næ illi non opus habuiſſent, tantùm sanguinis, pro libertate acquirenda, imperioq; propagando effundere, illa etiam Reipub. felicitas, non ſeditionibus tantis diſtraheretur, propter quas, nullo ferè tempore reſpirare potuit. Sed ad præſentia noſtraq; tempora conferamus orationem. Ac primùm uidemus, imperium Germaniæ, ex Imperatore, ducibus, tanquam Optimatibus, et Populo conſtare. Hoc quia à multis Tetrarchis adminiſtratur, propterea eius politiam, in uarias gubernationes diſtractam, longum eſt deſcribere. Gallorum Monarchia, Regem habet pro arbitrio ſuo omnia adminiſtrantem, et licet legibus ſolutus ſit, contrà leges tamen, ac honeſti iuſtique officium, nihil agit, ſed ad exemplum optimi Regis ſe totum componere ſolet. Statum optimatum apud eos repræſentant Palatini, lingua eorum uocati Pares, qui cum Rege de Reipub. commodis tractare conſueuerunt: hos Budæus Patricios, quaſi Reipub. patres nominat. Populus in tres ordines diſtinctus eſt, in nobiles, ſacerdotes, et plebem, quorum delectus, à Rege in comitia euocatus, cum eodem de ſumma Reipub. decernit. Horum conſilium Pauceltium appellatur, non ſecus ac apud Aetolos, uti ſcribit Liuius, Panætolium, vel Pylaicum; velut etiam vniuerſæ Ioniæ concilium, Panionium dicitur. In Hiſpania, Rex ſummæ poteſtatis eſt, concilium Regale, Optimates dero-tat, ordines tres, ſtatum popularem. Eſt autem ordinum, vt illi vocant, primus, S. Iacobi, ſecundus Calatrauenſis, tertius Alcantarenſis: qui vnà cum Rege coniuncti de ſumma Reipub. pertractant. Polonorum Monarchia, ex tribus Reipub. formis eſt conſtituta, ex Rege, Optimatibus, et populo. Populi vero nomine, ipſi tantum nobiles vel Equites comprehenduntur. Eſt autem in eorum Repub. ſumma ordinum conſociatio, adeò vt Rex ſine Senatus conſilio et autoritate, de Reipub. ſumma nihil ipſe decernere poſſit, Senatus nihil abſq; Rege et nobilibus. Itaq; apud eo leges plurimum valent, pro hisq; cuſtodiendis, ſeruandis, retinendis, ſe religione iuſiurandi obſtringunt, adeò vt nefas

Imperiũ Germaniæ.

Gallorũ Monarchia.

Hiſpanorũ Monarchia.

Polonorũ Monarchia.

et impium existiment, aliquid contrà leges moliri. Sacramentum, quo se inuicem pro legibus seruandis, libertateq; tuenda obligant, captur sua lingua vocant, latine capitis tegmen dixeris: quemadmodum enim hic caput à frigore et tempestate contegit, ita libertas, leges, salus hoc illorum sacramento tecta et salua esse putatur: pro his enim asserendis, nemo bonus contrà Tyrannos, et publicæ libertatis felicitatisq; violatores, uitam dubitat vnquàm effundere. Itaq; populus hic liber est, eamque veram libertatem esse putat, secundùm leges viuere, nihil contrà eas, et facere, et cogitare. Rex ad leges omnia præscriptas administrat, neque voluntate sua, sed Senatus consilio, leges sancit, bella suscipit, componit, terminat, nec extrà cancellos legum, et Senatus consilium egreditur. Quæ res efficit, ut apud eos Regis persona, non modò sit in autoritate summa et existimatione, sed etiam in cultu et obseruantia: nec id quidem immeritò. Quis enim non colendum, honorandum, obseruandum, amandum vehementer eum Regem velit, cui in administranda Repub. ea demum voluntas est, quam lex, quasi summa ratio præscribit: hoc consilium, quod Senatus grauitas et sapientia comprobat; hæc autoritas, quam consensus ordinum, amor et beneuolentia ciuium efficit? Atq; (vt breuiter dicam,) talem apud Polonos Regem esse, qualem Plato, Aristoteles, Xenophon, et omnis philosophorum, legislatorumvè grex in optima quaq; Repub. effingit, qualemuè natura, et Deus ipse uidetur exposcere. Senatus apud eos Optimatum Rempub. repræsentat, qui (uti iam dixi,) autoritate est summa præditus, et ex prudentioribus grauioribus q; nobilitate uiris eligitur: isti cùm Rege, de statu Reipub. benè administrando consilia ineunt, tales q; sunt, quales apud Persas Homotimi, vel apud Lacedæmonios Ephori. Popularem statum repræsentat equestris, siue nobilium ordo, penes quem consiliorum Reipub. pars est quoq; reposita. est q; hic Regum et Senatus seminarium. Britanniæ regnum, quæ Anglia nunc dicitur, Regi paret, Senatum quindecimvirum habet, et popularem ordinem: qui cùm illis duobus coniunctus, concilium commune, quòd illi parlamentum appellant, effi-

ciunt

Regis Polonorum officia.

Regis Polonorum summa autoritas.

Rex Polonorũ qualis.

Senatus Polonorũ

Popularis status Polonorũ ex quibus cõstat.

Angliæ regnum.

ciunt. Venetorum Respub. ad eandem quoq; formam esse constituta uidetur. Populi vel ciuium nomine, nobiles et ingenui tantùm continentur, magnaq; cautio apud eos adhibetur, ne falso nomine quis in nobilium et ingenuorum ciuium subrepat numerum, solis nobilibus ad Rempub. et magistratus obtinendos patet aditus. Ex his Senatus, Optimatum Rempub. efficit, qui totius Reipub. gubernandæ caput est, et fundamentum. Dux quoq; ex eorum electus numero, Regis similitudinem obtinet. Nulla profectò nec Respub. nec Monarchia, vti hæc, tam diuturno et pacato est usa imperio: siue autem hoc voluntate Deorum, siue fatorum clementia, siue legum et iustitiæ obseruatione fiat, siue loci, in quo sita est, natura et fortitudine, quæ illis hominibus omnem planè cogitandi de seditionibus et interitu patriæ occasionem præcidit, non est huius loci, nec temporis disputatio. Sed de optimarum Rerumpub. exemplis dixisse sufficiat. Quas quidem felices et optimas quæ potissimum res efficiant, dicendum est.

Venetorũ Respub.

Causæ durantis Reipub. Venetæ.

Tria in omni Repub. felici et optima, maximè requiruntur, magistratus, leges, et ciuilis disciplina; sine his enim nulla vnquàm ciuitas, et hominum societas rectè conseruari potest. Magistratus hoc est officium, ut præsit, præscribatq; ciuibus, ea quæ sunt recta, et utilia, legibusq; et rationi consentanea. Non minus doctè quàm eleganter Cicero dicit, vt magistratibus leges, ita populo præesse magistratum, vereque dici posse, magistratum legem esse loquentem, legem autem, mutum magistratum. Hic igitur in omnib. Rebusp. valde est necessarius. sine magistratus prudentia, consilio, fide, sapientia, nulla unquam Respub. stare gubernariq; potest: ex quo etiam status omnis, et ordo Reipub. qualis sit cognoscitur. Quemadmodum nauis, cum mare cæpit inhorrescere, fluctuare solet, summergiq; nisi nautarum opera, et industria seruetur. ita Respub. quæ in alto tempestatum, seditionum, motuum, discordiarum fluitat: si non magistratus diligentia prudentiaque adiuuetur, tanquam fluctus saxo, sic illa malis frangitur. Perinde vt corpus nostrum ab animo, hic rursus à mente, rationeq; regitur: eodem modo, corpus omne ciuitatis societatisque humanæ

Tria in omni Repub. requiruntur

Magistratus officiũ et necessitas in Repub.

Lex anima Reipu.

humanæ, necesse est, habeat animam, hoc est legem ipsam, à qua honestè rectèq; viuendi modum recipiat: quæ lex à mente rationeq;, hoc est uiri prudentis et sapientis consilio, proficisci debet. Vbi enim leges nullæ, magistratusque sunt, ibi nec Deos, nec homines esse, nec ciuitatem ullo modo fieri posse, credendum est. Vera ratio lex hominis est, quam sapiens a se ipso, populus uerò à magistratibus, tabulisùe accipit, non minùs ea fugienda exstimans, quæ scriptis legibus, quàm quæ ratione prohibentur. Qui igitur sapientia et prudentia cæteris præstant, et aurea argenteaùe illa, de qua suprà diximus, natura sunt præditi, quòd melius de societate humana mereri possunt, Reipub. præficiendi sunt: eorum enim consiliis ciuitates, tanquam muris firmatæ munitæque, et hostium impetum depellent, et pericula propulsabunt, et uita quieta, beataque fruentur. Quare inprimis necesse est, vt virtutibus ad felicitatem Rei pub. efficiendam idoneis, præditi sint: tum vt eum, in quo sunt, ciuitatis statum diligant; eoq; contenti, nihil molian-

Magistratus quæ debeat habere.

tur, quod nouum, illique contrarium videatur: tertio ut à populo datam potestatem habeant ea faciendi, quæ Reipub. profutura putabunt: sic enim et illi maiori cum dignitate et fructu imperaturi sunt, et ciues eorum melius imperio obsequentur. Arte sanè permagna, summaque sapien

In magistratu sũma prudẽtia requiritur.

tia opus habet is, qui magistratum locumque principem in Repub. cum dignitate, vult obtinere. Ipsi enim non una domus, non familia, non coniunx, non liberi, sed Respub. voluntatum, animorum, cogitationum uarietate distracta gubernanda est, in vnumq; concentum et concordiam redigenda, ut similis et æqualis maximè existat.

Magistratuum qui sint vtiliores in Repub.

Quoniam autem in Repub. tres sunt magistratuum gradus, quorum Rex summum, medium Senatus, ultimum verò populus amplectitur, qui ex his maiorem vtilitatem Reipub. possunt adferre videndum est. Regis quidem in Repub. magna virtus, summa sapientia, planeq; diuina prudentia perspici solet: ut enim Deus mundi, ita hic totius Reipub. princeps est, et dominus. Hunc propterea iustè et sanctè gubernare decet, quòd Deorum in Repub. regenda vicarius esse iudicatur. Ex quo Regis consilium,

Regis officium.

pruden-

20

prudentia, sapientia, non est tam eius propria, quàm deorum, qui eam pectori eius infuderunt. Cæterum quoniam vnus totam Rempub. pari cum prudentia et diligentia, gubernare nequit: Dei enim potius quàm hominis vnius est, omnia exactè, quæ ad imperium iustè gubernandum pertinent cognoscere: eam ob causam, Respub. Regi uiros prudentes adhibere solet, ut illis adiutoribus, eam melius administret. Hi quoniam medii inter Regem et populum sunt, ac vna ex parte Regis officium, ex altera verò mores et leges populi cognoscunt, facilè quæ ad Regis munus et dignitatem tuendam pertinent, quæ item ad populi Reiq; publicæ vtilitatem conseruandam spectant, perspicere possunt. Quare medium hunc magistratum, qui Optimates et Senatores dicuntur, maiores fructus cæteris aliis, Reipub. adferre posse iudicamus. Vt enim Rex, quoniam solus est, omnia perspicere nequit, et sæpius contingit, vt vel cupiditatibus concedat, vel affectionibus à vera ratione abducatur: multitudo etiam imperita, et sine mente capiteq;, vt dicitur, existens, talem prudentiam habere nullo modo potest: ita Senatus è numero virorum virtute, sapientia, rerumq; gestarum gloria præstantium conflatus, longè facilius, è medio hoc loco, quasi aliqua specula, Reipub. saluti prouidere, commodis prospicere, eamq; seditionibus, tumultibus, periculis vacuam efficere potest. Vnde nulla ferè Respub. est, quæ non Senatui, vel omnem, vel aliquam, eamq; non leuem gubernandi partem, committere soleat. Etsi enim illi, qui primùm homines per agros et tecta syluestria dispersos, in ciuitates conuocarunt, Reges vocabantur, hiq; soli temporibus illis imperabant: tamen non diù rudimenta nouorum imperiorum, soli tenere potuerunt: neque enim hominum ingeniis pubescentibus, et nouis humanitatis artibus assuescentibus, pristinamq; feritatem exuentibus, vnius Regis autoritas, et prudentia sufficere potuit. Itaque necesse fuit Regibus, socios sibi ad imperandum asciscere, vt communi consilio prudentiaq; cum his, Rempub. melius gubernarent. Id Romulum fecisse legimus, qui vnius imperium, aut odiosum, aut periculosum, aut iusto imperio, nullo modo dignum existimans,

Senatorũ vtilitas in Repub.

Multitudo sine mẽte et capite.

Senatorũ origo.

Senatores cur patres dicti.

existimans, centum patres legit, eosq; tam ab ætate, quàm sapientia, Senatores patresque vocauit. Hoc idem fecit Theopompus Spartanorum Rex: Ephoros enim instituens, illisq; magnam partem Regni adiungens, summamq; autoritatem gubernandi concedens, ab vxore reprehensus, quòd filiis regnum angustius relinqueret: latius respondit, amplius atque firmius se relinquere; consilio enim et autoritate Senatus, illud firmissimum et amplissimum fore putabat. Vnde apparet, Senatorum ordinem, Regibus ab antiquis vsque temporibus fuisse coniunctum, eumq; ita ab omnibus Rebuspub. amplexum, ut nihil in Repub. constitui posse tam firmum crederent omnes, quod non Senatorum

Senatus quid?

consilio, prudentiaq; vallatum extitisset. Senatum autem appello, summum in Repub. magistratum ad consilia danda, et Rempub. gubernandam institutum: ex quo etiam et Senator dicendus est ciuis legitimè constitutus in eo ordine,

Senator quid?

qui est ad gubernandam Remp. consiliaq; danda destinatus. Vnde efficiendum est semper, vt is ordo è prudentioribus,

Senatus ex quibus instituide beat.

sapientioribus, nobilioribusq; ciuibus instituatur: nulla enim Respub. et hominum societas adeò barbara est, quæ non talibus imperium committere malit, hisq; parere rectius et honestius existimet. Inter omnes autem ciues, nemo tam prudens, nemo tam perfecta et absoluta uirtute potest esse, quàm Senator: cæteros enim vel ætas, vel incerta

Senatorũ prudentia nihil est perfectius

vitæ ratio, vel inconstantia ab optimo genere uiuendi, retrahere consueuit: at Senatorem non ulla conturbat affectio, non abducit appetitus, non distrahit ætas, sed ratio gubernat, consilium moderatur, senectus perficit. Qui etiam propter ingenii, rationis, consilii, sententiæ, iudicii; quasi senium et maturitatem, Senator dicitur, quasi

Senator vnde dicatur.

in eo iuueniles impetus omnes, ardoresq; consenuissent, ac adoleuisset illa ratio, quæ dum est suam in homine maturitatem et perfectionem adepta, similem eum Diis efficere solet. Quemadmodum in omni re, vt Philosophi perhibent, tria reperiuntur, maius, minus, et æquale: id autem æquale, medium dicitur, quod in se perfectionem cuiusq; rei continet; ita Senator, quoniam medius inter Regem et populum est, facilius ex eo loco, perfectionem cuiusq; rei inuestigare

ſtigare poteſt; et quæ Regis, quæ populi, quæ Reipub. munera ſint, quæ ſingulorum libertas, leges, et officia perſpicere, ex eaq; media quaſi ſpecula præuidere, ne ad ἀναρχιάν hoc eſt imperii uacuitatem, populus ex immoderata licentia, ne item ad Tyrannidem Regalis dominatio declinet. Magna in Senatore ſapientia, ſumma prudentia, plurima rerum cognitio requiritur: ſe enim exhibere omnibus quieſcentibus vnum, pro quibus noctes et dies inuigiles, quorum pro ſalute ſis ſolicitus, quos felices, beatos, tranquillos, rebusq; omnibus affluentes eſſe velis, diuini aut ſuprà naturam humanam maximi eſt ingenii. Præclarè Scipio apud Ciceronem: vt, inquit, gubernatori curſus ſecundus, medico ſalus, imperatori uictoria: ſic huic moderatori Reipub. beata ciuium vita, propoſita eſt, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honeſta eſſe poſſit, huius operis maximi inter homines atq; optimi, illum eſſe perfectorem vult. Quæ igitur tantæ, tamq; amplæ ſapientiæ fundamenta, quæ exercitationes et incunabula, Senatoriæ virtutis doctrinæq; debeant eſſe, dicendum eſt. His enim primùm indagatis, facilior quaſi per gradus ad ampliores illas, et excelſiores illius virtutes inueſtigandas, patebit aſcenſus.

Officia Senatoris.

In Senatore ſumma prudentia requirit.

Senatori uita beata ciuium eſt propoſita.

Quandoquidem omnis Reipub. fundamentum, et origo, ciuis eſt, primùm omnium Senatorem noſtrum, ciuem quoque Reipub. vel eius ciuitatis eſſe volumus, cui gubernandæ præficiendus erit. Hac conditione ſibi eum patria obſtringit et obligat: vnde pro eius incolumitate ſaluteq;, non optimè modo ſentire, ſed uitam ipſam etiam effundere, pulchrum, honeſtum, neceſſarium iudicabit. Omnes enim omnium rerum charitates, vnius amor patriæ ſuperat. Quomodo hic patriam non amauerit, à qua parentes, liberos, propinquos, amicos accepit, quæ uitam illi, quæ nomen, quæ gloriam tribuit, quæ omnia hæc, quibus vtitur, quibus ſe oblectat, quæ iucundiſſima cernit, ſponte non inuita obtruſit: quæ ad extremùm illum in altiſſima dignitatis arce laudandum, admirandum, uenerandum conſtituit? Natura profectò tam altos firmosq;, hominibus igniculos inſeruit amoris in patriam, vt pro ea nunquam, quiſquam

Fundamẽtum Reipu. Ciuis eſt.

Cur ciuis tantùm in Senatorẽ eligi debeat.

Amor patriæ.

bonus ciuis, mortem quando sit opus dubitauerit oppetere. Quin et impios ciues in patriam, multos inuentos fuisse legimus, qui, dum funesto patriam exitio voluissent afficere, sola natalis soli dulcedine perterriti, impias ab ea manus temperauere. Quid Veturia Martium filium, Romam cum exercitu venientem, nonnè natalis larisque paterni commemoratione remolliuit? impium eum appellans, ac audentem populari terram, quæ illum genuit atq; aluit, oblitum intra mænia, domum, penates, matrem, coniugem esse liberosq;. Summus amor Veturiæ tum in patriam erat. Sed eo non minor pietas Martii, patriæ parcentis, quæ in eum ob plebis tribunorumq; furorem hostiles eo tempore spiritus in patricios gerentem, ingrata extiterat. Sertorius etiam, uti Plutarchus scribit, Pompeium Metellumq; rogauit, vt illorum interuentu Romam redire posset, malle se dicens Romæ obscurissimum ciuem, quàm exulem in aliis ciuitatibus, Imperatorem vocari; verissimè sanè Naso Poeta cecinit.

Nescio quà natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Magnum est vinculum animi nostri patria, quæ nostra omnia, nosque suo amore velut oppignoratos habet. Pytagoras referente Platone aliquando interrogatus, quomodo erga patriam ingratam se gerere oporteat, vt ergà matrem respondit: omnia enim patriæ condonanda sunt, nec ullus dolor tanti ducendus, quem non amor in eam mollire et minuere debeat. Ciuis igitur patriæ suæ sit Senator, nulli unquam externo, peregrino, aduenæ in ea postponendus; horum enim consilia, non modò suspecta, sed pernicioſa, pestiferaq; Reipub. iudicanda sunt. Eam ob causam Athenienses, peregrinos, et alienarum ciuitatum homines, non modò consiliis non adhibebant, sed procul etiam arcebant urbe, ne fides peregrina aliquo modo in magistratum irreperet, ac eorum animos ad res nouas appetendas induceret: ex quo legum, morum, consuetudinum mutationes, seditionesq; orirentur. Id quoq; Venetos temporibus nostris diligenter obseruare uidemus; magna enim cautio adhibetur, ne falso titulo quis apud eos, in horum ciuium

Peregrini in Repub. suspecti.

Athenis peregrini excludebantur.

numerum

numerum subrepat, qui regendæ Reipub. potestatem habent: à qua peregrini aduentitiiq; penitus excluduntur. Cæterum, qui ciuium nomine uocari debeant operæ precium fortasis est vt dicamus.

Quid ciuis.

Varia est tam apud Philosophos et legislatores, quàm in omnibus Rebuspub. ciuis definitio. Quidam omnem hominum in vna ciuitate congregationem, ciuium nomine appellant; quidam eos tantummodò, qui sunt ingenuis et nobilibus oriundi ciuibus: aliqui censent eos ciues uocari, qui altero tantùm parente ciue ingenuo nati sunt: nonnulli originem eius, ad auos proauosùe deducunt. Peregrinos præterea, in societatem receptos, ciuitateq; donatos, ciues uocari putant. Aristoteles nomine ciuium eos appellat, qui magistratus gerendi ius in ciuitate habent, et ex liberis ingenuisque sunt orti parentibus. Horum omnium sententias, nemo certè iure reprehendere potest: cùm enim ciuem cuiusq: ciuitatis et Reipub. ius consuetudoque faciat, omnino mirandum non est, cur uariè multi de ciuium ratione sensissent, ad suæ Reipub. mores et consuetudines sese accommodantes. In Repub. populari, ciues solent dici communiter omnes illi, qui ciuitatem incolunt: nec refert pauperes an diuites, boni an mali, docti an sapientes, serui modò non fuerint: omnibus æquè ad Rempub. patet aditus, æquales.n. sunt pariter omnes. Tales quondam fuere ciues Athenienses, dum populari uterentur imperio, nostris verò temporibus sunt Heluetii. Plurimæ quoq; ciuitates in Germania sunt, quæ liberæ vocantur, quarum incolæ populariter viuunt, segregati ab ingenuis et nobilibus ciuibus. In Monarchia & Aristocratia ciues illi dicuntur, qui vitam uirtuti conuenientem uiuunt: in illa multi boni, & virtute præditi, Reipub. munia obeunt: in hac vnus omnium optimus, qui etiam à regendo, vel rectè agendo Rex appelatur. Qui ex hominibus natura vel serui sunt, vel improbi, hi Despotico subiiciuntur imperio. δεσπότης autem ille est, qui subditis tanquam seruis, ad voluntatem & arbitrium imperat: tale genus ciuium seruile est & barbarum, ac ad virtutem iustitiamq; colendam ineptum. Pro seruis verò habendi non sunt, qui non vitiis causaq; sua, sed Tyrannorum

Variæ ciuium definitiones.

Ciuē q̃d efficiat.

In Repu. populari qui ciues dicantur.

In Monarchia & Aristocratia qui ciues dicantur.

Rex unde dicatur.

Despotico q subiiciũtur imperio.

sunt oppressi potentia, ambitione, auaritia. Multos legimus ab huiusmodi seruitute, & se, & patriam, occisis vel expulsis Tyrannis uindicasse, vel si hoc efficere non poterant, vita, quàm libertate, carere maluisse: uti Romæ, Bruti, Catones & alii multi. In Oligarchia, quòd diuitiarum potissimum habetur ratio, soli, qui diuitiis excellunt, ciues dici & haberi volunt, quod genus ciuium, vile iudicandum est: his enim virtus paruæ curæ est, nihilq; magis student, quàm vt se diuites quoquo modo faciant, atque dignitates honoresque Reipub. non boni & prudentes, sed diuites obtineant. Apud Romanos varia erant genera ciuium, nam alii erant municipes, alii coloni, alii Latini: sic enim retinebant conditionem ciuium quæq; ciuitates, uti in amicitiam populi Romani susciebantur: hæ autem erant uel liberæ, vel fœderatæ, vel stipendiariæ. Fiebant autem ciues, uel pleno iure, hoc est cum suffragio, dum illis patebat ad omnes Reipub. dignitates obtinendas aditus: uel iure honorario, quando sola ciuitas, sine suffragio dabatur, & honoris causa ciues vocabantur, uti de Campanis, Equitibus, scribit Liuius, & de Ceritibus, Aulus Gellius. Erat autem Romanus ciuis, qui in tabulas Censorias referebatur, domiciliumque Romæ habebat. Ex his, quæ diximus, apparet, in omnibus Rebus pub. eos propriè ciues vocari, qui ius & potestatem habent, in sua ciuitate magistratus gerendi, vel sententiæ dicendæ: Cæteros, qui eo iure carent, non tam ciues quàm incolas, & clientes appellari. Reliqua, quæ ad ciuis perfectionem requiri solent, vti sunt virtus, natales, diuitiæ, nobilitas, pro cuiusq; Reipub. consuetudine & iure debent obseruari. Nos ex omnibus his, duo genera ciuium facimus, vnum nobilium, alterum plebeiorum: omnis enim Respub. ex populo & plebe consistit. Populi nomine vt Caius Iurisconsultus scribit, omnes ciues includuntur, connumeratis etiam patritiis, nobilibus, & Senatoribus: plebis verò appellatione, reliqui ciues in Repub. continentur. Vnde nobiles illi ciues propriè vocari debent, hi autem quadam imitatione & similitudine. Senator igitur noster, ex eo numero sit ciuium, qui sunt nobiles & ingenui. Nobilis ciuis ab ea nobilitate dicitur, quæ à virtute ortum habet,

In Oligarchia q. ciues.

Romanorũ ciuium differẽtia.

Ciues cũ suffragio, & honorarii.

Romanus ciuis qui.

Ciues nobiles & plebei.

bet, hæc autem partim propria, partim maiorum virtute diuitiisq; ornatur & cumulatur. Qui tam sua, quàm maiorum uirtute nobilitantur, hi cæteris sunt præferendi, magisq; honorandi & obseruandi, quòd meliores ex melioribus procreari solent, uerè enim Poeta Lyricus scribit. Senator nobilis ciuis esse debet.

Fortes fortibus creantur & bonis,
Est in iumentis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces,
Progenerant aquilæ columbam.

Nobilis ciuis vnde dicatur.

Ad nobiles & generosos ciues efficiundos, uti Aristoteles scribit, tria hæc potissimum concurrunt, genus, diuitiæ, & uirtus. Qui hæc omnia possident, illis nihil ad perfectam & ueram nobilitatem deest: talesq; optimi & nobilissimi ciues appellari solent. Sed quoniam id rarò accidit, ut hæc unus habere possit, propterea iure quodam bono, uirtus id sibi arrogauit, ut sola possessores suos nobiles efficiat. Diuitiæ maiorumq; claritas, sicut ornant nobilitatem, ita uehementer deturpant, si quis ab eorum uirtutibus desciscat. Tales enim maiorum suorum nomen obscurant, ac infame reddunt: adeò ut si etiam clari fuissent, posteritatis suæ uitiis, obscurissimi reddantur. Satius est autem uti Tullius pulchrè, propria uirtute rebusq; gestis florere, quàm maiorum opinione niti, & ita uiuere, ut posteris sis nobilitatis initium, & uirtutis exemplum. Qui claris orti sunt parentibus, laudandi meritò sunt & honorandi, si maiorum uirtutes, gloriam, & res præclarè gestas, aut superare, aut certè exæquare contendunt. Quis enim eos id facientes, non uehementer laudet, qui hac ratione in maiores suos se gratos declarant, illorum memoriam, nec obliuione præsentium, nec reticentia posteriorum sepelientes? Rhodiensium lex uituperanda non est, quæ filios à uirtutibus patrum descisscentes, & uitam sceleratam agentes, hæreditate excludebat, & omnium optimo hæreditatem dabat, malum neminem ad eam admittebat. Est enim fidei pietatisq; nostræ, declarare posteritati hominum, quàm memores simus, quàmq; grati in auos maioresque nostros, quorum hæredes, non facultatum modò extitimus, sed etiam uirtutis, gloriæ, fidei, religionis, quæ ueræ facultates,

Perfectũ ciuẽ tria faciunt.

Nobilitas ex virtute.

Nobilitas generis.

Rhodiensiũ lex de filiorũ successione.

tates, uera hæreditas, ueraque bona sunt appellanda? Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus, sed uirtus, pulchrè Iuuenalis:

Tota licet veteres exornent undique ceræ.
Atria, nobilitas sola est, atque vnica uirtus.

Platonis nobilitas.

Hæc è quacunq; conditione suprà fortunam se extollit, omnibus patet, neminem reiicit, singulos peræquè amplectitur. Cleantes aquam traxit, Platonem virtus non accepit nobilem, sed fecit: multos ex seruis Reges ortos esse, plurimos ex regibus seruos commemorare possumus: omnia ista longa varietas permiscet, & sursùm deorsumq; fortuna versat. Quid Agatocles nonnè ex figulo Rex factus? quid Romulus, quid Tullus Hostilius, Tarquinius Priscus, & omnis Romanorum progenies? de hac Iuuenalis.

Agatocles

Romulus

Et tamen ut longè repetas, longèque reuoluas.
Nomen ab infami gentem deducis Asylo

Romanorũ origo infamis.

Quis ergo generosus? ad virtutem à natura factus. Quod si quid est in nobilitate bonum, id vt Boetius putat, est solum, vt imposita nobilibus necessitas videatur, nè à maiorum virtutibus, degenerent. Quemadmodum virtutum, actionumq; nostrarum variæ sunt exercitationes, sic diuersi sunt ex virtute nobilitatis gradus. Priuatorum nobilitas, & eorum, qui virtutes ociosas exercent, philosophica dici solet: ciuilis autem eorum, qui vel ex Reipub. negociis rectè administrandis gloriam quærunt, vel in bellis pro patria susciepiendis fortes & magnanimos se exhibent; hos nobilitat virtus, acies, & vulnera pro patriæ salute susceptа. Eius nobilitatis magna vis est, ad posteros enim vsque, ius suum, imagines, stemmata, quasi cum cicatricibus & uulneribus transmittit, quibus excitamur ad maiorum nostrorum uirtutes imitandas, & illustrandas. Ex quo in Stemmate nihil aliud, quàm ius nobilitatis referimus: est enim hoc simulacrum & monumentum, antiquæ uirtutis & dignitatis, quo uelut pignore ad honestè uiuendum, & actiones patrum nostrorum æmulandas obligamur. Sicut in omni Repub. duo tempora, pacis & belli, ita duplex nobilium ciuium est genus. Vnum ad bella, ad pacem alterum aptum: primi fines Reipub. armis, vel propagant, vel defendunt, secundi,

Quis generosus.

Nobilitas philosophica et ciuilis.

Stemmata unde.

Stemma quid?

Duplex genus nobilium ciuium.

secundi, consilio prudentiaq; gubernant. Vtriq; sanè consociati debent inuicem esse, vt maiores Reipub. fructus adferre possint. Nam & consulto ubi facturus sis aliquid, & facto ubi consulueris opus est, ut dicitur. Qui ex ciuibus Rempub. pacis tempore, prudenter administrant, eamque pacatam, tranquillam, felicem efficiunt, priores habendi sunt his, qui eam armis vel defendunt, uel amplificant. Vt enim anima corpori, pax bello, otium militiæ præfertur: sic illos his utiliores esse fatendum est. Homerus inducit Agamemnonem dicentem, longè facilius se potuisse Troiam euertere, si decem Nestores, aut Vlysses habuisset, quàm si totidem Aiaces, uel Achilles, fortissimè dimicantes. Pyrrhus præterea, plures Cyneam eloquentiam cepisse urbes, quàm se armis dicere solebat. Qui uerò utrumque Reipub. præstant, & tam pacis, quàm belli artibus, Rem p. iuuare possunt, hi meritò, iureq; optimo cæteris sunt anteferendi, magisq; honorandi & uenerandi: quo quis enim plus uirtutis habet, eo dignior & honoratior habendus est. Volumus autem in hac Repub. uti futurus Senator, & bonus ciuis, & idem uir quoq; bonus sit. Diuersa est enim uiri boni, & boni ciuis uirtus: ille uirtutes operatur uitæ conuenientes honestæ, hic uerò ciuitatis leges tantùm obseruat, ad utilitatem ciuilem institutas. Veluti accidere solet, ut aliquis artifex bonus & peritus sit, homo autem pessimus: sic ciuis etiam bonus in conseruanda Repub. est astutus, diligens, animosus, non est autem homo iustus, temperans, fortis. Talis dicitur fuisse Iulius Cæsar, qui uitam uiro bono utcunq; dignam agebat, bono autem ciue indignissimam. Senatorem itaque nostrum eiusmodi ciuem esse uolumus.

Pacis studia bellicis ant esse renda.

Boni uiri & boni ciuis uirtus diuersa.

Cæsar uir bonus, ciuis malus

Felices profectò, beatæq; Respub. solent esse, quæ ciues itidem felices & beatos habent: talis est enim omnis ciuitas, quales sunt ciuium mores. Felicitas hominum & ciuitatum ex eodem fonte manare uidetur, eadem ratione, iisdem uirtutibus, felices euadunt utrique. Vt autem felices ciuitates hominæq; sint, non uirtutis tantùm, sed fortunæ quoque beneficio opus habent. Felix ciuitas est, si absolutè optima est: primæ igitur bonorum partes, in ea debent

Felicitas hominũ & Reipu. ex eodem fonte manat.

esse

Quomodo felix Respu. efficitur.

esse animi, secundæ corporis, tertiæ diuitiarum. Animi bona virtus efficit, ex qua sola, ciuitas sapiens est, fortis, temperans, & iusta. Sapiens quidem, si est consilio prudenti optimoque prædita; quæ res ad scientiam, disciplinam, & rerum cognitionem pertinet: per hæc enim talis efficitur.

Sapiens Resp. quo modo fit.

Quæ quidem scientia, non in fabris, aut opificibus consistere debet, sed in viris ciuilibus, ad virtutem, dignitatem, gloriamq; natis: tales autem principes, senatores, iudices, imperatores, & gubernatores sunt, propter quos solos, ciuitas sapiens, dicenda est. Hi enim si stulti, imperiti, indoctiq; fuerint, Rempub. omnem eodem modo stultam, & imprudentem efficiunt. Fortitudo Reipub. in imperatorib. ducibus, militibusq; consistit, quorum industria, robur, reiq; militaris peritia, Rempub. fortem facit. Hi enim hostibus terrori sunt, & patriam ab imminentibus periculis defendunt, eamque tutam & tranquillam reddunt.

Senatoribus stultis Resp. stulta.

Pertinet autem maximè ad Reipub. fortitudinem, vti milites peritos & exercitatos habeat: sic enim & tranquilla vita fruetur, & à terroribus tumultibusq; vacua erit. Milites autem necesse est in pace armis assuescant, in hisq; tractandis, virtutis non violentiæ ratione ducantur; armis enim vel contrà ciues, vel contrà Rempub. abuti, non modò non boni militis, sed ne boni quidem hominis esse videtur. Quarè præcipua militis virtus hæc sit, ergà ciues patriæ, modestos, humanos, clementes: contrà hostes verò, feroces, & crudeles sese exhibere: dum belli furor insurgit, hostisq; Reipub. bonis occupandis inhiat, eorum in manibus Reipub. salus, religio, fides, libertas est reposita. Hi enim in propriis ceruicibus, uitam omnium & incolumitatem sustinere videntur. Quicunque igitur miles fortis, & seruator patriæ dicendus est, is sibi propositam esse sciat, non voluptatem, non ocium, non domesticas blanditias, sed arma, gladium, hastam, laboreni, atque sudorem. Omittendæ sunt illi priuatæ dissensiones, bella tam ciuilia, quàm socialia, curandumque uti patria omni tempore, paratum illum ad propulsanda pericula habeat. Scis damis, vrsis, apris, leporibus insidias tendere, canes ad feram prehendendam instruere, cur non eodem modo castra metari, ducere exercitum,

Fortitudo Reipu. in quo cõsistit.

Militum officium.

Militum virtutes.

citum, vincere hostem? Hoc si nescis, atque tantummodò ventrem curas, in syluis belligeras, uicini rebus uitæq; retia tendis, vitam seditiosam, ignobilem, otiosam traducis, certè ego te non militem, sed inertem, non nobilem, sed mobilem ciuem appellabo, quin etiam te vitam nobilitate personaque tua indignam agentem, uti seruum condemnabo. Bellum est? pro patria igitur hoc suscipiendum est, properandumq;, ne mora sit in culpa, ac prius quàm stipendium in rationem conferas, hostis præda onustus fugiat, tuamq; Respub. frustrà posteà imploret opem, hanc maturè defendere, quàm cunctando perdere præstat. Stipendia non sunt, quid tum? emptus ne patriæ defensor es, an non potius datus? quæ tibi uitam, quæ gloriam, quæ diuitias, quæ omnia dedit, hoc unum grati officii munus à te expetit, vt eam charissimam omnium rerum habeas, eiusq; salutem miles fidelis & uoluntarius, non verò emptus defendas. Absit enim, ut pecuniis nobilitatam esse putes virtutem tuam, & auaritiæ pecuniæque, non patriæ miles dicaris. In pace militis officium esse puta, arma scire tractare, bello dignum se præstare, uita cæteris cum ciuibus æquali, iustaq; frui, nec eorum otiosæ dignitati armis nocere. Propter pacem pugnasti, cur igitur pacem nactus domi belligeras? Interest certè Reipub. ut militibus leges imponat seueriores, quibus ad honestè uiuendum compellantur, atque à lædendo deterreantur. Nihil enim immanius est armata iniustitia. Militum audacia nisi legibus cohibeatur, eò vsque grassatur, ut aut euertere Rempub. possit, aut certè bonos modestosque ciues, ipsamque demum iustitiam armis seruire cogat. Apud Romanos certè id accidisse legimus: penes milites.n. imperatores eligendi, plurimis annis potestas stetit, sic illi Rempub. armis occuparant, vt nec Senatus, nec populus, nec leges, eorum audaciæ, ullo modo resistere potuerint: sed de militibus longior fortasse, tanquam leuis armaturæ, facta est orationis nostræ excursio: animosum me quoq; militaris fecit audacia. Temperans & iusta ciuitas est, si æquè principes atq; ciues in ea temperanter iusteq; vixerint, quæ res scitè scendis legibus efficitur: hæ namq; tam viuendi, quàm rectè viuendi sunt magistræ.

Militum uitia.

Militis officium pacis tempore quod.

Temperãs & iusta Respub. quomodo fit?

gistræ. Ex hoc fonte manant, leges sumptuariæ, uestiariæ, cibariæ, quibus in Repub. luxus reprimitur: & illæ omnes, quæ iudicia, tribunaliaque spectant: quarum fundamentum iustitia est, virtus reddens unicuiq; quod suum est.

Bona corporis & fortunæ, quomodo habeat Respub.

Corporis & fortunæ bonis abundabit Respub. si ciues in ea sani erunt & incolumes, si robusti & validi, si diuites & honorati, si illustres & glorioſi: de quibus omnibus sub finem latius dicturi sumus. Quæ sit Reipub. felicitas, & in quo consistat diximus: sequitur vt dicamus, de ciuium vita beata, ex hac enim apparebit, quibus artibus, scientiis, exercitationibus, Senator instructus esse debeat, ut felicitate tam priuata quàm publica fruatur.

Perfecta felicitas hominis tribus efficitur.

Tria sunt, uti Philosophi perhibent, quæ ad hominis perfectionem conuenire solent: natura, mores, & ratio. Natura quidem ut boni & felices simus, non est in nostra situm potestate, sed in munere potius Deorum: quos enim hi volunt, eos naturæ instinctu bonos, prudentes, & sapientes efficiunt. Contingit præterea sæpius; quemadmodum hominem ex homine, belluam ex belluis, sic ex bonis & sapientibus, bonum & sapientem nasci: quam quidem rem semper efficere cupit natura, sed cur minus possit, inde apparet: quod deprauatam gerimus naturam, uel educatione, vel (ut more Christiano dicam,) uitio maiorum nostrorum, quos, à sui perfectione, malus ille genius auertit, ac penè deturbauit. Quare igniculos tantummodò reliquit in nobis ipsa natura, quibus ad virtutes resq; omnes percipiendas apti efficimur, reliqua in nobis perficiunt, Ratio & mores, id est ars, & exercitatio. Curandum igitur est homini, ut ad illam naturam, hoc est ad Deum, assiduè collineet, ab eoq; felicitatem, & perfectionem suam requirat.

Hominis officium.

Primum hominis officium est, ut cognoscat ortum à Deo se esse; ab eoq; rationem accepisse, per quam est illi similis effectus. Quoniam autem hominis ratio, corporis inuolucris tecta est & obducta, in eoq; quasi carcere concluſa, nequit seipsam agnoscere, necesse est, ut ex hoc ergastulo corporis, animus in libertatem se vendicet, atque seipsum aspiciat, agnoscat, contempletur, Deoq; similis efficiatur. Tum enim verè dicetur homo, cùm secundùm illam animi partem,

tem, quæ rationis est particeps uixerit, atque ab obsequio corporis indulgentiaq; discesserit. Disciplina igitur homini quærenda est, per quam maximè Deum illum, hoc est rationem, eiusq; perfectionem consequatur. Quemadmodum natura nisi est perfecta, bono suo caret, ita bonum hominis non est absolutum, nisi fuerit in eo perfecta ratio, hæc autem in homine Deus, natura, lex, uirtus, bonum appellatur. Ex quo, homini ea est amplectenda disciplina, quæ illi Deorum, naturæ, legum, uirtutum, bonorumq; omnium scientiam cognitionemque suppeditat. Est autem hæc philosophia, munus Deorum æternum, & immortale, quæ diuinarum nobis & humanarum rerum notionem subministrat. Hæc Deorum, uirtutum, uitiorum, rerumque omnium principia, naturam, ortum, scientiam in se continet, adeò ut si quis in eam velut speculum inspexerit, omnium rerum in ea formas, imagines, species, ideasque viderit, suique animi & corporis effigiem, penè fuerit contemplatus. Non ab re à Tullio, scientia rerum omnium, vitæ dux, virtutum indagatrix, uitiorum expultrix, animi medicina, sanitasque appellata est. Nihil est in hoc orbe, siue quid agas, siue meditere, vel in Repub. vel in foro, vel in iudicio: magnum illud sit aut paruum, quod non à philosophia omnium consiliorum, actionum, deliberationum parente proficiscatur. Eam si in omnibus dictis & factis, imitandam tibi proposueris, tum illud certè quod dicturus, facturusue es, sapiens, prudens, diuinum, ac omni ex parte perfectum fuerit. Non bella, non seditiones, non intestina odia, non discordiæ, non ulla vis malorum in ea Repub. est, in qua principes Rerumpub. philosophi regnant, aut philosophorum consiliis obtemperant. Sed hic quendam è medio foro delapsum audio. Quid ò Philosophe, tu ne Reipub. felicitatem, ac regum principumq; sapientiam, ex hac umbratili disciplina proficisci putas? Equidem hæc ars tua, garulæ loquacitatis non hominum felicitatis, scientia est appellanda. Hanc ne in Rempub. impune pergis inducere, quæ funestum illi adferre potest exitium? atque vt Academias iurgiis & contentionibus plenas facitis, ita quoque Rempub. huiusmodi seditionibus repleatis, ac penè distrahitis? quòdq;

Perfectio hominis ī quo consistat.

Hominis perfectio qbus studiis acquiritur.

Philosophia.

Philosophię utilitas.

Philosophorū in Repu. utilitas.

in Academia sine sanguine fieri potest, id nè tu sine uulneribus in Repub. succedere posse putas? Quomodo bonum & felicitatem Reipub. vestri philosophi conseruabunt, de ea varias, ancipites, & contrarias opiniones habentes? quid? Epicureo nè, an Peripatetico, aut stoico ciuitas potius sibi adhærendum putabit? nonne inter istos non de terminis, sed de tota possessione felicitatis est contentio? qui autem de summo bono dissentiunt, nonne de tota philosophiæ ratione disident? summum verò bonum si ignoretur, uiuendi rationem ignorari necesse est. Itaque tales uirtutum magistros, qui invna philosophia, quasi tabernaculum uitæ suæ collocant, à Repub. potius abigendos, quàm in eam recipiendos censeo. Namq; ubi philosophis de Repub. de bello, de pace, de legibus, de iudiciis consultandum erit, quid dicturos facturosue credes? In Cyclopum Gigantumque concilio se consedisse putabunt, & armis concursuros credent, cùm de bello disputantes viros in Senatu audient. Leges ne condet ille, qui præter eam legem, quam in pectore gerit, nulli alteri obtemperare vult? ratione enim uel potius opinione priuata pro lege utitur. Itaque baculo subnixus, accensaq; tæda, sole lucente quæret uicatim homines, venientes baculo feriet, belluas uocitans omnes, excepto enim se, nullum alterum putat hominem esse. Nonnè grex iste vester Philosophorum hæc faciet? quid de Diogene, Zenone, Epicteto, plurimisque aliis censes? tales ne philosophos, Rerumpub. principes custodesque statuis?

Priuatorũ philosophorũmores.

Duplex genus philosophorum, vt summatim dicam, ineptum ad Respub. gubernandas esse iudico. Primum eorum, qui primoribus labris philosophiam degustarunt, nec eius institutis, cupiditatum & vitiorum flammas in se sitimq; restinxerunt. Vnde tales vitam à virtute philosophiaq; diuersam viuunt: non enim altas in eis radices fixit philosophia, quæ doctos simul & bonos efficere solet: doctos quidem per sapientiam, prudentiam: bonos verò per iustitiam, temperantiam, fortitudinem. Nihil enim est in omni philosophia præceptis & institutis virtutum præclarius, quæ dum aliquis percipit, uitam beatam & felicem agit. Alterum genus philosophorum, his est contrarium, qui philosophiæ se à primis vsq; incunabulis dediderunt: in eaq; tanquam

Qui philosophi ad Rempub. inepti.

quam ad Syreneos scopulos adhærentes consenuerunt. Horum contemplandi philosophandiq; ratio, quòd hominum vtilitatem negotiaque ciuilia non attingit, inutilis est Rebuspub. quamuis enim ingenioſi doctiq; sunt, quia tamen in vnius philosophiæ latebris degunt, nec forum attingunt, ad res gerendas inepti solent euadere. Quare Plato solitarios hosce philosophiæ cultores, si ciuilem habeant naturam, aptiq; ad Reipub. munera obeunda reperiantur, ad ea compellere iubet, idoneos enim putat ad ciuitates regendas, seditionesq; populi sedandas & componendas: sin minus verò apti sint, ocio gaudere priuato, & cum philosophia simul eos senescere permittit. Itaque nec illos, qui paruos in philosophia fecere progressus, nec hos, qui se nimium philosophiæ manciparunt, ad Rempub. admittendos putamus: illos quidem, quod finem honestum vitæ nullum ex philosophia cognouerunt, ad quem collinearent: hos verò, quòd vitam ciuili præstantiorem viuere, atq; solitarios in insulis beatorum se degere putant. Nulla verò alia vita est, uti Plato scribit, quæ magis ciuiles magistratus contemnat, quàm ea, quæ est philosophiæ veræ. Medium igitur genus philosophorum, ad ciuitates administrandas, idoneum est iudicandum. Hi enim non aliud ex iis philosophiæ studiis quærere solent, quàm institutiones vitæ beatæ, & Rebuspub. regendis conuenientes. Senatorem igitur nostrum, ad huiusmodi philosophiæ studium adhortemur; ex ea enim non modò felicitatis humanæ, verùm etiam administrandæ ciuitatis scientiam est percepturus. Naturam autem cùm primis, in eo volumus esse philosophiæ consentaneam, hoc est temperantem, docilem, & iustam. Hanc enim, nunquam satis quisquam exercere potest, si non à natura fuerit memor, docilis, magnanimus: ac veritatis, iustitiæ, temperantiæ, amicus & studiosus. Quæ res, quoniam recta educatione efficitur, necesse est, vt hanc à teneris annis optimam habeat. Caput enim, vti Plato ait, eruditionis est, recta educatio; per eam quasi colludentes in omni virtutum genere proficimus. Instituendus est igitur primùm ab adolescentia, vt his gaudeat doleatq;, quibus dolere gaudereq; iustè debeat: virtutis est scire, quibus rebus, quomodoue lætandum

Philosophi Theorici Reip. inutiles.

Qui philosophi Rei pub. vtiles

Naturabona in philosophãte requiritur.

Sapientiæ fundamentũ educatio bona.

dum sit semper & dolendum: hancq; ueram putat Aristoteles educationem esse. Quemadmodum interest optimæ Reipub. ciues bonos, vt ipsa quoque bona sit efficere; ita quomodo educari debeant, summam adhibere diligentiam. Sicut enim bonus agricola teneros palmites, ut celerius crescant, diligenter obtegit: sic Respublica, quæ parens & cultrix ciuium est, ut iuuenes educentur, & ad uirtutem instituantur curare debet uehementer. Lacedæmonii liberis educandis, magistratum eligere solebant, ex ciuibus in ciuitate senioribus & prudentioribus: qui publici pædagogi dicebantur, ob eamq; causam, omnium Græcorum illi erant uirtute, rebusq; gestis præstantissimi; & ab omnibus præceptores fortitudinis, reiq; militaris magistri uocabantur. Scribit Plutarchus, Diogenem Sparta redeuntem Athenas, unde ueniret, quoue pergeret interrogatum: uenire se respondit à uiris, accedere autem ad mulieres: Athenienſium mores effœminatos notans, erant enim hi dictis, magis, quàm factis illustriores, atq;. ob id à Lacedæmoniis cæterisq; Græcis, irridebantur. Ex quo Agesilaus Spartanorum Rex, glorianti cuidam Athenienſi altitudine mæniorum suæ urbis, dixit, illis talia conuenire, quòd mulieribus alti solerent muri construi. Sed ad educationem redeamus, cui nostris temporibus minus, quàm sit necessarium, diligentiæ impenditur. Natus enim puer, non modò à patre disciplina liberali & honesta non imbuitur, sed etiam imperitis quibusq; pædagogis datur instituendus. Non possum non laudare Catonis, in educando filio diligentiam: qui uxori puerum lauanti, & fasciis inuoluenti assistere solebat, eumque ubi institutioni aptum cognosceret, ipse ad se acceptum, literis erudiebat. Habebat quidem, Chylonem domi suæ Grammaticum, hominem non indoctum, qui pueros erudiebat; sed indignum putabat, filium à seruo obiurgari, aut si tardius didicisset, auricula trahi, & se tantæ institutionis gratiam pædagogo debere. Itaque ipse filium literas, leges, mores docuit; ipse exercuit, non modò iaculo mittendo, pugnaudoue in armis, & equitando, sed etiam comminus confligendo, tum præterea natando, algore, æstuq; tolerando. Dicitur etiam historiam, manu

Reipub. cura in educandis ciuibus, eisque bonis efficiēdis.

Lacedæmoniorū educatio.

Muri ciuitatū, mulierū custodiæ.

Catonis diligētia in educando filio.

sua

sua grandioribus literis conscripsisse, ut filius domi haberet, unde maiorum res gestas,& Reipub.regendæ scientiam perdisceret. Præsente filio, nihil unquàm obscænum, nihil turpe, nihil iracundum, nihil flagitiosum locutus est, perinde ac si uestales, aut sacerdotes adfuissent. Talis erat Catonis, & omnium ferè Romanorum domestica in filiis educandis disciplina.Apud Græcos, erudiendorum adolescentum ludos philosophi aperiebant: quorum disciplinas, ad hæc usque tempora, memoria conseruat immortalis: ab illis enim eam uirtutum omnium, atque adeò totius mundi scientiam, quasi per manus traditam habemus. Hi uerò erant, tam uitæ benè ac beatè ducendæ, quàm Rerumpub. administrandarum magistri. Habet quoque præsens seculum, more Græcorum antiquorum Academias, disciplinarum uirtutumq; omnium quasi seminaria, ad quas iuuenes, tanquam ad messem bonarum artium commeant, uirtutum disciplinarumq; fructus ex his reportaturi. Atque utinam earum magistri, ad rectè potius uiuendum, quàm disputandum erudirent iuuenum ingenia, fortasis enim melius de Rebuspub. atque adeò de uita et felicitate hominum merentur: nec eorum auditores discum audire, quàm philosophum mallent, ut dicitur. Antiquis temporibus philosophantes, primùm in scholis tacere discebant, nunc magis nihil, quàm loqui discunt, propterea q; ex his euadunt, Oratores elingues, philosophi imprudentes: non enim pectus uirtutibus & honestis disciplinis, sed linguas erudiunt. Vnde à præceptoribus laudantur propter contentionem uim animi, certamen, non propter modestiam, prudentiam, iustitiam. Scire autem debent Academici, se tenere scholas, non dormitantis huius & oscitantis modò philosophiæ, sed etiam ciuilis sapientiæ, cuius laus omnis in benè agendo,& rectè sentiendo consistit. Vetus Græcorum Academia, Rerumpub. erat seminarium, ex qua Reges optimi, duces & gubernatores celeberrimi, tanquam ex equo Troiano prodibant. Alexander & Scipio, duo præstantissimi Imperatores, in Academiis enutriti fuerunt, prætereo alios innumerabiles. Ciues igitur in Academiis exerceri debent, ad honestè uiuendum, & Rempub. gubernandam. Ob id q;

Philosophi morũ magistri.

Academię virtutum seminaria

Philosophiæ studium in quo consistat.

Alexader & Scipio Academici.

Academiarum vtilitas.

Respub.

Reſpub.curare debet,vt ſcholas habeat virtutum omnium tanquam officinas. Bonam igitur in futuro Senatore naturam & inſtitutionem requirimus; ſi enim illa mala fuerit, non modò bona à philoſophia non efficietur, ſed omnium peſsima erit; ſiquidem humana natura procliuior eſt ad malum, & cùm eſt artibus philoſophiaq; inſtructa, tum vim maiorem ingeniumq; perſpicacius ad malè agendum acquirit. Optimæ ſcientiæ prauam naturam adeptæ, ipſæ quandoque deprauantur, & in contrarium mutantur, maleq; agendi ſuggerunt conſilia. Feritatem enim in homine malo, augent cogitationes perſpicaciſsimæ mentis: propterea ſubtiles hominum ſpiritus in ira, uidemus conuerti in furorem. Concludendum eſt igitur, naturam bonam, malam inſtitutionem adeptam, inſignitè malam fieri: malam quoque naturam, bona inſtitutione ad res nequiſsimas & peſsimas abuti ſolere. Bonum enim in contrario ſuo poſitum, peſsimum efficitur: non minus quàm bonis ſeminibus in malo ſolo ſatis accidit, mutari enim eorum naturam videmus. Magna vis igitur eſt in educatione, hac enim teneri iuuenum animi in utramuis partem flecti ac reflecti ſolent. Diogenes interrogatus, quomodo quis vitam tranquillam agere poſsit, reſpondit, ſi Deos primùm veneretur, hi enim felices, & beatos homines efficiunt; ſi filios enutriat ad uirtutem; hi enim malè educati, ſummi hoſtes patribus in ſenectute ſunt; tertio ſi gratus ergà amicos ſit. Apollinis enim dictum verum eſt, hominem ingratum, toti orbi inuiſum & odioſum eſſe.

Diogenis de educatione ſententia.

Puerilis inſtitutio.

Adſit deinde ipſi iuueni puerilis inſtitutio: quæ in orationis proprietate, ſplendore, et veritate indaganda verſatur. Huius tria ſunt capita, Grammatica, Dialectica, Rhetorica: tres.n.hæ diſciplinæ ſunt, veluti fores & oſtia ſapientiæ; ex his dicendi præcepta hauriet, eaq; vſu, domeſtica exercitatione, lectione veterum Poetarum & Oratorum confirmabit. His verò inſtructus, non hæc iam amplius vulgaria, communia, & contrita cogitabit, ſed euolare nitetur, ad maioraq; excurret. Agnoſcere.n.ſe animus incipiet, veraq; pabula quæret, quibus nutriri ſatiariq; cupiet. Eſt autem animi non modò pabulum, ſed etiam medicina philoſophia: hæc ægri-

Philoſophia.

tudines

tudines omnes doloresq; sanat, hæc homini ueram felicitatem patefacit: erigimur, ac elatiores præstantioresq; fieri cupimus, vbi à corpore, atque ab his terrestribus, ad illa supera, & cælestia animi nostri diuerticula, nos conuertimus. Huius inuestigandæ ratio duplex est, altera in naturæ obscuritate posita, totius vniuersi contemplationi subiecta: altera in vita, & moribus hominum rectè instituendis, Rebuspub. administrandis, & re familiari tuenda. Prioris est Physica, Metaphysica, Mathematica: posterioris, Ethica, Politica, & Aeconomica. Vtriusque philosophiæ finis sanè non est diuersus. Quemadmodum enim, per contemplationem rerum diuinarum, animus à corpore disiunctus, felix per se & beatus efficitur, ac Diis similis euadit: sic in actionibus honestis etiam contingit, dum ratio satellitio uirtutum, honestarumque actionum stipata, reuocat animum à corporis illecebris, & vitæ turpitudine. Segregatus autem animus à corpore, duabus his rationibus, Deo similis efficitur, felixque est iure optimo, & beatus. Differunt autem hoc inter se, quòd is in negocio, ille in otio, Deorum similitudinem exprimit. Ex quo duplicem efficiunt felicitatem, publicam & priuatam. Omnino qui in exercenda uirtute, & in agendo suam reponunt felicitatem, vtiliores Rebuspub. commodioresq; solent esse. Bonum enim quo communius est, eò melius & vtilius habetur. Eodem modo felicitas, quæ se diffundit in multos, præstantior est habenda, ea, quæ vno capite continetur. Illud tamen fatendum est, speculationis priorem ac nobiliorem esse gradum: quòd rebus optimè agendis causam & occasionem præbeat. Dii præterea nihil agendo, perpetuaque contemplatione, res omnes præuidendo, mouent exemplo suo philosophos, ut contemplationem rerum diuinarum, præferant omni humanæ actioni & felicitati.

Philosophiæ studium duplex.

Felicitas duplex.

Actionis & speculationis cõparatio.

Quoniam autem Senatoris felicitas, & omnis scientia sapientiaque, in agendo consistit: is enim est, qui rationem rectæ & honestæ uitæ non ignorat: qui priuatarum publicarumque rerum administrationi est conueniens, qui rege-re consiliis urbes, fundare legibus, emendare iudiciis scit: necesse est, ut eam partem philosophiæ calleat, quæ virtu-

Philosophia senatoria quæ sit.

tum & actionum humanarum præcepta, ciuitatumque administrandarum scientiam, in se continet. Is igitur locus de moribus ad vnguem illi perdiscendus est, is illi præstiterit, tam viuendi, quàm rectè uiuendi, consulendique sapientiam. Quomodo enim is, vitam virtuti conuenientem agere potest, qui quid virtus sit ignorabit? an de iustitia fortitudine, abstinentia, prudentia, non plurima dicet in Senatu? Quomodo verò seditiones componet, leges sciscet, si non iustitiæ, prudentiæq; præcepta planè cognouerit? vtrumnè de bello, pace, fœdere prudens consilium dabit, si quod bellum iustum, quod iniustum, quæ pax honesta, quæ turpis, quod fœdus sanctum, quod peruersum nesciet? Omnem honesti uim, omnes uirtutes, non uocibus tantùm sibi notas, atque nominibus aurium tenus, in vsum linguæ perceptas, sed mente complexas tenere debet. Summam autem eorum omnium in Ethicis, Politicis, Aeconomicisque libris inclusam habet: ex his quasi thesauris depromet, virtutum cognitionem, Rerumpub. gubernationem, hominum mores, rei priuatæ administrationem. Hæ præterea disciplinæ, ueram illi de rebus omnibus iudicandis scientiam suppeditabunt, & quid in quaq; re honestum, quid contrà turpe sit indicabunt. Neque solùm, quæ talibus disciplinis continentur, sed multò magis etiam, quæ tradita antiquitus, dicta & facta præclarè sunt, nosse & animo semper agitare debet. Quarum rerum cognitio, nusquam maior & amplior, quàm in annalium historiarumq; monumentis reperitur. Non abs re Tullius historiam, testem temporum, lucem veritatis, vitæ memoriam, magistram vitæ, nuntiam vetustatis dixit. An fortitudinem, fidem, iustitiam, continentiam, frugalitatem, contemptum doloris ac mortis, melius alii docebunt? quam Cornelii, Valerii, Fabritii, Curii, Decii, Mutii. Quid de nostris dicam? an verò, non summæ virtutis splendor enituit, in Lechis, Piastis, Bolesslais, Iagelonibus? Eam autem sapientiam, non ex cognatis temporibus, præsentique luce tantùm intuebitur, sed omnem posteritatis memoriam, spatium uitæ honestæ, & curriculum præstantissimæ laudis iudicabit. Inde ciuilis sapientiæ præcepta hauriet, uirtutum, rerumque fortiter gestarum

Historiæ cognitio.

Regũ Poloniæ celebres familiæ.

gestarum exempla imitabitur. Cognoscenda sunt etiam ea omnia, quæ ad vsum ciuium, moremq; hominum pertinent, quæ versari solent in consuetudine vitæ, in Repub. in societate ciuili: in sensu hominum communi, in natura & moribus. Tum illæ præclaræ disciplinæ, Senatoriq; vehementer necessariæ, de legibus instituendis, de bello, de pace, de vectigalibus, de iure ciuium, de administratione Reipub. de disciplina ciuitatis, de naturis hominum, de rationibus his, quibus mentes illorum & incitentur & reprimantur, de virtutibus, de disciplina iuuentutis, de ciuibus instituendis, de conformandis hominum moribus, de diis immortalibus, de fide. Iura præterea sociorum, fœdera, pactiones, causæ imperii, penitus non sunt ignorandæ. Hæc omnia posita ante oculos hominum esse uidemus, collocata in vsu quotidiano, in congressione hominum, in foro. Non æquum autem esse uidetur, vt Senator in consuetudine Reipub. in exemplis, in legibus, in voluntate deniq; ciuium suorum sit hospes. Verè mihi Antonius, Rectorem & publici consilii autorem descripsisse videtur, qui quibus rebus vtilitas Reipub. pararetur augereturq; teneret, iisq; vteretur; tales autem Romæ fuisse dicit, Lentulos, Gracchos, Metellos, Scipiones, Lælios. Nostris temporibus, multi veniunt ad petendos honores, & ad Rempub. gubernandam inermes, nulla cognitione rerum, nulla sapientia præditi. Sin aliquis illustrior apparet, is aut vnius anni militiæ vsum, aut iuris scientiam pragmaticorum, aut diuitias solas, aut domesticam autoritatem, in Senatum secum adfert: bonarum verò & honestarum artium scientiam, virtutumq; cognitionem, non norunt. Neq; erit mihi perfecta laude dignus Senator, qui non benè sentire, rectèque facere, & sciat, & velit. Huic non fuerit decorum, in leges iurare cuiusquam: summæ sapientiæ enim veluti candidatum aget, siquidem erit tum vitæ, tum consilii laude perfectus: id erit illi iustum, æquum, sapiens, laudabilè, quod à virtute, legibus, veraq; ratione profectum esse putabit. Omnis enim sapientia, ex rerum cognitione efflorescat necesse est, quam nisi homo ex magnarum rerum artiumq; scientia fuerit consecutus, nihil vnquam dignum, non Senatore modò, sed ne homine quidem cogitarit,

Ciuilis sapientia.

Peregrinatio.

gitarit, dixerit, feceritue. Magna pars etiam prudentiæ Senatoriæ consistit, in cognoscendis variorum populorum moribus, legibus, & consuetudinibus: quarum rerum scientia, peregrinando acquiritur, sicut scribit Homerus de Vlysse.

Dic mihi Musa uirum, captæ post tempora Troiæ
Qui mores hominum multorum uidit & urbes.

Quæ in peregrinatione obseruanda.

Obseruandum est autem in peregrinatione, ut mores externorum & consuetudines honestas cognoscamus, turpes & iniquas fugiamus. Videndum præterea apud exteros, quæ leges, quæ iurisdictio, quæ libertas, quod genus uiuendi, quæ disciplina militaris, quæ ciuilis, quæ domestica; qui situs regionis, quæ ciuitatum structuræ, quæ præsidia, quæ munitiones. Virtutes etiam principis cuiusque cognoscendæ sunt, populi in eum voluntas, Senatus prudentia, iudiciorum forma, natura & ingenium populi, quibus maximè uirtutibus se oblectent, quibus abundent uitiis, qui inter eos aut docti, aut sapientes, aut milites, aut imperatores inueniantur, Multa alia, quæ sagaci rectè possunt inuestigari iudicio, quærenda sunt, & nobiscum auferenda; ut si fortè usus earum rerum in patria necessarius uideatur, is obseruetur & retineatur. Cauendum est autem, in nouis & externis consuetudinibus inferendis, ne ciues efficiamus rerum nouarum cupidos, ne molles, & effæminatos, ne auitæ uirtutis, morum, legumque negligentes. Est enim plebis natura, nouitatum appetens: quæ si perniciosæ sunt, Rempub. uehementer affligunt. Quæ igitur aut honesta sunt, aut naturæ ciuium consentanea, aut Reipub. utilia, aut terræ cæloque huic, in quo uiuimus, minimè contraria, ab externis sunt recipienda: talis enim, & non alia peregrinitas est laudanda. Multi peregrinatione se delectarunt, Nestor, Menelaus, Alexander magnus. Præclarum illud Osiris Aegyptiorum Regis, ut testatur Diodorus Siculus, in sepulchro scriptum: Osiris Rex sum, Saturni antiquior filius, qui nullum orbis locum reliqui, quem non attigerim, discens ea omnia, quæ generi humano utilia sunt & necessaria. Si autem ea facultate peregrinandi carebit, leget Historicos, Geographos, Cosmographos, cura-

Osiris.

Geographi & cosmographi

curabit q; ne in uita sua, nihil cognoscendo puerum agat. Eius etiam partis philosophiæ, quæ in obscuritate naturæ indaganda uersatur, planè non rudem eum esse uolumus, sed paucis; nam omnino haud placet. In hac enim occupatione uitæ, licere puto illi aliquid nescire. Infinitus & immensus est sapientiæ campus, propterea q; partitio scientiarum facta est, quòd singuli in uniuerso genere, non potuerunt excellere. Rerum etiam cognoscendarum, cùm sit triplex conditio, utilis, iucunda, & honesta: iucundorum & honestorum cognitio, non tam est ad Rempub. regendam necessaria, quàm amœna & dulcis: ut si quando feriatus à publicis negociis fuerit animus, à rostris, à iudiciis, à curia, habeat quo se recipiat, recreet, colligat, molliter recubando, & delicatè quiescendo. Neque possumus ire inficias, philosophiæ huius in Repub. maximas utilitates esse, potissimum uerò, si cultores eius uitam ciuilem adament, Repub. conspectu q ue ciuium, non autem solitudine tectisque priuatis gaudeant. Qui si ualetudine, aut alia re quapiam impediantur, uel seminus idoneos, ad Reipub. munia obeunda esse iudicarint, tum uerò uitam illis, naturæ eorum conuenientem agere permittimus, eosque unguento in caput effuso, & lana coronatos, ad subsellia, scholas, gymnasia q ue dimittimus. Huiusmodi philosophandi ratio, tametsi priuata est, magnos tamen Reipub. fructus adferre consueuit. Neque enim isti solum philosophi probandi sunt, qui regendæ Reipub. scientiam norunt, uerùm etiam illi, qui sapientiæ suæ monumenta, literis nunquam intermorituris consecrant, uel alios, suis ad uirtutem, & Reipub. gubernationem præceptis instruunt; siquidem eorum ex libris & sermonibus ea depromimus, quæ ad leges, mores, uitam beatam, Reiquepub. gubernationem pertinent: adeo q; de nobis merentur, ut otium suum ad nostrum negocium, conferre uideantur. Talium in numero fuerunt Theophrastus, Heraclides Ponticus, Dicæarchus, Socrates, Pithagoras. Dicæarchi philosophi de Repub. librum, Spartiatæ quotannis recitandum publicè decreuerant, vt q; iuuenes eum auditum conuenirent statuerant. Philosophiæ autem præceptis, ad animum excolendum, virtutesque cognoscendas,

Philosophia naturalis.

Imposibile est unũ omnia scire.

Rerũ cognoscẽdarũ triplex cõditio.

Philosophi priuati quomodo utiles Reipub.

In philosophando quæ cauenda.

non

non ad contentiones disputationesq; vtendum est: maledicta, contumeliæ, iracundiæ, contentiones, concertationesq; non dignæ mihi philosophia uidentur. Stultum eum esse puto, qui virtutem & philosophiam, esse verba credit: constantia, fides, probitas, vera est philosophia, cæteræ scientiæ non virtutes, sed virtutum instrumenta & ornamenta sunt. Neque sectarum varietate, distrahendum animum censeo. Epicurus ex tuis hortis, vel potius ex animo est exterminandus. Ea enim sapientia, quæ suscepit patrocinium uoluptatis, procul esse debet ab eo viro, quem quærimus, & quem publici Consilii, gubernandæq; Reipub. ducem esse uolumus. Stoicos non improbo, dimittendos tamen censeo, nostro enim Senatori non satis placebunt: quòd eos omnes, qui sapientes non sunt, vti Tullius dicit, seruos, latrones, hostes, barbaros, insanos esse dicunt; nec verò consentiunt aliquem inueniri posse sapientem. Est autem omnino absurdum, eum in Senatum cooptare, cui nemo illorum, qui adsunt, sapiens, nemo ciuis, nemo liber esse videatur. Inter Stoicos & Peripateticos nonnullæ quandoque de summo bono oboriuntur contentiones: Peripateticis tamen adhærendum est, hi sunt enim veriores morum & virtutum magistri, ex eorumque familia, optimi perfectiq; ciues, imperatores, Reges, philosophi, tanquàm ex equo Troiano proueniunt.

Quæ vera philosophia.

Epicurei.

Stoici.

Peripatetici.

Hanc autem rerum magnarum, atq; artium scientiam, illustrabit in Senatore eloquentia: quæ est ornamentum sapientiæ. Hac nisi præditus erit intelligimus omnia in Senatore, etiam si summa fuerint, exilia fore. Ornata & sapienti oratione, non solùm ipsius dignitas, sed & priuatorum multorum, & vniuersæ Reipub. salus defenditur: per eam concitati animi sedantur, sedati concitantur, sæpeq; oratio efficit, quod ferrum hostilè nequit efficere. Quæcunque igitur Senator dicturus est, prudenter, compositè, ornatè, & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate. Proxima eloquentiæ est, iuris ciuilis cognitio: cuius finis est, iusta in rebus omnibus æqualitatis conseruatio. Quis enim prudentius causas & controuersias decidet, quis ciuium seditiones melius componet, quis Reipub. leges, populi

Eloquentia.

Iurisprudentia.

puli consuetudinem, libertatem, mores sapientius defendet, quàm iuris legumq; peritus? verum est certè quod dicitur, Iuris consulti domum, oraculum esse ciuitatis. Hunc Antonius, legum & consuetudinum Reipub. qua priuati vtuntur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum, cognitione iubet excellere. Non autem causidicum, neque proclamatorem, aut rabulam Senatorem esse volumus: hoc enim hominum genus infimum est, & mercedula adductum, ministrum se præbet falsitatis & iniustitiæ, simulq; linguam & animum contrà iustitiam instructum & armatum gerit; difficile autem est, eum iustitiæ & veritatis amantem esse, qui linguam quæstui prostituit. Senatoris igitur officium sit, innocentiam iudiciorum fraude liberare, contrà malos & nefarios ciues, uoluntarium se accusatorem exhibere, bonos defendere & adiuuare, non mercede ad id prouocante, sed iustitiæ, amicitiæq; dignitate: quod multos nobilissimos & grauissimos Senatores, Romæ factitasse legimus. Sed ad ciuilem disciplinam progrediamur, nosq; ad munus, pensumq; propositum reuocemus.

Ciuilis disciplina, nihil aliud est, quàm uitæ nostræ, ciuitatisq; benè & iustè gubernandæ scientia. Vir enim ciuilis, à philosophis appellari solet is, qui facultate, & uirtute instructus est, ad ciuiliter imperandum, uti Regius, qui ad regendum: interdum etiam ad leges condendas, & uitam honestè ducendam. Finis ciuilis disciplinæ est, bonum ciuitatis, scilicet ipsum iustum: id autem est, publica utilitas. Plato in sua ciuitate duplices instituit disciplinas, alteras quæ corporis, alteras, quæ animi uires exercerent. Animorum disciplinam, Musicam esse dicit, corporis uerò Gymnasticam. Per musicæ harmoniam, animi quendam concentum & consensum, ac quasi concordiam intelligit: ubi actiones omnes uirtutibus, & hæc itidem illis consonant. Huiusmodi uerò cognationem in homine efficiunt, leges & philosophia: per hæc enim duo, quid honestum, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid deligendum, & fugiendum sit, cognoscitur: quomodò præterea amicis, parentibus, magistratibus obtemperandum. Per Gymnasticam corporis exercitationes intelligit, hac enim robur, & for-

Ciuilis disciplina.

Vir ciuilis.

Ciuilis disciplina duplex.

Musica.

Gymnastica eiusque species.

& fortitudo corporis, augetur in homine. Consistit autem hoc in saltatione, cursibus, lucta, venationibus, in equitando & iaculando, & ut dextra peræquè ac sinistra valeamus, quarum uires, nutricum educatio diuersas in nobis efficit. Ad summum, militares omnes honestæq; corporis exercitationes, sub Gymnastica continentur. Nihil profectò, magis necessarium est cuiq; viro, maximè verò ciuili & Senatorio, quàm corporis & animi exercitationes inuicem coniungere, atq; fortitudinem cum temperantia consociare: vt scilicet per illam alta petat, per hanc non despiciat humilia, & vtraq; ex parte nihil vnquam nimis aut audeat, aut metuat. Est enim necesse, ut per fortitudinem, publicas priuatasque propulses iniurias: per temperantiam, contineare ab inferenda iniuria: per illam ad honesta uoceris; per hanc cohibeare à turpibus. Ad hæc Musica & Gymnastica (vt Platonicè dicam) summa adferunt adiumenta: siquidem per illam temperantia, & cæteræ virtutes, per hanc fortitudo corporis & animi comparatur. Consocianda verò sunt hæc inuicem propterea duo: sola namq; Gymnastica, parit ferocitatem, Musica sola, mollem & effæminatum animum: utræque generant & producunt in homine, perfectionem virtutis. Hac igitur ratione futurus Senator se exercebit, nam & consilio in pace, & in bello fortitudine ualebit: ad hæc enim duo, illum patria, Resq; publica genuit. Præclarum illud, & ad memoriæ famam propagandum erat Romanorum institutum: apud quos nobiles & generosi ciues, in his potissimum duobus, liberos suos excellere uolebant: vt. s. domi boni Senatores, foris fortes essent imperatores. Propterea q; nulla Respub. fuit, quæ tot imperatores & Senatores, vnis inclusos mœnibus simul haberet. Ex quo Oyneas Pyrrhi legatus, Senatum Romanum, multorum Regum sibi consessum uideri dixit. Ad ciuilem disciplinam pertinere putant aliqui, ciues in Repub. bonos & moratos efficere: non enim ciuibus præscribendus est imperandi solùm, sed etiam parendi modus, nec uerò ut obtemperent tantùm obediantque magistratibus, sed etiam ut eos colant & diligant efficere. Quæ res, quoniam legibus sanciendis efficitur, danda est opera Senatori, ut in ea parte, legislatorem

Corporis & animi exercitatio cõiungenda.

Belli & pacis artes Senatori cognoscendæ.

Romano rũ studia.

Morati, & obediẽtes ciues qũo efficiãtur.

rem peritum & doctum agat. Primus enim gradus ad virtutem, & honestatem est, legibus & magistratibus obedire: leges enim in Repub. nihil aliud sunt, quàm in certas regulas conscripta uirtus, & ratio uiuendi. Theopompus Rex Spartanorum, cùm illi dictum esset, Rempub. Lacedæmoniorum, propterea rebus secundis florere, quòd Reges haberet, qui rectè imperare scirent, minimè respondit, sed quòd ciues scirent optimè parere. Disciplinæ Laconum inter cæteras hæ præcipuæ, uti refert Plutarchus, fuerunt: magistratibus legibusq; parere: laborem omnem fortiter ferre: pugnando scire, uel uincere, uel mori. Erant in omni ferè Græcia, communes istæ disciplinæ ciuiles, in quibus iuuenes se exercere solebant: vt his instructi, tam in bello patriam defendere, quàm in pace regere, & in ocio vitam honestè degere scirent: literæ, palæstra, musica, pictura, ars nandi: harum imperiti irridebantur, dum neq; natare, neque literas scire dicerentur. Thebanus quidam interrogatus, quomodò conseruari possit status omnis Reipub. respondit, obseruatione iustitiæ; & ante omnia, si est disciplina inter iuuenes, non est auaritia inter senes. Magna uis certè est ciuilis disciplinæ in Repub. per hanc enim ciues, ad omne genus virtutum apti & idonei redduntur.

Leges qd sint.

Disciplinæ Laconum.

Græcorũ disciplinę

vtilitas in Repub. ciuilis disciplinæ.

Non prætereundum illud est etiam, plurimos nullis, aut sanè perexiguis imbutos artibus, nulla literarum tinctos scientia, nullo philosophię studio gustato, ac ne audito quidem, videri prudentes, bonos, iustos, fortes, ac in Rep. magistratus, ciuiliaq; negotia, summa cum dignitate administrantes. Quod cùm ita sit, disciplinam ciuilem aliam fortasis aliquis, eorum exemplo à me requiret, Philosophiam, & alia, quę antea dixi, reiiciet, non ingenii ætatisq; suæ perceptionem horum esse putans, uulgatum illud, medicorum commemorabit, artem longam, uitam breuem esse. Platonem etiam dicet, felicem eum appellare solere, cui in ipsa senectute, uel potius in ipso uitæ decliuio datum sit, veras nosse de sapientia, rebusq; omnibus opiniones. Experimur enim meliores: prudentioresq; nos, tempus diemq; facere. Magna res est fateor sapientia, quodque magis dolendum est, ad eam acquirendam sentimus plurima nobis, uitæ nostræ fragilitatem, adferre

impedimenta. Multi enim uixdum medium curriculum uitæ prætergressi, aut ne aggressi quidem, Parcarum fatali lanificio absumuntur. Nonnnulli corporis magis, quàm animi seruientes officiis, uitam sapientiæ duram & asperam, tanquam Scyllam & Charybdim, fugiunt. Quid dicam de his, quos inuita Minerua nihil unquàm dignum philosophia, facere, sentireq; permittit? Quæ omnia tametsi nobis philosophiæ, veræque sapientiæ percipiendæ, spem quodammodò præcidant: non tamen abiecto prorsus animo & consternato, nos reddere debent. Vitam felicem non longitudo temporis, dierumq; numerus facit, sed uirtus: qua si carueris, etiam si Nestoris annos, aut Phænicis ætatem, quod dicitur, superaueris, uitam tamen miseram, breuem, ac infelicem egeris. Quid enim interest, mori iuuenem te: si post mortem hanc, uirtus tibi uitæ dabit initium? Silenus Poeta, captus à prædonibus, ac ad Midam Regem adductus, cùm ad se redimendum pecunia careret, à Rege petiit, ut se liberum faceret, daturum se munus illi cupiens, omni auro & argento carius. Hoc autem, duobus uersiculis, non magis verè, quàm festiuè expressit, maximum munus inquiens homini à Deo, non nasci, proximum, citò mori: quod ubi multis argumentis comprobasset, Rex eum liberum dimisit, simulque donauit. Quæ enim uita potior est habenda, hæc ne caduca, misera, & fragilis; an verò illa beata, felix, & æterna, cuius nobis certam possessionem, uera virtus comparare solet? Viuimus propterea ut moriamur: cur non potius morimur ut uiuamus? Vitam felicem uirtus tibi largita est: moriere ergo felix. Summo igitur studio uirtuti nauanda est opera, cuius altrix nutrixq; est philosophia: aut enim per eam euademus in summum, aut certè multos infra nos videbimus. Honestum erit, si nullatenus poterimus in primis, at certè in secundis, uel tertiis consistere: fuerimus hoc modo apud eos primi, qui nobis inferiores erunt. In rebus præstantibus, uti ait Tullius, magna ea putantur, quæ sunt optimis proxima. Neque enim si Achillis gloriam in re militari, quis consequi non potest, Aiacis aut Diomedis laudem aspernabitur: aut si quis Platonem, Lycurgum, Solonem, attingere nequit, propterea in indoctis numerandus erit.

Vitæ humanæ misera conditio.

Multi

Multi inueniuntur, uti dixi, qui sapientiæ possessionem, & Reipub. administrandæ scientiam nacti sunt, non ex philosophorum libris ullis, sed ex institutis maiorum, exemplis, consuetudine, experientia, paterna domesticaque disciplina, legibus, moribus, & ex quadam naturæ sagacitate, quam parumper exornarunt honesta liberalique educatione. Talium in omnibus Rebuspub. exempla plurima reperiri solent: quorum disciplina ciuilis, est forum: magister autem, usus, leges, instituta Reipublicæ, mosq; maiorum. Demades prudens ille vir, & optimè versatus in Republica, cùm ali quando interrogaretur, quem in sapientia quærenda præceptorem habuisset? tribunal respondit Athenienſium: existimabat enim forum, & in rebus agendis experientiam, quauis institutione philosophorum potiorem esse. Neque antiqui Romani, iustam illam & pulchram Reipub. formam, è philosophorum libris magis, quàm è suo ingenio depromptam, posteris reliquerunt. Quid dicam de maioribus nostris, qui non multum dissimilem Romanæ, nobis quoque Rempub. condiderunt? aberant tum à Polonis longe Platonis, Lycurgi, Solonis, Aristorelis, summorumq; Philosophorum & legislatorum disciplinæ, sola virtute res illorum creuit, quam non è libris, sed à seipsis petebant. Hæc sapientia fuit illis, virtuti obsequi, nihilq; contrà hanc, nec facere, nec sentire. Itaque Regibus & Senatu, non ad lites componendas, non ad contentiones iudiciaq; dirimenda vtebantur: sed ut ex his virtutis exemplum, & regulam caperent, eosque duces in bellum, pro salute patriæ tuenda sequerentur.

Vulgaris & quotidiana sapientia.

Forum & experientia.

Vetus Polonorum Respub.

Vetus illud sæculum, quod à Poetis aureum vocatur, fœlicissimum per se genus hominum & sapientissimum, producere solebat: nec immeritò quidem: in illis enim primordiis, & rudimentis vitæ humanæ, virtute sola regnante, nulla fuit hominibus vitiorum scelerumq; cognita lues. amabant vitam rectam, iustam, simplicem, cui à natura cognata est, virtus & ratio. Itaq; naturæ suæ stimulis, & ad virtutem honestatemque impellebantur, & vitia fugiebant, quæ facilè quòd erant incognita, fugere poterant. de hac præclarè Naso ætate scribit.

Aureũ sæculum.

Aurea prima sata est ætas, quæ uindice nullo,
Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebant:
Pœna metusque aberant, nec supplex turba timebat,
Iudicis ora sui, sed erant sinè iudice tuti.

At postquàm senescere, & quasi ad occasum declinare Sol ille ueræ virtutis, uitiorumq; tenebris obscurari cœpit, tum mox hominum ingenia quoque, ad res malas prolabi, uitia satius nosse, quàm virtutes malle, illis se oblectare, has fugere cæperunt: exinde quisq; contrà virtutem se armare, alteri nocere, scelera è uiuere, ratione ad res malas abuti, pulchrum & honestum putabat. & ut idem.

Secula de prauata.

Protinus irrupit, uenæ peioris in ævum.
Omne nefas, fugere pudor, uerùmque, fidesque.
In quorum subiere locum, fraudesq; dolique,
Insidiæque, & uis, & amor sceleratus habendi.

Atqui certè scelerum hic gurges & uorago, absorbsisset penè humanum genus, nisi naturæ rationisque vis, ex tanta clade quasi receptui canens, in paucorum hominum præsidium se recepisset. Pauci igitur hi, primùm quidem vitiis indicto bello, mortales omnes, pecudum quasi more uiuentes, ad humanitatem verbis pellexerunt, eorumq; officia, virtutes, dignitatem, non dicendo solùm, sed scribendo etiam illustrarunt. Vnde leges emanarunt in ciuitatibus, uitæ benè transigendæ magistræ: quod.n. quisq; bonum, iustum, rectum honestum, vel agendo, uel intelligendo animaduertit: id obseruatum ne periret, libris custodiuit, qui sunt immortalitatis, æternæq; memoriæ uindices. Hinc nata virtutum præcepta, de moribusq; & officiis hominum, plurima sunt conscripta volumina. Subsecuti sunt alii, qui non hominum mores & officia solùm, sed ipsius uniuersi naturam perscrutati sunt. Hæc verò naturæ humanæ, mundique totius consideratio, uno nomine à Græcis Sophia uocabatur, eius autem indagatores Sophi, ac deinde quasi superbum perosi nomen, Pithagoræ exemplo, philosophi dici cœperunt. Hoc igitur modo rationis naturæq; humanæ lumen, quod vitiorum tenebris obscuratum & obnubilatum erat, eluxit: eamque nobis rerum diuinarum & humanarum cognitionem, quæ Philosophia uocatur, detexit: cuius beneficio,

Qui aurea secula restituerunt

Philosophia.

Philosophia aurei seculi uindex.

mortales

mortales virtutem antiquam, simplicitatem, innocentiam, felicitatem amissam recuperarunt. Quotus enim quisque erat, qui honestè uiuere, vitiis repugnare, uirtutes nosse uolebat, is Philosophorum libris & sermonibus, sese tradebat erudiendum, quasi planè diffidens, naturæ ingenioq; suo, malarum rerum scientia, pessima educatione, vmbris, desidia, languore, deliciis, ocio, opinionibus, maloque more imbuto & infecto. Philosophia igitur, aureum illud seculum restituit, & antiquam hominum conditionem, naturam, felicitatemque recuperauit. Ab ea quicunque ueteris aureæque humanitatis, virtutum, atque honestè uiuendi præcepta percipiunt, non ciuiles & prudentes illi tantùm, sed felicissimi etiam, vereque beatissimi efficiuntur. Qui uerò sine ulla Philosophiæ, disciplinarumq; cognitione prudentes sunt, duplici uia id consequi solent. Aut enim natura diuina præditi sunt, cuius munere omnia ipsi per se compræhendunt, prouident, intelligunt; uti antiquis temporibus apud Græcos, Theseus & Cecrops, apud Latinos, Romulus & Numa fuerunt: hi enim ad Respub. gubernandas, non ullam Philosophorum doctrinam, sed ingenium à Musis cœlestibus instructum attulerunt. Aut experientia forensi edocti, cautionibusque ciuilibus imbuti, ad Rempub. accedunt. Qui quidem si uiri boni sunt, legibusq; in Repub. constitutis omnia moderantur, laudandi sunt, licet imperfectam, multisque periculis, & mutationibus obnoxiam, habeant prudentiam: sin mali, maximè sunt vituperandi, nihil enim his flagitiosius, nihil detestabilius, nihil perniciosius in Repub. fieri solet. Verissimè Mitio apud comicum dixit, Homine imperito nihil quidquam iniustius esse; hic enim quoniam iusta gubernandi præcepta nescit, & uniuersi fori experientiam, summam esse ciuilis disciplinæ sapientiam existimat; tumultibus, seditionibus, turbis, Remp. implet, nec scit quibus modis aut rationibus, qua arte, quoue consilio, talibus malis occurrat, ad hæc. n. extirpanda, neq; consilii locum habet, neque auxilii copiam: quas quidem duas res illi, ignorantia rerum omnium malarum, uitiorumq; mater adimit. Cùm igitur sola natura duce boni, felices, prudentes, fieri non possimus, animum enim corporis

Qui sine philosophia, sapiẽtes.

Ignorantia uitiorũ parens.

poris onere prægrauatum, malarumq; rerum scientia imbutum gerimus, ac ætatem huiusmodi viuimus, quæ non amplius ui sua, uti antiquis temporibus, bonorum virorum copiam producat: omnino inuestiganda sunt nobis consilia, quibus animum corporis illecebris irretitum, à vitiis, atq; ab hac præsentis temporis colluuione, ad illam antiquam, diuinam, vereq; humanam vitam reuocemus. Id autem fecerimus, artis & exercitationis beneficio, quorum alterum labor nobis, alterum Philosophia suppeditat. Omnes humanas diuinasq; res, omnium artium scientiam, omnem virtutum cognitionem, Rerumpub. administrationem, omnia denique quæ cœlo terraq; continentur, vnius nomen Philosophiæ possidet. Hæc animum in corpore tanquàm ergastulo religatum, ab omni cupiditate liberum reddit, rectè viuendi, imperandi, regendi, consilia suffícit. Huius ergò præceptis, institutisq; futurus Senator instructus, non amplius inclusus, atque abditus lateat in occulto, non solitarium agat, non solus forum, templa, porticus obeat, non faciem oculosque hominum fugiat, non ignauiam suam, tenebrarum ac parietum custodiis tegat: sed in multitudine, conspectuque ciuium versetur, communemque societatem hominum tuendam & ornandam suscipiat. Nullius vnquàm uirtus, ingenium, prudentia, priuatis inclusa parietibus, illustris esse potest: prodeat necesse est, & in arenam descendat. nec magis priuati ciuis sapientia vtilis est, quàm esse solent auari hominis, in terram defossi thesauri, perinde enim iuuant, ac si non possideantur. Quid autem fieri tam magnum, aut tam illustre potest esse, quàm virtutem cuiusq; non latere in tenebris, nec obscuram esse, sed in facie hominum, in oculis ciuitatis, atque in auribus præstantissimorum ciuium esse positam. Qua quisq; vita, sapientia prudentia sit, haud facilè cognosci potest, nisi periculum fecerint homines. Sicut enim Athletam arena, cursus equum; ita Senatorem qualis sit, res gestæ indicant.

Philosophia.

Solitarius Senator non sit.

Dictum satis esse puto de Senatoris disciplina, per quam beatus & felix, atque ad Rempub. iustè administrandam idoneus, euadere possit. Cùm enim duce sola natura,

natura, ea felicitas & sapientia, non potest acquiri, tribuendum id est studio & exercitationi: discendum etiam est, atque tam diù discendum, quàm diù nesciamus, uel, ut pulchrè Seneca, quàm diù viuamus, & quàm diù nos, quantum profecerimus non pœniteat. Nos autem in Virtutibus profecisse, certissimum illud erit argumentum, si cupiditates & affectiones in nobis, virtutis rationisque lumen oppresserit: si etiam inter homines, iustè, prudenter, temperatè, non tanquàm homines, sed quasi Dii uixerimus. Sed ad formam legendi Senatoris nostra properet oratio; volumus enim in ea maximè seruari decus & æquitatem.

quàm diù discendũ.

Signa uirtute præditi hominis.

Inter omnia, quæ Rempub. eiusq; felicitatem conseruant, nihil est vtilius, nihil præstantius, quàm viros ad magistratus gerendos eligere, summa prudentia, sapientia, & virtute præditos; quiq; ad honores obtinendos, non potentia, non ui, non ambitione, non largitionibus, sed lege, virtute, modestia, dignitate, sibi parent aditum. Summa res est in omni Repub. magistratus, hunc enim gerentes, uiri in primis boni, sapientes, clari, censentur ab omnibus & appellantur. Est namq; magistratus, optimorum ciuium, quasi virtutis autoramentum, quod illis persolui solet, propter eorum in Rempub. merita, summasque uirtutes. Est igitur boni ciuis, boniq; uiri, in adeundo magistratu, Reipub. salutem & dignitatem, priorem sua dominatione, & domesticis commodis habere. Non imitandi sunt Senatores illi Romani, Sylla, Cinna, Carbo, Marius, Pompeius, Cæsar, & multi alii: quorum ambitiones, seditiones, factiones, bellum ciuile ad extremùm interitus Reipub. consecutus est. Nolebant illi in patria æquo iure uiuere, priuatæ gloriæ fructus, Reipub. utilitati & tranquillitati præponentes: scribit de Cæsare, & Pompeio Lucanus.

Electio Senatoris.

Magistratus præmiũ uirtutis.

Officium boni ciuis in adeũdo magistratu quod.

Impatiensq; loci fortuna secundi.
Nec quenquam iam ferre potest, Cæsarue priorem,
Pompeiusq; parem.

Legibus itaque in benè constituta Repub. impotens hæc honorum cupiditas est refrenanda: quod & Romanos florente Repub. fecisse legimus: ambitus enim reos exilio mul

Ambitus pœna.

ctabant.

Ambitio quid.

ctabatur. Ambitionem uerò eam repræhendo, quæ contrà leges & honestatem, uel ui, uel largitionibus, uel alia quapiam inhonesta ratione, quo sitis oppugnat honores. Solent pleríque uirtuti suæ diffisi, magistratum, & summos honores, largitionibus consequi, qua peste nihil flagitiosius, nihil per

Largitio corruptela magistratuum.

pernicios ius in Repub. solet esse. Qui id faciunt, hi præ diuitiis virtutem, & honestatem spernunt, neque putant aut honori, aut uirtuti locum ullum esse, nisi ubi affluant opes: propterea q; priuatæ, non publicæ rei curandæ incumbunt, quòd sciunt diuitiis, omnes honores & dignitates, non autem uirtuti tribui. Ex quo efficitur, ut in ea Repub. dominetur auaritia, & ingens habendi cupiditas, ex qua luxus, doli, fraudes,

Auaritia quæ mala inducat, ī Rempub.

inimicitiæ, contemptus Deorum, legum, magistratuum nascuntur. Id quisq; amplecti solet, quod vtile, non quod honestum est, in quo acquirendo, cùm nullum uirtuti præmium uidet esse, fraude, dolis, potentia, inferiores oppugnare conatur, sicq; tenuiores in Repub. oppressi, miserè viuunt, & diuitibus seruiunt, non tam virtute, quàm potentia, luxu, fraude, dolis præstantioribus. Hi priuatam utilitatem, virtuti & honestati præferunt, omnes leges, libertatem, iura, iustitiam denique ipsam vendunt, auctionantur, prostituunt. Iugurta talium Senatorum copia, vrbem Romam aliquando abundantem, cùm uidisset, exclamando dixisse fertur: ò venalem urbem, & citò perituram, si emptorem inuenerit. Lacedæmoniis de diuturnitate Reipub. consulentibus, ab Apolline responsum est, Spartam nulla alia re nisi aua

Auaritia pernicies Reipub.

ritia perituram; hanc fatalem prædictionem ut euitarent, omnem auri, argenti, ærisque usum è ciuitate sua eiecerunt, atq; ferream quandam, & quæ impediret magis, quàm posidentium caperet animos, commerciorum gratia, pecuniam instituerunt. Quarè cauendum est in omni Repub. ne diuitiis plus, quàm uirtuti seruiant honores, vtque hi puniantur, qui uirtutem pecuniis oppugnare conantur. Com-

Magistratus virtuti non diuitiis seruiredebēt

Diuitiarū nimia cupiditas, ciues & rē pub. corrumpit.

pendiaria est hæc ad Rempub. citò perituram via, in qua maior diuitiarum, quàm uirtutis habetur ratio: ciues enim auaritiæ, nō uirtuti studebunt, ac ad cumulandas opes totos se penitus conuertent, quæ illos effæminatos, fraudulentos, alienorum appetentes, luxuriosos, & omnibus vitiis

diffluentes,

diffluentes, efficient. Proſtrata iacebit uirtus, contemnet Sacerdos pietatem, Miles arma, Senator prudentiam, fidem, diligentiam, Populus diſciplinam ciuilem: quibus neglectis, regnabit audacia, vis, iniuſtitia, luxus, omniumq; uitiorum ſentina barbaries. Modus igitur & forma magiſtratus eligẽdi tenenda eſt, hoc. n. pacto uirorum bonorum in Rep. delectus, uirtutisq; ratio maxima habebitur. Ac minores quidem magiſtratus in Repu. qua ratione & modo ſint procurandi, non uidetur huius eſſe loci diſputatio: id. n. valere debet, quod leges, communisq; omnium uſus, & conſuetudo, obſeruandum recipit. Ex omnibus autẽ magiſtratibus, quoniam is digniorem locum obtinet in Repub. qui uocatur Senatorum: in eo namq; tanquam cardine, omnium conſiliorum ſumma, ſalusq; Reipub. uertitur: omnino in eo deligendo, magna debet adhiberi cura & diligentia. Malos enim quæuis Reſpub. nacta Senatores, peſſimè adminiſtrabitur, nec ullum in ea ueſtigium æquitatis, iuſtitiæ, religionis apparebit: fraus, dolus, iniuſtitia, Deorum neglectus, in principibus illis regnans, facilè cæteros imitatione ſua corrumpet. Eorum uitiis qui præſunt, Reſpub. plerumq; mutari ſolent, vnde Monarchiam in Tyrranidem, Ariſtocratiam in Oligarchiam, Democratiam in Ochlocratiam, conuerti uidemus. In creandis igitur Senatoribus, hæc tria potiſſimum obſeruanda ſunt, ex quibus ſcilicet, à quibus, & quomodò eligi debeant. Primæ quæſtioni, uti ego credo, nos iam ſatisfeciſſe uidemur, cùm ex ciuibus Senatores eligendos eſſe diximus: qui locus paulò ante à nobis eſt pertractatus. A quibus verò Senatores eligendi ſint, & quomodò, dicendum eſt. In qua diſputatione, reuocandas nobis putauimus & commemorandas, aliarum Rerumpu. conſuetudines: his. n. cognitis, facilè demum apparebit, quod cuique Reipub. legendi genus conueniat, & quod ex his optimum, iuſtumq; iudicari debeat. In magiſtratibus omnibus, præſertim uerò Senatoribus eligendis, omnes omnium Rerumpub. populi; hæc maximè tria ſpectare conſueuerunt, libertatem, diuitias, & uirtutem: quod autem ex his tribus, unaquæq; illarum ſequi ſoleat, uidendum eſt. Qui popularis Reipub. formam amplectuntur, hi libertatem præter alios appetere ſolent. nulla res

Vitiis prĩcipum in ficitur Reſ pub.

In creandis ſenatoribus q̃ ſpectãda.

In eligendis ſenatoribus tria ſpectari ſolent.

enim est alia, quæ magis illos ad popularem dominationem, stimulet & impellat, quàm dulcis libertatis desiderium. Hanc autem primùm consistere uolunt, in imperandi parendiq; vicissitudine, æquum putantes, ut omnes ciues imperent, & si hoc non possunt, ut alternis saltem uicibus, & præsint, & subsint. Itaque magistratus in ea Repub. sorte ab omnibus eligi solent, in qua certè plus temeritas & casus, quàm ratio, uel consilium ualet. Totum uerò hoc libertatis tuendæ gratia, inuentum est: cùm enim æquales omnes haberi censeriq; volunt, tum uerò fortunæ sortisq; beneficio, id conantur efficere, ne diues pauperi, disertus infanti, potens imbecillo, sapiens stulto, uel opibus, uel eloquentia, vel prudentia, uel clientelis imponere, atq; Rempub. & communem omnium libertatem, priuatus opprimere queat. Facilius etiam multos, quàm vnum uel paucos, Reipub. bonum, vtilitatem, libertatem, conseruaturos credunt. Aequa igitur est conditio omnium, nec refert, diues an pauper, doctus sis an stultus, seruus modò non fueris. Quod enim in paucorum Rebus pub. obseruatur, ut pauci uel prudentes, uel sapientes, uel diuites, Rempub. administrent, hoc in Repub. populari aliter euenire solet: in eaq; præualent, ignobiles, pauperes, opifices, & quæstuarii. Popularem eiusmodi Rempub. apud Athenienses, duplicem fuisse legimus. vnam quidem, cuius vtcumque administrandæ summa, penes paucos uel diuites, uel prudentes erat, alteram, quæ in omnium liberorum ciuium imperio consistebat. Prior à Theseo fuit instituta, qui primus dispersum per agros populum, in ciuitatem conuocauit, potentibus persuadens, democratiam regno potiorem iudicarent, in qua populus summam rerum in sua potestate haberet, atque ipse tantum belli dux, ac legum custos esset, omnes verò cum eo eiusdem conditionis fierent. Populi totius concionem instituit, hoc solo nobiles, ab agricolis & opificibus discernens, vt nobiles rerum diuinarum cognitioni uacarent, magistratus inirent, sacra tractarent, de iure responderent, aliis se non præferrent, æqualique honore & dignitate cum cæteris fruerentur. Hic certè primus, uti Aristoteles scribit, regnum ambire noluit, sed ad populi rationem se accommo-

Libertas democratica.

Sorte cur magistratus dãtur.

Democratia Athenienſium duplex.

Democratiæ iustæ forma.

commodauit, talemq; Rempub. instituit, quæ omnium iudicio, non solùm communissima, sed iustissima, & iucundissima fuit iudicata. popularem enim Rempub. informauit, quæ non impetu & furore populari administraretur, sed rationis iudicio cuncta moderaretur, & tam honestè uiuendo, quàm legibus parendo, felicitate sua frueretur. Hanc Thesei Rem pub. posteà Draco, legibus sanguinariis auctam, administrauit: ac deinde Solon, seditione uehementiq; ciuium discordia ad paucorum dominationem redactam, uti Plutarchus scribit, legibus & magistratibus aliquantulum mutatis instruxit, censumq; ciuium instituit. Posterior Athenienſium Democratia ea fuit, quam Clistenes, Aristides, & Pericles, ac postremùm Demosthenes administrauit. Hi quoniam auræ popularis amatores erant, omnes ciues exæquarunt, tribus auxerunt, ac in eas seruos, & peregrinos descripserunt. Ex quibus Clistenes Ostracismum adinuenit, contrà eos, qui sapientiæ, prudentiæ, virtutisq; opinione, populari libertati possent obesse. Aristides exili infimæque plebi, magistratus gerendos adiudicauit. Pericles Senatus authoritatem imminuit, eiusque dignitatem debilitauit. Demosthenes cùm iam in summam populi potestatem, ac licentiam incidisset, eam oratione ad gratiam populi composita aluit, atque fouit. Aristoteles eiusque doctor & magister Plato, cæterique politici philosophi, popularem Reipub. formam, non iniustam eam esse iudicant, quæ legibus optimis instituta est, illisque obedit, & talem populum habet, qui legum morumque est obseruantissimus. Quis enim eam Rempub. uituperare potest, in qua quisq; legem habet, tanquàm regem & custodem libertatis suæ: ipsius uerò legis, ipsemet est princeps & dominus? Huiusmodi Reipub. formam exoptandam equidem putarem, si non maximis tumultibus, seditionibus, celeriq; mutationi esset obnoxia. Primùm enim vulgi naturam mobilem esse, & libertate immodice uti, quis nescit? Plebs aut humiliter seruit, aut crudeliter imperat; libertatis etiam inescata uel potius exaturata dulcedine, ubi ad potentiam aliquam, uel gloriam ex rebus gestis aspirarit, superbam se omnibus exhibere, primaria uideri uelle, æqualitatem iniquam putare, ad odia, seditio-

Ostracismus.

Quę democratia iusta.

Democratia inconstans.

Plebis natura.

nes, ambitionesque intemperanter ferri consueuit. Vnde ex tali Repub. effici solet insolens illa plebeia dominatio, quæ Græcis, ὀχλοκρατία dicitur. Euenit etiam, ut homines opum diuitiarumque amore obcæcati, diuites in Repub. communis libertatis custodes, & conseruatores eligant, solos eos obeundis Reipu. muneribus dignos iustosque censentes. Horum Respub. paucorum potentia, uel Oligarchia dicitur: in ea enim summam potestatem gubernandi tenent ciues, rerum copia, et diuitiis affluentes. Eorum Senatores, cæterique magistratus, partim eligendo, partim sorte, vel ab omnibus, uel aliquandò à paucis, creari solent. Et quoniam propter diuitias eliguntur, non uirtuti, sed opibus cumulandis studeant, his enim honores, seruire sciunt. In qua autem Repub. summa diuitiis veneratio, cultusq; tribuitur, in ea nihil tam sanctum, nihil tam pium, nihil tam religiosum inuenitur, quod non auaritia, fatalis quædam omnium Rerumpub. pestis, violare & euertere possit. Qui solius virtutis, in eligendo magistratu, rationem potissimum habere consueuerunt: quorumque Respub. felicitatem suam virtute metitur: in regno & in optimatum statu collocantur. Nam Regem eligentes, siue id sorte, siue uocis suffragio faciant eum eligere solent, quem cæteris omnibus, prudentiorem, sanctiorem, præstantioremque iudicant. Qui etiam non vnum bonum, sed multos præesse in Repub. volunt, similem rationem in eligendo tenere consueuerunt. Apud hos, de bonis & iustis viris, & in magistratũ sufficiendis, non fortunæ, sortisque solet esse testimonium, sed firmum quoddam, & in animis bonorum iam pridem conceptum, de cuiusque virtute apertum iudicium, quo nihil potest esse in honore acquirendo præstantius: magnum enim est, vt ait Poeta, monstrari digito, & dicier hic est. Vera demùm ea laus putanda est, quæ à iudicio proborum virorum profecta, nos in magnis Reipub. honoribus constituit. Quamobrem illa popularis vrna, cæca quædam dandorum magistratuum domina credenda est. Vbi enim sors & fortuna magis, quàm ratio dominatur, ibi virtuti perexiguus sanè locus relinquitur. Nec improbo quidem suffragium sortis, in Repub. libera, quod ante præcedat, vel sub-

In oligarchia magistratus ex quibus fiunt.

In Monarchia & Aristocratia magistratus ex qbus creãtur.

Suffragiũ apertũ melius occulto.

sequatur

sequatur, bonorum virorum de cuiusque virtute iudicium. In qua enim Repub. virorum bonorum maxima est copia, in ea sortem de cuiusque dignitate iudicem admittere, iustum putandum est. Sic quisque præstantiorem in magistratu se ciuem esse putabit: vbi ad iudicium bonorum virorum, iudicium quoque fortunæ accessisse cognoscet; vnde sortiti magistratus, Latinis à sortiendo dicebantur. Hanc eligendi rationem Veneti obseruant. Talem etiam Solon Athenis, in Senatoribus quingentis eligendis instituerat. Ex singulis enim tribubus eligebantur hi, qui ad munus Senatorium obeundum iudicabantur idonei, quorum nomina in hydriam unam imponi, ac in alteram fabæ totidem albæ & nigræ coniici solebant: ex quibus qui albam eduxisset, Senator pronuntiabatur; qui nigram, quasi repulsam passus, domum sine magistratu redibat. Vnde Thucidides, hoc consilium, τὴν βουλὴν ἀπὸ τοῦ κυάμου, hoc est, Senatum à faba uocat. Apud Romanos totius orbis quondam dominos, pro diuersitate temporum, uariè eligebantur senatores. Nam siue à regibus, siue à consulibus, siue à dictatoribus, tribunis militum, censoribus, imperatoribus, eligi solebant. In his autem eligendis, nulla unquam nisi tempore Augusti in recensendo Senatu, sortis & vrnæ fuit habita ratio, uirtus, fama, genus, ætas, ordo, magistratus ante gestus, census, & quæstus, maximè in quoq; senatore eligendo obseruabantur.

Sors quæ bona.

In Romanis senatoribus eligẽdis quæ considerabantur.

Quandoquidem uirtute nihil prius, nihil præstantius, nihil diuinius est: omnino in eligendis & cooptandis senatoribus, potissimum eius rationem habendam esse putamus: hæc enim efficit senatores iustos, fortes, & prudentes. Omnes quidem magistratus in benè constituta Repub. conuenit esse uirtutibus his præditos, sed maximè eos, qui senatoriæ dignitatis gradum obtinent. Hi enim legum custodes, libertatis moderatores, totiusque Reipub. conseruatores, sunt existimandi. Vt enim uitiis & sceleribus magistratuum, infici solet & corrumpi tota Respub. ita corrigi & emendari virtutibus. Nec aliquando videtur tantum esse malum eos peccare, quantum illud, quia plurimi reperiuntur imitatores eorum. Tales enim in omni Repu. sunt homines, quales sunt

In cooptãdo senatore virtutis est habenda ratio.

principum

principum mores: quæcunque mutatio morum in principibus emerserit, eadem in populo sequetur. Pulchrè Plato nec minùs sapienter apud Ciceronem, musicorum ait cantibus & uocibus mutatis, mutari Reipub. statum: at melius quis dixerit, Regum summorumque virorum vita, uictuque mutato, mores, consuetudines, instituta, ritus, ipsam denique Rempub. mutari, atq; equidem sentio hoc perniciosius de Repub. mereri malos principes, quòd non tantum scelera effingunt ipsi faciuntq;, sed ea instillant & infundunt etiam in ciuitates, nec huic tantùm crimini sunt obnoxii, quòd ipsi mali sunt, sed etiam quòd alios pessimos efficiunt, magisq; exemplo, quàm vitiis nocent. Seuerius igitur tales puniendi sunt, quòd non solum factis, sed etiam exemplis Rempub. vulnerant. Quomodò enim cæteros ad virtutem, legesq; obseruandas hortabuntur, à legibus & recta viuendi ratione alieni? Ridebatur à Romanis Sylla, quòd cum ipse intemperantissimus esset, omnique proflueret libidine, ciues tamen ad sobrietatem, temperantiam, frugalitatem, hortari, adigere, & compellere soleret. Lysandrum quis etiam non reprehendendum putabit? hic contra atque Sylla fecit, nam hæc vitia, à quibus ipse sibi temperabat ciuibus, permittebat. Lycurgus sanè his præferendus, iureque optimo laudandus est: qui nihil vnquam in alios statuit, quòd non ipse prius seruandum, ac firmiter retinendum voluerit. In Senatoribus igitur cæterisq; magistratibus eligendis, Reiquepub. præficiendis, summo iudicio, & maxima prudentia opus habent hi, quibus hanc potestatem eligendi Respub. commisit. Eos enim eligere debent, quos cæteris ingenio, prudentia, sapientia, uirtute, rebus gestis, excellere putabunt. In quibus cognoscendis, popularem illam sortem improbo; dum enim æqualitatem libertatemq; suam, eius beneficio tueri volunt, in id uitium incurrunt, ut Senatores eligant, uirtute, & nomine Senatorio indignissimos. Quare in tuenda hac libertate, curent magis id, quod suæ Reipublicæ prodesse possit, nec vicissitudinem imperandi, ad ignauos & imprudentes deferant: satis.n. quisq; æquo in Repub. iure vtitur, dum prudentioribus, sapientioribus, senioribus, viris obtemperat.

Principes exemplo magis q̃ vitiis nocent.

Sylla intẽperans.

Lysander.

Lycurgus

Eligentibus Senatores quæ obseruãda.

Sors.

Eam

Eam itaq; Senatorum eligendorum rationem optimam esse statuo, quæ à uiris sapientia, prudentia, iustitia insigni bus proficiscitur: tales enim quòd ipsi virtute præditi sunt, nihil turpe, nihil iniustum, tam in se, quàm in Rempub. admittere possunt. In hac autem nostra Repub. quæ ex Rege, Senatu, & populo constituta est, dubitare possit aliquis, utrum à pluribus, an verò ab uno debeat eligi Senator? Qui plures eligendo præficere cupiunt, aut ciues omnes includunt, aut aliquam eorum partem: quorum primum popularis est Reipub. status optimatum alterum. Ex his utri potestatem sibi eligendi arrogauerint, alteros despiciant necesse est: nam populus libertatem, optimates autoritatem sequentur. Aut igitur seditionibus inuicem distrahentur, aut his depositis, lege pactouè conuenient, ut utriq; libertate gaudeant eligendi. Si id efficitur, non continuò laudandum est, in eas enim mox sicuti ante seditiones incident. Nam unusquisque virtutis suæ, prudentiæ, petitionis, iniquum iudicem expertus, & contemni se à parte aduersa credens, odiis & simultatibus Rempub. afficiet, uirtutumque ornamentis abiectis, ambitione, clientelis, largitionibus, amicorum præsidiis furens, ad petendam dignitatem accedet. quodq; uirtute non potuit, ui & potentia extorquebit. Vnde posteà boni ciues à malis opprimentur, & pro iustitia, uirtute, prudentia; dolus, fraus, uitium, iniustitia dominabitur. Periculosum est certè in Repub. magistratum à populo eligi, is enim malus iudex & iniquus, cuiusq; dignitatis esse solet, & illis sæpe, quibus salutem suam concredere uult, aut inuidet, aut fauet, non secundùm rationem iudicat, sed mouetur sæpe gratia, flectitur precibus, reueretur eos à quibus est ambitus. Deniq; si decernit, non delectu, aut scientia, iudicioùe ducitur, sed impetu nonnunquam, & quadam etiam temeritate. Non est, ut Ciceronis uerbis utar, consilium in uulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia: semperq; sapientes, ea quæ populus fecisset ferenda, non semper laudanda duxerunt: in dandis magistratibus, studium populi solet esse, non iudicium, eblandita illa non enucleata suffragia. Hoc igitur si cæteræ Respub. uel more, uel lege, uel consuetudine retinent.

A quibus Senatores eligendi sunt.

Ab vno ne, an à pluribus senatores eligendi sint.

Populus iniquus iudex virtutis.

Populi natura.

Vulgus.

nent, à nostra Repub. prorsus remouemus, Senatoremque, uni uiro ab omnibus uirtute, sapientia, prudentia præstantiori iudicato, eligendum committimus, facilius enim unum in eligendis Senatoribus, ea omnia quæ diximus pericula, euitare posse putamus. Is autem potestatem uel à populo, uel à legibus datam habeat, non ui, non largitionibus, non potentia, non tyrannide, eam sibi usurpet. Est enim liberi populi Senatores, quibus salutem suam committit, uel ipsum eligere, uel eam potestatem, quo melius id faciat, alteri delegare: hoc Romanos obseruasse legimus, qui Senatum non populo, uti cæteros magistratus, committebant eligendum, sed uni inter omnes uita, moribus, autoritate, prudentia, & sapientia præstantissimo: Romulus quidem pater urbis illius, centum ipse primus legit, quem ceteri quoque Reges similiter in cooptandis senatoribus, sunt secuti. Exactis Regibus, propter Tarquinii superbi impotentem dominationem, eligendi hæc potestas, uti tempora Reipub. ferebant, penes diuersos, non autem plures stetit: nam uel à consulibus, uel censore, uel dictatore, uel imperatoribus, ubi ad monarchiam res eorum deuenit, eligebantur. Maiores etiam nostri, sapienter Romanorum hunc morem, in suam induxerunt Rempublicam Regi potestate data, uti uirtutis cuiusq; solus iudex esset: eosq; in Senatores cooptaret, quos per leges, ætatem, prudentiam, nobilitatem, dignos ea dignitate iudicaret. Itaque regnum hoc, non magis Regum, quàm Senatorum uirtute creuit, nec Poloniæ tantùm, sed totius quasi septentrionis senatus appellari solet. Regi igitur in nostra Repub. senatus eligendi ius & potestas esto: in quo eligendo, summam prudentiam, fidem, & sapientiam eius requirimus: non.n. domesticæ rei rectè stabiliendæ consiliarium aliquem, non parandis opibus œconomum, non construendis arcibus architectum; sed ad Rempub. rectè gubernandam, ciues conseruandos, leges condendas, socium sibi putabit ascisendum. Ad curanda corpora si paululum aduersa conturbentur ualetudine, doctos consulimus medicos: ad consuendas uestes, ad edificandas domos, & alia id genus, peritos etiam quærimus artifices, quantùm præstat, ad regendos populos, moderandam Rempub.

Senatores ab uno optimo sût eligendi.

Poloniæ consuetudo ī eligẽdis Senatoribus.

Poloniæ Senatus.

pub.uiros quærere & eligere tales,quorum prudentia ciuitates quietas effectura sit? Itaq; in eo cognoscendo,omnes ingenii, sapientiæ,diligentiæq; neruos intendat oportet.Neq; solum eas res,quas ante diximus, in eo sibi proponat inspiciendas, si scilicet ciuis honestè natus educatusq; est,aut his artibus & disciplinis imbutus, quæ homine ciuili,& ad regendam Rempub. nato dignæ iudicantur:sed etiam quibus moribus, qua fama, genere,ætate, uirtute sit ornatus. Cognoscendum etiam, an magistratum aliquem ante gessisset, & quam in eo rectè administrando operam, fidem, prudentiam, diligentiam, Reipub. præstitisset.Ex magistratu enim aliquo primùm gesto, Senator eligendus est: quod & Romæ fieri solebat,nam magistratus patrum erat seminarium.Quid multa? Reipub. vtilitatem ponat ob oculos: facilè enim hac ratione cognoscet,quibus uiris & senatoribus indigeat, quantum quisq; ad eam emolumẽti adferre possit,quid ualeat humeris,quid ferrè recusset. Hæc omnia in quo consistant,quæue Senatoris in Repub.conseruanda prudentia, quod item officium esse debeat, dicere persequamur. Ex his enim,quę Regi in optimo Senatore cognoscendo spectanda sint, quæ item Senatori in administratione Reipub.obseruanda & retinenda, satis apparebit.Sed quoniam primæ institutionis magnitudo satis creuit, commodius erit,in altero libro,de his rebus deinceps exponere, ne aliqua propter multitudinem literarum, possit animum lectoris defatigatio retardare.

In Senatore eligendo q̃ spectanda.

Magistratus Senatorum seminariũ.

FINIS PRIMI LIBRI.

LAVRENTII GRIMALII GOSLICII

De Optimo Senatore

LIBER SECVNDVS.

QVAE Senatoriæ dignitatis incunabula sint, quot Rerumpub. genera, quæue omnium optima sit iudicanda Respub. primo uolumine satis vt opinor abundè diximus. Fundamenta iecimus etiam ciuilis felicitatis, qua nihil est in hominum societate melius, nihil præclarius, nihil diuinius. Nunc eas uirtutes, quæ non tyroni iam, sed quasi ueterano, & in magistratu constituto Senatori competunt, in hunc librum transtulimus, ut in eo perfectam gubernandæ Reipub. sapientiam, ipsi persoluamus.

Reipu. cognitio Senatori necessaria.

Nosse debet in primis Senator, eius Reipub. formam, cuius regendæ consiliarius est, & administer effectus: quos homines, quas leges, quam libertatem habeat: quo more utatur, quaue disciplina, usu, & consuetudine regatur: Nec solùm eas rationes tenere debet, quibus ornari, augeri, & conseruari possit, sed etiam eas, quibus vel attenuari, vel labefactari, uel euerti soleat. Quemadmodum nauarchus, non is tantummodò prudens dicendus est, qui prosperæ secundæque nauigationis callet euentus, uerùm etiam qui tempestatum, uentorum, procellarum, uim & naturam cognoscit, ingruentiaque pericula euitat, ac nauem fluctibus & tempestatibus turbatam, in tranquillissimum scit reducere portum, saluam & incolumem: ita Senatoris prudentia, pacato tranquilloq; Reipub. statu, laudem illa quidem meretur, sed non tantam, quantam mereri sit is iudicandus, qui eam seditionum uentis agitatam, maximisq; turbinibus & fluctibus dissensionum afflictam, in serenam & optatam tran-

tranquillitatem restituisset, ciuesq; sedatos, lenes, pacatos, & omni perturbatione carentes, effecisset. Laudatur Theseus, quòd Athenienses rudes adhuc & simplices, ac per agros palantes, in ciuitatem coegisset, legibusque seruandis asuefecisset: sed magis laudandus est Solon, qui ciuitatem seditione bellisq; ciuilibus distractam, in unum reduxisset, legibusq; & magistratibus firmauisset. Nec minùs celebrandum esse puto Camillum, qui Romam à Gallis euersam restaurauit, quàm Romulum, qui eam ædificauit. Nonne præferendus etiam est Cicero Fabiis, quòd ille Romam ex scelerata manu Catilinæ eripuisset, hi pro patriæ libertate, familiare bellum contrà veientes suscepissent? Pompeius amauit Rempub. Cicero seruauit; adeò ut diceret Pompeius, nisi Cicero eam seruasset, se non habiturum fuisse locum, ubi triumpharet: aliis benè gestæ rei, sibi conseruatæ gratiam deberi, gloriabatur aliquando Cicero. Scipionis Aphricani uirtutes, quis cum Cæsarum Pompeiorumùe uirtutibus comparandas putabit? magnas isti res pro patria gesserunt, at ille confractam debilitatamque patriam, & quasi uno die duraturam, Annibalisq; victricibus armis seruituram, non modò defendit, sed propagauit etiam & auxit; uerum est enim illud.

Theseí & Solonisco paratio.

Camilli & Romuli comparatio.

Cicero & Fabii.

Pompeius.

Scipionis & Cęsaris cõparatio

Non minor est uirtus, quàm quærere, parta tueri.

Cyrus in acquirendis regnis felix, in retinendis infelix: sciuit artes quærendi, retinendi nesciuit. Gratiores profecto nobis esse debent hi dies quibus conseruamur, illis, quibus nascimur: atq; melius de genere humano merentur illi, quorum prudentiam salus hominum, quàm quorum satus conceptusùe consequitur. Talem igitur in Senatore requiro prudentiam, quæ non solùm præsentibus rebus consulat, sed etiam futura prospiciat, remque publicam omnem animo complectatur, eius casus, pericula, uicissitudines, inclinationes, diligenter expendat; hac enim ratione facilius mala, quæ Rebusp. solent accidere, aut antè præuisa auertet, aut ingenerata euellet & extirpabit. Neque illi prætereunda est, uariarum Rerumpub. cognitio; earum enim exemplis instructus, tàm leges, quibus illæ gubernentur, quàm mores, quibus utantur, commutentur, emendentur,

Cyrus.

Variarum Rerump. cognitio utilis.

conſeruentur,exploratos habebit:quæ item cuiuſque conſtitutio,qui publici conſilii ordo,quod ſingulorum officium, quæ libertas,dignitas, autoritas, iuriſdictio. In hac autem noſtra Repub. cùm ſit medius inter Regem & populum conſtitutus, quæ ſit Regis maieſtas, amplitudo, iuriſdictio; quod item populi ius & libertas, ſcire omnino debet. Certant hæc duo plerunque inuicem, Rex & populus,quorum alter immodicam libertatem, alter tyrannidem ambire conſueuit. Intemperans autem horum contentio Rempub. affligit: quorum ſi uicerit unus, perſonam induit Tyranni, ſi uincitur, tot millia Tyrannorum, quot capitum naſcuntur. Crudelior autem ſemper eſt Tyrannis multorum, quàm unius: huic enim finem imponit, uel mors, uel exatiata dominandi libido: populi uerò tyrannidem alit, inſolens & inſatiabilis licentia, quæ uirus ſuum, ad poſteros etiam longè tranſmittit. Itaque Senatus,debet in conſeruanda æqua & communi omnium libertate, ſummam diligentiam adhibere: ex eoque medio loco, quaſi ex aliqua ſpecula, utriuſque ſaluti proſpicere, maximeque curare, ne quod unquam propter ſeditiones huiuſmodi & contentiones, capiat Reſpub. detrimentum. Eſt enim quaſi iudex, inter uim & metum, libertatem & ſeruitutem, Regem & populum conſtitutus. Artes habere ſolent Tyranni, quibus ſe contrà libertatem populi armare conſueuerunt. Primùm enim uiros probos & ſapientes,quiuè authoritate in Repub. ualent,(eſt enim boni uiri uirtus, cuiq; Tyranno ſuſpecta.)è medio tollunt, hiſque ſublatis, cæteros uel metu, uel ui,ad ſeruiendum compellunt; ipſi deſertores legum & iuſtitiæ efficiuntur,omniaque ad arbitrium & libidinem ſuam adminiſtrant. Tale quondam Periander Thraſibulo conſilium dedit, ut ſpicas eminentiores mutilaret, hoc eſt, uiros nobiliores Athenienſium trucidaret. Hunc ſimili aſtu eſt imitatus Sext.Tarquinius L. Tarquinii filius. cùm enim ad Gabios in fraudem potiundi imperii, ſpecie profugi,miſſus à patre abiiſſet,eorumque conſuetudinem & amicitiam, quantùm ſatis putaret, ſibi conciliaſſet: miſit ad patrem, quid ſe facere juberet: at pater ſimulato reſponſo, legato in hortum deducto,

Senator medius ĩter Regẽ & populũ.

Tyrannis multorum crudelior eſt quã unius.

Artes Tyrannorũ.

Periander

Tarquinius.

eo præ-

eo præsente summa papaueris decussabat, quo consilio filius posteà intellecto, primores Gabiorum trucidauit, eorumque Rempub. & libertatem, per uim iniustè occupauit, Solent præterea Tyranni prohibere, ne ciues inter se societatem ineant, ne congressus, colloquia, conuentus, conuiuia celebrent : ne honestarum disciplinarum studiis incumbant. Factiones etiam, & discordias, inter ciues disseminant, ut odiis & simultatibus priuatis intenti, bellis & seditionibus se conficiant, pauperesque efficiantur : egenis posteà tributa per causam belli gerendi imperant, uti ciues diuitiis omnibus exuti, paupertateque enecti, gerant animos exiles, ad libertatem communemque salutem defendendam. Hæc & alia multa nosse debet Senator, ac ne aliquando contingant, Remque publicam affligant longè antè præuidere. Regis officium sciat esse, non suæ, sed publicæ ciuium utilitati consulere, legibus parere, ius & libertatem populi seruare, Senatus authoritatem & dignitate n defendere, reuereri, obseruare. Regnum enim, propter uirorum bonorum præsidium, contrà sceleratos & improbos homines est institutum, huicque summa potestas concessa est, ut uindex iniuriarum, custos libertatis, ac iudex cuiusque uirtutis & uitiorum esset. Bonus igitur Rex, curam habere debet eorum, quibus imperat, non aliter, quàm gregis sui pastor, vt scilicet beati sint & felices. Regem Agamemnonem Homerus pastorem populorum uocat, quem imitatus Plato, eundem quoque pastorem, & generis humani curatorem, appellare consueuit. Imperare debet etiam populis, non tanquam dominus seruis, sed velut pater liberis. Quod ergo bonorum parentum officium est, vt nonnunquam obiurgare liberos suos, aliquando blandiri, monere, quandoque corrigere & uerberare soleant : sic Regem erga subditos se exhibere decet, ut non magis Reipub. quàm populi conseruandi causa, aliquando seuerum, nonnunquam mitem, placabilemque se præstet, communemque omnium utilitatem, tanquam filiorum pater, tueatur & amplificet. Hæc est inter Regem & Tyrannum differentia, quòd ille publicę communisq;, hic priuatæ utilitatis curam habet. Finis Tyranni voluptas est,

Regis officium.

Rex cur institutus

Regis & Tyranni differẽtia.

Regis

Regis uerò honestas. Diuitiis excellere Tyrannicum est, honoribus Regium. Custodes è ciuibus electos Rex habet, Tyrannus externorum præsidiis stipatus esse solet. Alphonsus Aragonum Rex, interrogatus aliquando, quos ex ciuibus haberet charissimos, eos, nquit, qui mihi magis ne quid accidat mali, quàm me metuunt; optimo quidem iure, metum enim odium consequitur. Rex igitur non magis armis, quàm ciuium amore, fide, beneuolentia, munitus esse debet. Est etiam iudicandus, publici consilii minister, legum defensor, iuris custos, & libertatis communis conseruator. Quæ omnia, vti melius efficiat, Senatus consilio semper adhærere, eumque quasi parentem amare, obseruare, colere debet. Prudenter Traianus, orbis ille præstantissimus Imperator, Senatum patrem semper appellabat. Sicut enim pater filio, ea quæ fore putat utilia prædicit, ita Senatus Regi, quomodò Respub. conseruari, quibus legibus, quouè iure administrari debeat, consilium præstat. Hæc & alia plura, quæ ad Regis officium pertinent, quæ præterea uel legibus, uel usu, vel consuetudine sunt recepta, Senator omnino scire debet. Popularis ordo plerumque mobilis esse solet, propter ætatum diuersitatem. Cùm enim inter eos, partim senes, partim iuuenes, partim medii sint, fit ut inter se dissentiant, atque pro arbitrio uoluntateque sua, iure & libertate vtantur. Et quia liberi sunt, quisque uitæ morumque suorum architectus est. Hanc autem libertatem putant esse, si omnes quod uolunt, quodque libeat faciunt. Morum diuersitas, voluntatum inter eos producit uarietatem, ex qua uarii sensus de Repub. lege, libertate nascuntur, quos deinde odia, simultates, seditiones consequuntur. Vnde non omnes pereque èrgà Remp. sunt affecti. Qui honestè educati, & natura probi, liberisque disciplinis instructi sunt, non furiosi, non uoluptarii, non mulierosi, non libidinibus dediti: hi omnes legum, iuris, concordiæ, societatisque ciuilis obseruantissimi existunt, à maiorumque institutis, uirtute, fide, religione, gloria, ne latum quidem unguem, vt dicitur, discedunt; hæc enim omnia à maioribus tanquam relictam hæreditatem obseruant & retinent. Tales autem boni ciues in Repub. sunt intelligendi. Cæterum

Alphonsi dictum.

Traiano senatus loco patris erat.

Popularis ordo cur mobilis & inconstãs.

Libertas popularis

Qui veri ciues in Repub.

rum quorum ſtultitiam fouit domeſtica licentia, quiſque domi ſuæ nati, nihil unquàm foris illuſtre, nihil magnificum, nihil nobile uiderunt, geſſerunt, ac ne audierunt quidem: hi ſeditioſi, callidi, peſtiferiſque ciues ſunt iudicandi. Qui tametſi prudentes, concordes, modeſti eſſe neſciunt, bonorumque imitationem contemnunt, ciues tamen egregii dici & haberi volunt. Et ne flagitioſi, & ad rem nullam nati putentur, nouas artes quærunt, quibus nomen ſibi, gloriam, laudemque comparent. Vnde plerunque accidit, ut libertatis patrocinium ſuſcipiant, publicè concionentur, debachentur, ſacraque miſceant profanis. Et ſi cæteros lingua & ingenio ad ſeditiones excitandas nato, ac educato ſuperant: mox ſe duces imperitis ultrò offerunt, leges, religionem, fidem emendare ac corrigere uolunt, contrà Regem, Senatum, bonos & religioſos ciues conſpirant, atque omnem Rempub. renouare conantur. Tales Græcis δημάγωγοι, Latinis plebicolæ dicuntur. Hi uel propter ſceleris commiſſi pœnam, libertatis defendendæ titulo ſe muniunt, & nouas turbas, mutationesque in Repub. quærunt: vel propter inſitum animi quendam furorem, diſcordiis ciuium: & ſeditionibus ſe oblectant aut propter bona paterna, resque domeſticas implicatas, vel turpiter & intemperanter amiſſas, communi malunt incendio, quàm ſuo deflagrare: & cùm ſibi uident eſſe pereundum, cum omnibus potius, quàm ſoli perire volunt. Tales Romæ erant Gracchus, Clodius, Catilina; Athenis Cliſtenes, & alii multi.

Ciues mali qui.

Ciuiũ ſeditioſorũ mores.

Plebicolæ.

Quemadmodum noſtræ Reipub. corpus, ex trium ordinum coniunctione, eſt conſtitutum, quorum omnium concentus & temperamentum, Rempub. optimam efficit & felicisſimam: ita ſi corpus hoc diſſociatum & diſtractum exiterit, Rempub. omnium aliarum teterrimam & infeliciſſimam reddit. Cæteræ namq; Reſpub. uni ſunt obnoxiæ mutationi, eo quòd ex una & ſimplici compoſitæ ſunt adminiſtratione. At noſtra quia mixta eſt, & ex tribus compacta, tot etiam conuerſionibus & inclinationibus erit ſubiecta. Si enim Rex officio ſuo abutetur, unus erit in Repub. Tyrannus: ſi Senatus, Dy mœſtæ multi, Tyranniq; fient: ſi populi

li uis,utriusque superabit potentiam & authoritatem, plurimos & omnium flagitiosissimos habuerit Respub. Tyrannos. Itaque si in ea Repub.cuiusque ordinis officium,libertas,iurisdictio,dignitas,autoritas,non erit certis alligata,& circumscripta legibus,& tam metu quàm pœna singuli ad hòneste uiuendum,legesque seruandas compellantur, frustrà bonis requies in ea Repub.quærenda est. Proprium igitur munus Senatoris est,ut Ciceronis uerbis utar, intelligere se gerere personam ciuitatis,debereque eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges,iura describere,& fidei suæ commissa meminisse;priuatum autem oportet, equo & pari cum ciuibus iure,uiuere,neq; submissum & abiectum, neq; se efferentem:tum in Repu.ea uelle,quæ tranquilla, & honesta sunt;sic enim quisque boni & priuati ciuis officium exple bit. Eius etiam interest, libertate modicè uti, temperatam eam,prout Quintius apud Liuium dicit, salubrem & singulis & ciuitatibus esse: nimiam & aliis grauem,& ipsis qui habeant effrenatam & præcipitem. Ad comprimendam uerò malorum ciuium licentiam, adhibenda legum est seueritas:interest enim Reipub.ne propter malorum impunitam licentiam, boni aliquid à malis patiantur. Bonorum enim non malorum Respub.putanda est. Cæterum fieri non potest, quin aliquando seditiones, aut motus in Repub. exoriantur: uerè & sapienter dixisse uidetur Annibal, uti Liuius scribit,Nullam magnam ciuitatem diù quiescere posse,si foris hostem non habet,domi inuenit,ut prævalida corpora, ab externis causis tuta uidentur, sed suis ipsa uiribus onerantur. Homines præterea cum simus, uti Comicus pulchrè,humani à nobis nihil alienum putamus.Sapientes sumus,prudentes,boni,homines tamen, naturæ stimulis minus ad uirtutes, quàm uitia procliuiores;nulla ciuitas etiam est, quæ non & improbos ciues aliquando, & imperitam gentem habeat.Si quando igitur fluctus harum in Repub.turbarum consurrexerint,Senatoris est,qui in hac tempestate populi iactatur & fluctibus, uti Cicero suadet, ferre modicè populi uoluntates,allicere alienas, retinere partas, placare turbatas, maximeque curare, ne mali superiores, ulla in re aliquando existant.Conniuere & dissimulare quan doque

Senatoris officium.

Priuati ciuis officiū

Libertas tēperata salubris, nimia grauis.

Licētia ciuiū quō reprimatur.

Màgna ciuitas seditionibus obnoxia.

In seditionibus reprimēdis senatori quę tenēda.

doque bonum est, cum quis per errorem non ex uoluntate peccat. Cæterum his parcere, qui contrà Rempub. morumque honestatem, & leges, turpe aliquid & sceleratum voluntarii admittunt: non modò pernitiosum Reipub. sed exitiosum & flagitiosum putandum est. In tanto igitur impetu uoluntatum, & motu temeritatis comprimendo, summam sapientiam & diligentiam senator adhibeat. Illa uerò maximè Platonis, apud Ciceronem, duo præcepta teneat, alterum quidem, ut utilitatem ciuium sic tueatur, ut quidquid agat, ad eam referat, utilitatum oblitus priuatarum: alterum ut corpus Reipub. totum curet, ne dum partem aliquam defendendam suscipit, aliàs deserat. Qui unum aliquem ordinem in Repub. defendunt, seditiones & odia in Rempub. inducunt, quæ pestes eam labefactant & euertunt. Non magis igitur Regis studiosus sit, quàm populi, nec populi magis, quàm optimatum, nec diuitum quàm prudentum, & aliorum id genus. Ea res Athenienses discordiis afflixit & lacerauit, Romanos ad seditiones, tumultus, secessiones, bellaque ciuilia perduxit. In omnibus igitur ob seruet æqualitatem, hæc enim & Reipub. salutem, & ciuium beneuolentiam, amorem, pacem conciliat. In qua Repub. perexigua æqualitatis habetur ratio, in ea querelæ, contentiones, inimicitiæ nascuntur: id uerò fit, quando scilicet æqualis non æquabilia, aut inæqualis æquabilia consequitur. Aqualis æqualem delectat, & pares cum paribus concordes sunt, ut dicitur. Non igitur qui diuitiis, aut genere superiores sunt, priores haberi debent, nec æquales qui pari libertate sunt: sed qui uirtute cæteris præstant, hi superiores, hi etiam æquales habendi sunt: æquales quidem æquabilitate iuris, uel numero, uti Arithmetici dicunt: superiores uerò dignitate, quæ potissimum in honoribus distribuendis, reddendisque consistit: quo quis enim maior est uirtute, eo maiore indiget honore & gloria. Et hoc æquale, quia ratione & iudicio metiri solet, Geometri cum dicitur. Vtramque igitur æquabilitatem, Senatori seruandam censeo. In reddendo quidem iure, & conseruatione libertatis, æqua omnium est habenda ratio, quos enim lex exæquauit, eos par. iure & libertate uiuere,

Dissimulatio quando vtilis.

Præcepta Platonis.

Aequalitas ĩ Rep. necessaria

Aequalitas in quo consistat.

Aequalitas duplex

nec plus uni dare, quàm alteri detrahere iubet. Eius æqualitatis percipiendæ & obseruandæ, facilis est ratio, definita enim legibus est in quaq; Repub. eius conditio, ut scilicet quisq; suum ob. ineat, quod illi uel iure, uel more, vel pacto debetur. In cuius obseruatione cauendum est, ne aut census, aut potentia, aut genus prævaleat, sed ut peræquè pauperes ac diuites, nobiles & ignobiles iudicentur. Cæterum æqualitas illa, quæ à rationis iudicio proficiscitur, propter quam superiores cæteris, & honoratiores, dici & haberi uolumus, non ita facilè perspicitur. De uirtute enim cuiusq;, dignitate, sapientia, honoribus iudicare, diuinis non humani est ingenii. Fallimur plerunq;, & decipimur specie recti, nec alienorum æqui solemus fieri iudices. Hoc opus igitur, hic labor est cognoscere, & Iouem maximum potius in eo, quàm hominem se præstare. Ad summam, nulla alia uirtute magis, quàm ea, salus Reipub. conseruatur. Hæc enim si uera iudex honorum, & virtutis cuiusq; (est. n. huius censura) extiterit, & sciuerit etiam, quibus Remp. committere, quibus non item, quos amare, quos odisse, quos præmiis afficere, quos punire debeat, tranquillissimam ciuitatem effecerit: sin minus, omnium sceleratissimam, corruptissimam, & teterrimam. Propterea in Repub. popularí, quoniam plebs rudis est & imperita, nec ratiocinatione & iudicio ullo est prædita, sorte tam præmia, quàm pœnas ciuibus distribuit, Deo ab omnibus inuocato, ut iustam sortem cuique attribuat. Sed quoniam sortis temeritas fortunæ magis, quàm rationi seruit: sapientiam & prudentiam humanam propterea in æqualitatis conseruatione, non fortunam, iudicem admittamus. Qua Senator ubi præditus fuerit, facilè in omni re quid deceat inuestigabit. In quo quidem, optimi patris familias officium imitabitur. Quemadmodum enim hic multos in familia habens ingenuos, alium propter ætatem, alium propter virtutem, alium propter conditionem præfert: ita hic in Repub. virtutis, ætatis, conditionis, ordinis cuiusq; rationem habebit. Ius etiam populi & libertatem cognoscat: quam populus in eo potissimum consistere putat: Magistratum in Repub. posse gerere, leges condendi & corrigendi potestatem habere, libera

In æqualitate arithmetica quæ cauenda.

Aequalitatis Geometricæ difficilis cognitio.

Aequalitas conseruatrix Reipub.

Cur in Democratia sorte omnia pônderentur.

Aequalitatis inuestigandæ ratio.

Ius & libertas populi in quo consistat.

uoce

voce pro libertate, lege, uita, iniuriis uti: sine lege non capi, non in ergastulum & carnificinam duci, non uinciri, non iudicari, non spoliari diuitiis iniustè, non soluere tributa sine causa, Magistratui contrà leges dato non parere, eumque monendi iure gaudere: non iniuria à potentioribus lædi, non ui opprimi: omnia uelle & facere, præter ea, quæ ius fasque prohibet: Leges & libertatem, contrà Tyrannos defendere, consiliorum participem esse; summum in Rege imperium, summum in Senatu consilium putare. Quando enim Senatus publici consilii dominus erit, omniaque, quod is decreuerit, à cæteris ordinibus obseruabuntur: tum illud optimum fuerit temperamentum libertatis & æqualitatis in ciuibus, cùm potestas penes populum, autoritas penes regem, consilium penes Senatum extiterit, maximè uerò, si legibus in omni re parebitur. Curandum est præterea Senatori, ne seditionibus ullis unquam Resp. distrahatur: calamitosam, miseram, & infelicem in seditionib. uitam hominum esse. Nihil diuinum, nihil humanum, nihil sanctum aut religiosum est, quod non seditio contaminet, perturbet, euertat. Hæc sanè venenum est omnium Rerumpu. & maxima imperia, minima mortaliaq; efficit. Causæ autem seditionum in omni Repub. solent contingere plures, quàm eas mens & ratio possit humana inuestigare. Quare uigilandum est, manibusque ut aiunt & pedibus incumbendum, ne labes exorta, serpat in dies magis ac magis. Reconciliandi sunt eorum animi, qui multum in Repub. possunt: excellentium enim uirorum discordiæ, totam post se trahunt Rempub. Ex paruis initiis, magni plerunq; & calamitosi contingunt euentus. In seditionibus autem componendis, duo maximè sunt obseruanda: Quomodo scilicet sunt animati & incensi homines ad seditiones, & quarum rerum causa. Accidit enim ut uel furore, uel cupiditate, uel metu, uel iracundia, uel id genus cæteris affectionibus commoueantur; aut propter auaritiam, lucrum, contumeliam, iniuriam, contemptum honorem: aliquando propter religionem, uti Romæ, quando Aethruscorum noua religione ciuitas erat infecta, uti etiam in Germania, Gallia, Boemia, accidisse uidimus: quæ regna seditio ex mutata

Seditiões è Repu. exterminandæ.

Seditio, reipub. venenum.

Seditiones qua ratione exterminentur.

Causę seditionũ.

tata religione concitata, uehementer afflixit. Fiunt etiam seditiones, cùm aliqua pars ciuium excelsiorem & ampliorem locum, dignitatemuè est in patria consecuta; secundoque alicuius rei euentu elata, reliquis se præponere studet; uti apud Athenienses Areopagi concilium: apud Argiuos, nobiles: quod bello Lacedæmonios uicissent, popularem statum delere constituerant, Syracusis etiam plebs belli Athenienſis ſucceſſum moderatè ferre neſciens, Ochlocratiam, ex Democratia arripuit. Romæ quoq; Senatus dignitatem, plebs moleſtè ferens, multas ſeceſſiones fecit, ad extremùm Tribunos creauit, quorum furor & inſolentia, Senatus autoritatem imminuit, & Rempub. turbis ſeditionibusque afflictam, ad extremum euertit. Solent etiam eſſe ſeditiones, quando plures in Repub. magiſtratus unus occupat, quæ res in omni ciuitate pernicioſa ſolet eſſe, cæteri enim priuantur honoribus, & indigni iudicantur. Vnum igitur quiſque gerat magiſtratum, ſic enim multi pro Repu. vigilabunt, pluresq; inueniuntur, qui pro eius incolumitate ſaluteque, operam diligentem nauabunt. In paruis Rebuſpub. utile quandoque eſt, ut vnus plures magiſtratus gerat; at in magnis ea res, plerunque ſeditiones inducere ſolet ingentes. Itaque prouideat Senator, in omnibus quidem rebus, maximè uerò in ſeditionibus extirpandis, ne quid præter inſtituta, leges, moresq; fiat, paruisque rebus, & nunc demum exorientibus occurrat, malum enim latenter obrepit, & ubi uires acceperit, non ita facilè poteſt extirpari. Omne malum naſcens, dixit quidam, facilè opprimitur, inueteratum fit plerunq; robuſtius. Non debet etiam fidem habere, & ne habeatur curare commentis, callidè ad populum circumueniendum excogitatis, quod plerunque in Rebuſpub. facere ſolent, auræ popularis captatores, duces, & aſſentatores; qui ut mutationem aliquam inducant, nihil non tentare audent, ut uoti deſideriique ſui compotes efficiantur. Ex quo in bonorum perniciem conſpirant, ſuaque uitia, populi audatia & temeritate obtegunt. Quorum furoris & inſolentiæ flamma, niſi extinguatur, eo uſque ſolet prorumpere, ut totam Rempub. ſuo incendio conſumere poſsit. Summum quendam hominem, & planè diuinum,

Tribuni inſolentes Reipub. fax.

Magiſtratus plures an unus debeat gerere.

Senatoris officiũ in ſeditionibus euellẽdis.

populares & ſeditioſi.

diuinum, à nobis expoſcit Reſpub. in quo ſuam felicitatem, quietē, ſalutem reponat, & quo duce adminiſtratoreq; nixa, omnia pericula, ſeditiones, diſcordias, mutationes, inclinationes ſuperet, felicemq; ſemper & beatam ſit pacem, & tranquillitatem habitura. Qui igitur talis eſſe uolet, quattuor his præditus ſit oportet, ut prudens ſit, iuſtus, fortis, temperans: In his enim quattuor tanquam cardinibus, omnes cæteræ uirtutes vertuntur, omnes humanæ res & actiones, omnia dicta & facta, ex his tanquam fontibus proficiſcuntur.

Senatori perfecto quattuor ſunt neceſſaria.

Magna quædam res eſt, nec ſcio an ulla maior eſſe poſſit, in rebus humanis prudentia: ſine hac enim, non modò uirtutes ullæ rectè exerceri, ſed ne comprehendi quidem, & intelligi poſſunt. Vnde Socrates, quamuis diſſentiente ab eo Ariſtotele, uirtutem omnem prudentiam uocabat, melius ut opinor, ſi abſque prudentia uirtutes neutiquam eſſe, nec ullo modo ſtare poſſe dixiſſet. Bion Boriſthenius, tantùm inter alias uirtutes, prudentiam excellere putabat, quantùm aſpectus cæteros ſenſus ſuperat. Senibus uerò eam ineſſe dicebat, non minus atque iuuenibus robur & fortitudinem. Quare ſenatorem noſtrum, hac omnino uirtute præditum eſſe volumus: nihil enim dignum laude ſua & ætate, dixerit feceritue, quod non prudentiæ ſale, uelut condimento aliquo perſperſerit, & condierit. Hæc autem prudentia, quæ ſit, & in quo conſiſtat, neceſſarium videtur, ut dicamus. Prudentiam à prouidendo Latini dixerunt, quod per eam animus & futura præuideat, & præſentia diſponat, & præterita memoria teneat. Nam qui de præteritis nihil cogitat, uitæ obliuiſcitur, qui futura non proſpicit, multis periculis obnoxius eſt, in omniaq; malè cautus incidit. Eſt enim prudentia rerum bonarum & malarum, & utrarumque, ut Cicero ſcribit, ſcientia, poſita tota in delectu & cognitione rerum expetendarum & fugiendarum. Et ut Ariſtoteles ſentit, habitus eſt, perfectæ rationi copulatus, ad res gerendas aptus, ac in his occupatus, quæ homini bona uel mala contingere poſſunt. Vnde theorica ſapientia, à prudentia differt, quod illa contemplationis ſpatia non egreditur, hæc in actionibus rebusque humanis tota deliteſcit.

Prudētia

Prudentię magna vis

Prudēs ſit Senator.

Prudentia vnde dicatur.

Prudentia quid?

Sapientiæ & prudentiæ differē tia.

teſcit. Hæc præterea, in bonorum ſuorum finibus defendendis, conſilio & fortuna opus habet, illa ne conſilio quidem eget, in certis enim & non nutantibus ſcientiis uerſatur. Vnde Geometras Mathematicos, Phyſicos, & ſolitarium Philoſophorum gregem, eruditum quidem illum, & ſapientem, nòn uerò prudentem eſſe uidemus: & Diogenes, Zeno, Crates, Chryſippus, Carneades, Democritus, Metrocles, Ariſtippus, Anaxagoras, Thales, ſapientes, hi non prudentes fuerunt. Eorum enim philoſophandi ratio fuit alia, quàm ea quæ eſt veræ prudentiæ; utilitatem iſti ſuam & hominum ignorabant, in reconditis illis & difficilibus ſcientiis ſemet oblectantes; quæ licet magnæ ſunt, tamen inutiles, non enim humana bona attingunt: prudentia uerò in bonis hominum, de quibus deliberari poſſit uerſatur. Qui ſi itidem mores hominum, res & actiones non abhorruiſſent, ſeque ad Reſpub. gerendas contuliſſent, prudentiſſimi omnium proculdubio habiti fuiſſent. quod ſanè fecerunt, Pericles, Solon, Lycurgus, Plato, Demoſthenes, Cato, Cicero, & alii. Vera prudentia à ratione perfecta proficiſcitur, hanc ubi ſenator uel à Philoſophia, uel à diſciplinis ciuilibus, uel ab uſu rerum acceperit: futura proſpicere, præſentia ſapienter & optimè adminiſtrare, & ubi res agatur, uentumq; ſit in diſcrimen, rem ſubitò expedire, & conſilium ex tempore dare poterit. Duo præclariſſima Plato, in uita hominis eſſe dixit, uirum prudentem omnia noſſe, & ſeipſum cognoſcere. Hac igitur tam excelſa, tam magna, tam diuina uirtute, Senator ſit ornatus & cumulatus: Sine hac enim nulla ratio, nulla uirtus, nulla actio, nulla cogitatio bona unquam eſſe poteſt. Prima prudentiæ vis hæc eſt, vti ſapientiſſimi perhibent, ſibi ſapere: Prudens namque vir, rebus ſuis inprimis benè conſulat neceſſe eſt, cæteroqui ſtultus vocabitur, in rebus ſuis rectè adminiſtrandis conſilio carens. Sub prudentia continetur, rei familiaris & domeſticæ benè curandæ ratio, legum condendarum ſcientia, ciuilis prudentia, conſultandi & iudicandi peritia. Vnde prudentiam in ſuis rebus, domeſticam Cicero, in publicis verò, ciuilem appellat. In his omnibus rectè percipiendis, in eſſe oportet veri &

Philoſophi Theorici ſapientes nõ prudentes.

Prudentię origo.

Duo in uita præclariſſima.

Prudẽtiæ vis.

Quæ cõtinentur ſub prudẽtia.

Prudẽtia duplex.

ri & iusti indagationem: propria enim prudentiæ veritas est: à qua si discedimus, falsa, scelerata, & iniqua omnia quæ dicentur agenturue, futura sunt. Proinde quicunque prudenter, & acuta mente perspicit, quid in vnaquaque re deceat, quodque uerisimum sit, eaque celeriter & acutè inda gando videt & explicat, is mea sententia prudens iudicari debet. Vt autem Senatoris prudentia, in rebus omnibus sapienter et verè inuestigandis, habeat certos quasi fontes, ex quibus omnem indagandæ veritatis rationem hauriat, duos hosce sibi, ad quos confugere possit proponat, quorum primus honestatis, vtilitatis est alter. Siue quid enim priuatum, siue publicum, siue commune, dicturus, acturusue est, illud ad honesti, vtilisue rationem, tanquam scopum & metam aliquam, referat. Omnes res, quæ percipi ratione, & exprimi oratione solent, his duobus tanquam terminis circumscribuntur. Acrem verò & acutam, percipiendæ honestatis & utilitatis indagationem requirimus, ne fortè mens affectionibus & cupiditatibus obtenebrata, iudicium Senatoris peruertat, ipsumque de solio veræ rationis deturbet. Plerunque homines vbi paululum à ratione discesserint, & quidpiam cupiditatibus concesserint, in diuersas ueræque prudentiæ contrarias, delabuntur opiniones. Vnde fit, vt non solum honestorum & vtilium opinione decipiantur, verùm etiam et turpium amore obcæcentur. In quo genere fugienda sunt illa duo vitia, vnum ne incognitas res pro cognitis habeamus, illisque temerè adhæreamus: alterum, ne malis rebus, & iis, quæ virtuti, bonisque omnibus aduersæ sunt, assentiamus. Facilè verò Senator, honestatis & vtilitatis fines comprehendere potest, si felicitatem et bonum Reipub. semper positum ante oculos habebit: hic enim finis, hic scopus prudentiæ & sapientiæ Senatoriæ, ad quem referre debeat omnia, putandus est. Nihil ab eo Deus, nihil ciues, nihil patria, nihil denique ipsa prudentia requirit amplius, quàm vt felicem & saluam Rempub. efficiat. Felix autem hæc erit, vti prius dixi, si bonis affluat omnibus, si ciues in ea iusti sint temperantes, fortes, liberi, prudentes, si etiam diuites, & sani, si inuicem factionibus, & nulli amici distracti. Est etiam prudentis Senatoris officium, non ea solùm curare,

Prudẽtię finis, veritas.

Prudens qui.

Prudẽtiæ fontes.

Honesti & vtilis inuestigatio

Quæ fugienda in prudẽtia

Prudẽtiæ Senatoriæ finis.

Felicitas Reipub.

Felix Respub. quo fiat.

rare, quæ ad felicitatem Reipub. efficiendam valent, sed multo etiam magis, quæ ad eam conseruandam & retinendam pertinent, cognoscere. Accidit enim magistratus negligentia, vt ciues paulatim (vt quisque est à natura proclinior ad malum) à virtute & honestate desciscant, variisque malis Rempub. afficiant: quibus inundantibus, Rempub. fluctuare necesse est. Quod ne aliquando contingat, legibus antè sanciendis, prouidere debet. Est enim lex in Repub. vinculum officii, & custos omnium virtutis & fidei. Sed nec satis est leges condi tales, quibus præmia et pœnæ definiantur, mores etiam, exempla, exercitationesq; virtutum, in quibus se ciues exerceant, et quæ adament, legibus more Laconum, præscribere oportet. Adiungenda ciuilis disciplina, quæ tam in pace, quàm in bello, ciues ad omne genus virtutis exercendum, aptos reddat & obsequentes. Illam quoque in ferendis legibus prudentiam, maximè seruari & amplecti uolo, quæ ciuibus omnem penitus occasionem peccandi præcidat. Quemadmodum enim Medicus morbis grauatum corpus, pharmacis sanum reddit: ita Senator legibus ferendis, animi sanitatem efficere debet. Nec eos probare possum, qui nascenti vel repullulanti vitio, pœnam statim qua plecti, ac non rationem qua illud exterminari queat, inueniunt. Consilio potius et ratione prouidendum omni pacto, vt iusti homines efficiantur, non peccantes occidantur. Quis non nisi planè inhumanus suppeditanda citius annona, inopibus furandi occasionem tollere malit, quàm furta frequentia, plectere capitali pœna? Quis etiam lasciuientem vitiis Rempub. luxuque perditos ciues, non sumptuaria potius velit, quàm sanguinaria lege coèrcere? præclarè Tullius, auaritiam inquit, si tolere vultis, mater eius est tollenda luxuries. Omnia commoda & incommoda Reipub. Senator, præ oculis posita semper habeat: si enim hæc illi fuerint incognita, nullo modo vnquàm Rempub. ægrotantem, & suis se malis vulnerantem, sanare poterit. Itaque quam quisque vitam ex ciuibus gerat, quomodò Reipub. sit affectus, vtrum legibus pareat, an verò factionibus seditionibusque oblecte tur, cognoscere debet; an magistratus etiam in negociis rectè obeundis, fidem ac diligentiam Reipub. præstent, an

Leges felicitatis cõ seruatrices.

Lex custos virtutis.

Legũ ferẽdarum ratio in quo consistat.

Legibus occasiones peccãdi tollendæ.

Cõmoda & incõmoda Reip. Senatori cognoscẽda.

auari,

auari, crudeles, inhumani, & an iusti, benigni, et clementes sint: an prudentes, si iuris ciuilis gnari, si legibus & non decretis suis, & an iustè, vereq; iudicent. Tum Rempub. omnem ita complectatur animo, vt sciat ius omne populi, libertatem, leges, & vt Cicero sapienter instituit, quid Respub. præsidii, quid militum habeat, quid valeat ærario, quos socios habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisque illorum sit lege, conditione, fœdere: tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla maiorum. Hæc omnia cognoscere Senatorem, & animo semper agitare conuenit. Is enim erit in Repub. à quo ciues omnes, à quo patria salutem requiret: cui deesse, aut nolle prodesse, non sceleratum modò, sed impium ac nefarium putandum est. Primas post Deum à nobis amoris, fideique partes, patria repetit: quam qui non amat, nescio an bestiis non inferior sit habendus, quarum plurimæ natalis soli dulcedine, quasi patriæ suæ captæ, uitam potius malunt, quàm locum, in quo natæ sunt, ac educatæ, deserere. Hic igitur amor in patriam, summæ prudentiæ coniunctus, omnes inuicem efficiet concordes, adeoque in Senatu nihil maleuolum, nihil imprudens, nihil iniquum agi, diciue potest, sed omnia recto iudicio trutinata, & in hanc illamque partem iactata, iustè examinabuntur. Magnam uim esse prudentiæ uidemus, per eam enim ceu ianuam, ad reliquas omnes uirtutes, patet ingressus: sine hac, nulla uirtus seipsam defendere potest: Prudentiæ beneficio iusti, temperantes, fortes esse scimus, nam ubi, & quando, & quomodo his uti debeamus, hæc nobis commonstrat.

Rempub. omnẽ ius & libertatem populi cognoscat senator.

Amor patriæ.

Prudentia uirtutũ omniũ magistra.

Habet autem prudentia sub se uirtutes, ac proprias quasi pedisequas, comites, & socias, quarum comitatu stipata, & ipsa ornatior existere, & munus suum longius latiusq; exercere solet: Has ubi senator acri memoria, diligentiq; obseruatione colendas suscipiet, summam, ac senatoria prudentia dignam, in rebus gerendis, consilio dando, uita honestè ducenda, laudem & gloriam consequetur. Quare primùm omnium oportet ingeniosus sit, docilis, memor intelligens, circumspectus, prouidus, cautus, sagax, callidus, astutus: hæ siquidem uirtutes, secundùm Platonicos,

Comites prudẽtiæ.

& Peripateticos, sunt assectæ prudentiæ.

Ingeniũ. Ingenium uis quædam est naturalis indita rationi à natura, facultatem habens inueniendi res, quæ à ratione proficiscuntur. Hoc & si sæpè industria, docilitate, & memoria non alatur, ualet tamen ipsum per se, & homines ab usu, cognitioneque scientiarum alienos, sæpe commendat. Suum igitur senator noscat ingenium, illudque habeat ad excogitandas sententias acutum, ad explicandas & ornandas uber ac fæcundum, ad memoriam firmum atq; diuturnum. Prudentia hæc, qua primum res omnes concipere solemus, ab ingenii celeritate manat, augetur memoria & docilitate, à quibus duobus ingenioſi uocamur: confirmatur verò disciplina, & usu rerum, siue experientia. Ingenium autem laudo, quod non sit mobile & inconstans, non præcox, non tardum, hebes, obtusum, durum, fallax, fucatum, inquietum, insanabile, inuerecundum: sed firmum & constans, acutum, acre, candidum, illustre, iucundum, elegans, & liberale.

Ingeniũ senatoris.

Docilitas & memoria senatoris. Commendat ingenii acumen docilitas, & memoria: per illam docemur, ut facilè intelligamus ea, quæ nobis ab aliis exponuntur; per hanc retinemus, quæ uel à nobis excogitata, uel ab aliis sunt prolata. In quibus exercendis diligentem esse Senatorem necesse est: non percipere enim celeriter & meminisse res ab aliis dictas, stupidi ac stulti est ingenii. In hoc Demosthenem, Alcibiadem, Mithridatem, & alios se exercuisse legimus.

Intelligẽtia. Quemadmodum verò senatoris decus est ingenium, sic ingenii lumen est intelligentia: per quam res omnes vel earum ideas, sentiendo & intelligendo, ueras uel falsas cognoscimus. Nam per communem intelligentiam, rerum cognitionem comprehendimus, per eamque iudicamus, honesta in uirtute, in uitiis poni debere turpia. Hæc autem à sensibus, qui sunt quasi interpretes, ac nuncii rerum cognoscendarum, non est disiuncta: horum iudicio ne quando fallamur cauendum est, languorque omnis, tarditas, & stupor fugiendus. Accidit plerunque, ut uel artis, uel fuci similitudine, ignominiosè decipiamur, à communiq; sensu & ratione discedamus; quæ res in omnibus quidem rebus,

sed

sed maximè in iudicandis & cognoscendis ueris & bonis, falsis & turpibus, fugienda est.

Circumspectum etiam senatorem esse uolumus, non solum in iis rebus, quæ priuatim accidere solent, sed etiam in illis, quæ communiter Rempub. labefactare possunt. Incumbendum est illi, ad salutem ciuium conseruandam, prospiciendæ omnes procellæ ciuitatis, omnia membra Reipu. circumspicienda. Virtus hæc circumspectio uocatur, hoc est in rebus agendis accurata consideratio; estq; hæc magni in bello, paceque momenti. In bello quidem, fortunæ uim & impetum anteuertit, omnia prudenter circumspiciendo, quæ cum hoste sint agenda: non audaciæ, non temeritati, non fortunæ confidendo, sed rationi, consilioue parendo. Hac uirtute præstabat Fabius, qui rem cunctando dicitur restituisse Romanam; non item Flaminius, quem non satis circumspectum, uiribus audaciaq; tumentem, Annibal ex insidiis fuerat adortus. Omitto Q. Cepionem Cons. à Cymbris uictum, & alios. In pace verò Reipub. ea circumspicere, ac in his Argum quendam & Lynceum se exhibere, quæ ad ciuium concordiam, pacem, salutem pertinent, ualdè est utile & necessarium: qui id non faciunt, seditiones, bella, casus, interitus Reipub. non præuident. Solent esse quidam in Repub. uel ita imprudentes, uel sic turpi otio luxuue obcæcati, ut ea uix, quæ coram sunt, cernant, tantùm abest ut prospiciant, quæ ex rerum & temporum euentis, Rempub. labefactare, uariisque incommodis afficere possunt. Quos quidem Respub. aut admonere, aut ut indignissimos ciues, & rebus magis priuatis inhiantes, quàm publicis inseruientes, à gubernatione sua detrudere deberet. Vident ingens imminere bellum, aspiciunt prædam toties abigi, captiuos in seruitutem abduci, barbaris uxores, natos, filiasque uendi, uillas exuri, agros uastari, templa profanari Deorum: ad extremum Rempub. iaculis sagittisq; barbarorum confossam ac uulneratam cernunt, undiq; circumuallatam hostibus intuentur: neque tamen circumspiciunt, quo consilio dolor hic Reipub. quaue medicina tantus hic morbus sanari leuarique possit? Illi etiam fortasse libenter spectant, ciues seditionibus discordiisque fractos ac debilita-

Circũspectus sit senator.

Circũspectio.

Fabius circũspectus.

Q. Cepio.

Senatoris officiũ in circumspiciẽdis malis Reip.

tos, tenuiorum à potentioribus oppressam libertatem, neglectam fidem, ac Religionem Deorum? Proinde Senator Rempub. obuiis (quod aiunt) ulnis amplecti uolens, eius salutem & incolumitatem sic tuendam suscipiat, ut tranquillam, felicem, perpetuamq; efficiat. Hostium quidem impetus, præsidiis mittendis & asseruandis coercentur, constituendis arcibus, muniendis receptaculis, obuallandis itineribus, quæ peruia solent hostibus esse. Vtile etiam est Reipu. ciues pro patria semper habere paratos, uigilantes, & exercitatos: talibus enim præsidiis, quasi muris, cincta & firmata Respub. externorum, uicinorumque metum contemnet, & hostium animos, ab inferendis periculis auertet. Tales quondam fuere Lacedæmonii, qui corpora sua muros Laconicos uocabant. Ciuium felicitas iure reddundo, reconciliandagratia, legum seueritate, & iustitia conseruatur. In quibus omnibus efficiendis, prudentem se & circumspectum exhibeat Senator. Ea enim negligere, quæ ad ciues felices & pacatos efficiendos, quæ item ad seditiosos reprimendos pertinent, non modò stultum, & ignominiosum, verùm etiam impium & sceleratum est iudicandum. In Repub. verò quis hoc senatore melius efficiet? hic enim in medio populi constitutus, non modò uitam omnem ciuium, sed etiam iura, libertatem, licentiam, seditiones contuetur: quasiq; diuinitùs propter eam solam rem, in hac specula collocatus est, ex qua, non ea solum, quæ præsentia sunt, circumspectare & diligenter animaduertere possit, uerùm etiam quæ sint euentura, longè antè præuidere.

Ciuiũ felicitas quo conseruetur.

Quemadmodum Medicus ingraescentem morbum, Imperator hostium insidias, Nauarchus maris tempestatem præcauere solet: ita prudens Senator, pericula Reipub. inclinationes, casus, mutationes, prospicere debet: est enim eius officium, non solùm uidere præsentia, uerùm etiam præuidere futura, quæ uirtus à præuidendo, prouidentia est appellata: hanc qui habent, prouidi & prudentes dicuntur. Est enim prouidentia, uti Cicero scribit, per quam aliquid futurum uidetur, antequàm factum sit. Cęterum prænoscere res, quæ sint euenturæ, non tam humani, quàm diuini est ingenii: solus enim Deus futura scit, eaque mentis

Prouidentia quid.

diuinæ,

diuinæ, propria est uirtus & conditio. Sed quoniam simulachrum diuinitatis nos quoque gerimus, contingit ut etiam futura sciamus, præuideamusque: fit uerò hoc duplici ratione, uel inspiratione & voluntate diuina, uel nostro proprio instinctu. Primæ rationis sunt, uaticinia, diuinationes, & alia id genus, quę per inflationem & reuelationem Dei fiunt. Secundæ illud est, quandò scilicet, animus separatus à corpore, meminit præteritorum, præsentia cernit, futura præuidet. Et de huiusmodi prouidentia nobis sermo præsens instituitur. Non.n.ad nostram rem pertinere uidentur illa, quæ de somniis, extis, sortibus, monstris, astris, de Aruspicibus, Coniectoribus, Auguribus, Ariolis, Astrologis, Dæmonibus, & aliis innumerabilibus sunt conscripta, ex quibus præsagire, & futura præsentire solent Athei. Quod si Senator sanctam, puram, nullaq; fece & labe vitiorum aspersam, nec contaminatam mentem habuerit: atque adeò corpus hoc, domicilium sit illius cælestis spiritus mentisq; diuinæ, cuius munere diuinare, ac futura prædicere possit: tum hoc nomine Senatorem, non iam humana hac sapientia, sed illa cœlesti, planeq; absoluta & perfecta, scire putabimus: eritq; is nobis Senator appellandus, non prudens, non sapiens, non prouidus: sed sanctus, diuinus, pius, ac religiosus. Tales Propheras in iure nostro, Sybillas etiam vates, & eos qui Nympha Deoq; correpti dicebantur, quorum in numero Tiresias, Mopsos, Amphiaraos, Calchantasq; fuisse legimus. Hæc autem cœlestis prouidentia quomodò acquiratur, non est nostri instituti dicere. Inest enim, hæc præsagitio extrinsecus iniecta, atque inclusa diuinitus, eaq; exardet acrius, dum animus à corpore abstractus, diuino instinctu concitatur. Sed ad prouidentiam humanam nos conuertamus, cuius exercendæ ratio, diuina quoque putanda est. Cùm enim viri prudentis animus, rerum & actionum humanarum cognitione est imbutus, tum præterea agnoscit præsentium & præteritarum rerum, quæ fuerint principia, qui exitus, quæ mutationes, quæ inclinationes: habet etiam in animo comprehensam ideam ac formam rerum gerendarum, quas natura vel ratio, certo & inuolubili cursu gubernat: is inquam omnibus edoctus

Prouidentia quomodo fiat in homine.

Prouidentia cœlestis qũo acquirat.

Prouidentia humana.

ctus informatusq; rebus, vbi mentis aciem paululum exacuerit, omnemq; actionum humanarum & Rerumpub. statum prehenderit, hac certè ratione præuidebit & præsciet, quid in illis bonum, quid malum, quid caducum, quid firmum, durabile, certumùe fuerit. Est enim in talibus viris, diuinum quiddam, quod dæmonium appellatur, quod Socrates habuit, ac illi paruit semper. Hoc autem aliud nihil est, quàm mens hominis sapientis munda & casta, & in iudicandis rebus exercitata; talis verò facilè ex minimis occasionibus, res futuras potest cognoscere. Exemplis quoque & rerum vsu, certa quædam prouidentia comparatur: ea quoque Senatori minimè est reiicienda. Si enim ob mutatam religionem incommoda Reipub. præcognoscere velit, animum vertet ad ea pericula, quæ Germaniam, Galliam, Boëmiam, Vngariam, Angliam, propter religionem mutatam labefactarunt: atque id in cæteris rebus & casibus præsentiendis efficiet. In quo, cognitione rerum, historiæ verò maximè adiuuabitur: plurimum enim vel ad auertenda, vel extirpanda mala valent exempla: quæ eò quisque libentius fugit, quo pernicioſiora in aliis est expertus. Quamobrem Senator in præuidendis, atq; longè antè prospiciendis Reipub. malis, prudentem se præstet, nullumq; locum intermittat agendi, monendi, consulendi: præuisa enim iacula, minus feriunt, ut dicitur. Plerunque malis improuisò aduenientibus, aut difficulter, aut cum magno damno occurritur: in subitis namq; rebus, animos gerimus consternatos, & consilii inopes. Quæ maturè præuidentur, benè cauentur: maturè autem cauendum est, ne accepto malo sapiamus: turpiter enim post pericula dici solet, non putaram. Dum nauis est incolumis, decet nautam, & gubernatorem prouidum esse, ne vis eam ventorum subuertat: vbi mare superat, & ventorum agitatur furiis, inanis est prouidentia. Quare & Senator dum est Respub. incolumis, non distracta & lacerata, non hostibus circundata, de eius salute cogitare debet. Suspicari de præterito, quàm re ipsa experiri, melius est. Præterita enim, vt quidam dixit, magis reprehendi possunt, quàm corrigi.

Dæmoniũ Socratis.

Dæmoniũ quid.

Prouidentia ab exẽplis.

Religionis mutatio periculosa.

Historiæ cognitio.

Officium Senatoris in præuidẽdis Reipu. malis.

Addit se prouidentiæ sociam cautio, per quam auertimus

Cautio.

mus & vitamus mala præsentia, quæ nobis accidere possunt. Sic à natura comparatum est, vt bona appetamus, mala declinemus, quæ malorum declinatio, si à ratione proficiscitur, cautio dicitur: qua solus sapiens præditus est. Huius virtutis in dictis & factis, maxima perspicitur vtilitas: nam cautè ea, quæ conceperis, eloqui, & quæ proposueris facere, prudentissimi hominis est, & in rebus agendis exercitatissimi. Quarè in sermonibus habendis, decet esse Senatorem non modò grauem, parcum, sed etiam cautum, veluti pulchrè monet Horatius.

Cautio in quo consistat.

In uerbis etiam tenuis, cautusq; serendis.

Accidit enim plerunque, ut quoties temerè quid effutimus, dictorum nos pœniteat; sæpe etiam, in discrimen nos ipsos & Rempub. coniicimus, dum uel personam Reipub. apud exteros gerentes, uel domi de rebus magnis differentes, ea dicendo effundimus, quæ incognita multis esse oportet. Stultum est igitur admittere quod cauere potes, ut Comicus admonet. In dicendo senator, hæc semper præ oculis habeat, ut nihil dicat iratus, nihil timidus, nihil hilaris, nihil temerarius, nihil non præmeditatus: hæc enim obseruata, grauem illum & sapientem semper efficient. Res illi habenda erit cum Reipub. hostibus, aduersariis, uicinis, legatis; quorum studia ea solent esse, ut consilia aliorum explorent: ad id artes quærunt uarias, indagant coniecturas, expectant signa, quibus ex nobis aliquid eliciant. Hic senatorem pectus conuenit habere cautum, suiq; animi constantiam, gestu, uultu, uerbis, oculis qui sunt indices eius animi, debet effingere, cautusque exprimere. Modus etiam tenendus est, in credendo dictis aliorum, prudenti enim incredulitate nihil est utilius. Non tamen committendum, ut durus & difficilis in credendo iudicetur: applaudendum est aliquando, adnuendum orationi àlterius, nisi uel dignitas, aut ueritas postùlet contrarium. Est enim contra ueritatem, iniusta semper assensio. Neque uerò ita taciturnum esse uolumus, ut tardus, uel effæminatus existimetur: quorum illud propter imperitiam, hoc propter uirginalem quandam uerecundiam, quæ in uiris est uitiosa, reprehendi solet. Adhibenda est orationis & silentii moderatio,

Cautio Senatoria in dicendo.

Quatenus credēdum dictis aliorum.

Taciturnitas.

danda

danda tamen opera, ut plus audiat, quàm loquatur, siquidem natura propter id duas aures homini, linguam vnam attribuit. Summa certè prudentia est, scire tacere: nam quæ, & quomodo, & ubi, & apud quos, quo loco, & tempore quæq; dicenda sint, considerari omnino debent. Porrò in negociis, rebusq; gerendis, consiliis itidem est utendum cautionibus: id autem fiet acutè inuestigantibus, quid in una quaq; re deceat, quid uerò dedeceat, quod obesse, quod prodesse possit. Consilium verò habeat sanum, prouidum, prudens: in quo indagando sit acutus, sagax, cautus, uel (ut ita dicam) catus. In bello quanta cautionis requiratur necessitas, non est huius loci tractatio: nos enim Senatorem instituimus, in Repub. in senatu, in foro, in iudicio, in pace, togatum non sagatum. Dicendum tamen illud est, nulla alia uirtute melius bella confici, exercitus conseruari, dolos hostium auerti solere, quàm ista ipsa; hac Imperator si caruerit, omnibus aliis uirtutibus imperatoriis, carere censendus est.

In dicēdo quæ consideranda.

Consiliū.

Cautio militaris.

Sagacem prætereà Senatorem nostrum esse uolumus, in percipiendis ac indagandis his rebus, quæ ad consultandum uel intelligendum proponuntur: unde sagire, sentire acute est, ex quo sagaces dicti canes. Et quemadmodum prudentis est, bene consulere, ita sagacis alium dicentem, acutè percipere, & prudenter iudicare.

Sagax Senator sit.

Neque solum acutum eum, in rebus percipiendis & iudicandis fieri volo, uerùm etiam solertem, callidum, astutum, in inuestigando, quid scilicet sui ciues cogitent, quid velint, quid sentiant, opinentur, expectent. Hac ratione multitudinem in officio retinebit, eorum consilia cogitationesq; cognoscens, & quæ in eis mala sunt auertens. Solent plerunq; mali ciues, in bonorum perniciem conspirare, vel odio inducti, vel audacia furoreue concitati; partim quòd in eorum potestate manibusq;, Reipub. gubernationem positam uideant: partim quòd honoribus, diuitiis, & autoritate præstent, partim quòd se contemni & postponi cæteris in Repub. putent. Vnde fit, ut his ex causis, hostiles spiritus contrà eos gerant, bella, seditiones, necemque moliantur, & si uiribus superiores sunt, in discrimen etiam Remp. inducere cupiant. In his

Callidus Senator et astutus quomodo

his motibus & cogitationibus malorum reprimendis, prudentem, astutum, & callidum senator se exhibeat; nec apertis semper contentionibus, studiisque rem agendam putet: sed vel à tergo, uel eminùs sese opponendo, impetum talium hominum infringat, ac suadendo, monendo, orando, obiurgando, corrigendo, castigando, quottidie molliores, faciliores, mansuetiores efficiat: interdum autoritate perterreat, ac ab huiusmodi sceleratis, nefandis, & execrabilibus factis auertat. Semper in animo voluere, ac reuoluere debet, quo consilio, qua arte, quibus modis in Repub. quies, & tranquillitas ciuium seruetur, ac seditiones, discordiæ, earumq; causæ penitus euellantur: hoc enim primum ad Reipub. statum rectè conseruandum pertinere, iudicandum est. Qua in re efficienda, consultatione & deliberatione prudenti vtendum est: hæc enim bonorum consiliorum est alumna. Quamobrem curandum est senatori, uti res omnes; de quibus deliberatio suscipitur, summo tum prudentiæ, tum ingenii acumine ponderentur & examinentur. Vis autem tota consultationis uersatur in his, quæ ad communem vitam hominum, & Rempub. conseruandam pertinent. Proinde consultare ac deliberare non debet de his, quæ sunt æterna & cælestia: ut de mundo, aut quæ euenire non possunt, quæuè natura, casu, fortuna eueniunt: ut de intermundiis, de thesauro inueniendo, & de similibus: nec etiam de his leuibus, ut de vacuo; nec de præteritis; quæ enim facta sunt infecta esse nequeant. Deliberandum autem & consultandum est de futuris, & de his quæ aliter atq; aliter euenire possunt: quorumq; ratio ad utilitatem hominum spectare uidetur. Horum ab Aristotele quinq, generalia capita enumerantur: de parandis pecuniis, de bello ac pace, de custodia regionis, de his rebus quæ inuehuntnr, & euehuntur, de legibus instituendis. Si deliberationem de conflanda pecunia suscipiet; vectigalia portoriaq; Reipu. cognoscat necesse est, quæ & qualia sint: si exigua, ut augeantur: si magna, ut minuantur. Non facilè tamen, nisi ingenti necesitate postulante, uectigalia augeri patietur: noua enim omnia onera, etiam iusta, plerunque ciuibus sunt molesta: magnisq; seditionibus occasionem præbent. Tyberiis

Senatoris officiū in componēdis seditionibus.

Consultationum & deliberationū vis in quo cōsistat.

De quibus deliberationes suscipiēdæ.

Consultatio de uectigalibus

Tributa qũo exigẽda.

suadentibus amicis, vt terum tributa populis imponeret, boni pastoris esse respondit, tondere pecus, non deglubere. Item sumptus Reipub. necessarios suadebit conseruandos, non necessarios uerò tollendos, ad quæ melius & prudentius cognoscenda, aliarum Rerump. consuetudines, non suæ tantùm imitabitur; qua in re historiæ cognitione adiuuabitur. De bello & pace deliberanti, Reip. copias nosse oportet, quantæ sint vel esse possint: quo genere belli contrà Turcas, quo item contrà Scytas utendum sit, itemq; contrà alios. Vicinorum quoq; copias cognoscere proderit, equitatusnè plus, an peditatus armatura valeant: vtrum nobis similes, an dissimiles sint: quo nobis superiores, quo itidem inferiores: ut cum potẽtioribus pax, cum inferioribus bellum suscipiatur, cuius gerendi rationem cognitam, & benè perspectam esse oportet. Bellorum etiam exempla & euentus nosse est utile, similia enim ex similibus oriri solent. Tum præterea, an iusta causa belli gerendi sit; an item illud cuius gratia suscipimus bellum, sine tumultu & armis, confici possit. Omnia enim experiri prius quàm armis, ut ait Comicus, sapientem decet: honesta quoq; pax, turpi est præferenda bello. Ad custodiam regionis illa pertinent, quantum scilicet præsidii requirat, quales custodes, quæ loca: formam præterea & genus militiæ, in animo tenere necesse est. Si de exportandis euehendisque rebus deliberabitur: ante omnia præuidere debet, ne unquam Resp. rebus indigeat necessariis: & quod supereſt ut vendatur, euehaturue. Curandum etiam est, ut commutatione rerum pretia ponderentur: ne pecuniis spolietur Resp. ut etiam arceantur à ciuitatibus merces, quæ ciuium animos leues & effeminatos reddunt. In legibus constituendis, summa requiritur prudentia: est enim in illis sita ciuitatis salus. Necessaria est hic Reipub. cognitio, quas leges recipere, quibus conseruari, qualibus firma reddi possit. Vnde leges ad Rempub. accomodari debent, non Respub. ad leges; non enim eædem omnibus Rebuspub. conueniunt. Nec suæ tantummodò cognitio vtilis est, sed etiam finitimarum: sic mala caueri quæ apud alios sunt, & bona imitari possumus. Ad deliberandum autem de rebus magnis, in consilium alios adhibere est utile: non

Militaris & bellica cõsultatio

Consultationes de custodia regionis.

Cõsultationes mercium.

Consultationes de legibus ferendis.

enim

enim vnus potest omnia præuidere, uerum est illud Homericum.

Bini ubi conueniunt melius rem perspicit alter.

Ex bona prudentique deliberatione, prudens solet nasci consilium, quod præcipuum est ad res benè agendas fundamentum. Ideò senatorem consilio ualere, maximèq; præstare cæteris oportet. Est autem consilium, aliquid faciendi, non faciendiue excogitata ratio. Id senator ad omnia promptum, salubre, prudens habeat necesse est. Cùm enim tria in omni re concurrant, consilium, ratio, & euentus: requiritur sanè, ut tam actioni bona consultatio, quàm consultationi exitus bonus respondeat. Et quemadmodum gladiator in arena, consilium feriendi hostis capit: ita senator ad tempora personasque, suum consilium accommodet. Consilii autem capiendi triplex est, uti Cicero ex Panætio docet, deliberatio. Nam vel de honestis, uel vtilibus, vel de his inter se pugnantibus, deliberare solemus. Hæc tria senatori si probè cognita fuerint, nihil ad dandùm de omni re consilium, illi deesse poterit. In cognoscendo verò tam honesto quàm vtili, summa sapientia requiritur: ex duobus præterea honestis & utilibus, cognoscere quod sit honestius, aut utilius, non mediocris est prudentiæ. Capere quandoq; solemus consilium ex re, tempore, occasione; in quo, quemadmodum in omnibus, nunquàm ab honesto, uel utili discedendum est. Quod.n. nocet fugimus, quod prodest amplectimur, ex malis multis minora eligimus. Cæterum in omni optimo consilio inuestigando, confugiendum est semper ad summum bonum, siue hoc sit uitæ nostræ priuatum, siue publicum. in quo felicitas Reipub. consistit: huic enim consentire debent, omnium nostrarum cogitationum & consiliorum principia. Vana sunt consilia nostra, si non hunc finem publicæ felicitatis habuerint: ignoranti quem portum petat, nullus bonus est ventus. In consilio autem capiendo, summam prudentiam requirimus, in dando, fidem & religionem; consilium malum, consultori pessimum; prudens autem & fidele, optimum est censendum. Cauebit præterea senator, ne quid in consilio dando fortunæ, uel casui tribuat: nunquàm enim hæc perfectè ueritatem imitantur.

Consiliũ senatoris.

Cõsilii capiendi modus triplex.

Finis optimi cõsilii, summum bonum.

Senatoris officium in cõsilio capiendo.

Fortuna & casus in consilium non adhibenda.

Quemadmodum fortis non est, quem casu non consilio, fortem esse contingit, ita nec prudens, qui fortunam & casum, non rationem iudiciumue sequitur. Sit igitur consilium senatoris prudens, bonum, fidele, maturum, deliberatum, liberum: non autem stultum, callidum, præcox, perniciosum. Consilia callida & audacia, specie læta, tractatu dura, euentu tristia sunt. Consiliis quoque sciat, nullam rem tam inimicam esse, quàm celeritatem: hanc enim pœnitentia tristis & ignominiosa consequitur. Hoc non solùm in rebus agendis, sed etiam in bellis maximè experimur. Nec propterea cunctandum est, sed maturè res omnis expedienda; utilis est celeritas prudenti temperata consilio. Multa prudenti Senatori sicut non aggredienda, ita semel aggressa, non sunt dimittenda. Quarè diù deliberandam, citò faciendum est quoduis, vt dicitur: considerandus est finis cuiusq; consilii, non principium, omniaq; referenda sunt ad necessitatem. Nec ob aliud Respub. Senatorum conuentum, & congregationem instituit, quàm ut à senibus & prudentibus omnia ponderentur, ac deinde maturè conficiantur. Quibus deliberationes & consultationes, in rebus arduis & difficilibus inquirendis adesse volumus. Prodest Reip. in Senatum adferre res multum & diù cogitatas; stultumque est vnius horæ tempori, rerum magnarum deliberationem committere.

Senatoris cõsilium.

Consiliis inimica celeritas.

Deliberationes necessariæ.

Sententia

Consilium subsequitur sententia: quę nihil aliud est, quàm animi & consilii nostri explicata significatio: quæ enim cogitamus, ea necesse est uoce & oratione exprimere, vt sciatur id, quod in mente hominis & ratione latet. Hæc à natura nobis esse uidetur innata: plurimos enim uidemus sapientes non esse: dicenda autem sententia ualere, fieriq́ue sagaces, intelligentes & astutos, quæ omnia consequi solent à quodam ætatis habitu, cuius prudentia ancilla est & pedissequa. Senes igitur sententia dicenda valent, tametsi sint indocti, usu enim & experientia, tertium quendam oculum sunt adepti, quo rerum principia & euentus facilè perspiciunt. Quemadmodum homo qui sit, loquendo cognosci solet: ita senator sententia dicenda qualis sit, quàm prudens, quàm sapiens, iudicari consueuit. Socrates iuuenem

Senes sententia dicenda ualent.

ante

ante incognitum aliquando intuitus, loquere inquit vt agnoſcam te: Senatori itidem quis dixerit, ſententiæ grauitate fac te uerum agnoſcam ſenatorem? Index animi eſt oratio, ut dicitur. Quarè in ſententia dicenda, neruum intendat oportet animi ingeniiq; ſui, ut ea dicat, quæ Reip. profutura ſint: hic eſt enim finis ſententiæ. Solent pleriq; fucatis, & ad placendum excogitatis uti ſententiis, easq; pigmentis uerborum & ornamentorum colorare, ut fucatæ magis quàm ueræ appareant: quas ſi excuſſeris, nihil in eis fidele, nihil ſyncerum, nihil graue inueneris. Qua in re committendum ſenatori non eſt, vt prudentibus diſertè, ſtultis etiam verè dicere videatur. Nonnulli ſimultatum, irarum, odiorumq; faſtu tumidi, ubi locum dicendæ ſententiæ nacti ſunt, cæteros calumniis & conuiciis pungunt: ea re fidem & beneuolentiam Reipub. ſe præſtare exiſtimantes: hi certè nullum fructum Reipub. adferunt, quin potius odiis, ſimulationibus, diſcordiis eam dilacerant: qui ſi boni eſſent, iraſci, ſimulare, odiſſe propter Remp. aut nollent, aut non omnino deberent. Quidam conſilii cùm ſint inopes, in aliorum ſententias pedibus eunt: quales apud Romanos Pedarii ſenatores dicebantur: hi ſi non ignorantia id faciunt, uituperandi non ſunt. Vtile eſt Reip. in ſapientum & proborum Senatorum ſententias, cæteros pedibus ire: contingit enim ut omnium idem ſit ſenſus, eadem de re aliqua voluntas, loquacitatisque fugiendæ cauſa, melius eſt adhærere aliis, quàm ſeſquipedalibus verbis diem conterere. Cauendum autem eſt ſemper, ne in ſententia dicenda, ingenii oſtentationisq; ſuſpitio appareat. Fieri non poteſt quin ob ſententiarum varietatem, contentiones aliquando in ſenatu exoriantur; in quibus ſanè componendis & enucleandis, longè debet abeſſe calumnia, iracundia, & aliæ quæ conſilium omne peruertunt, & perturbant affectiones, In conciliandis autem ſententiis, plurium ſententiæ vincant: iuſtius enim, & rationi conuenientius id putari debet, quod plures inuenerint. Ordo ſuffragandi, diuerſus in omnibus Rebuſpub. eſſe ſolet, in quibuſdam ætate grauiores, in aliis iuniores dicendæ ſententiæ primum habent locum: nonnulli viros prudentiæ & ſapientiæ laude inſigniores cæteris præferunt. Obſeruanda

Senator prudēs ex ſententia iudicatur

Finis ſententiæ.

Fucatæ ſēntiæ.

Pedarii ſenatores.

In ſententia oſtēdatio fugienda.

Pluriū ſēntiæ vincant.

Ordo ſuffragandi.

eſt

est cuiusq; Reipub. consuetudo: & id bonum, iustum, vtile, æquum putandum est, quod ratio communisq; vsus hominum, ab antiquis temporibus recepit. Præstat tamen seniorum, prudentiorumq; sententias ante audire, vt iuniores de his habeant longius deliberandi tempus. Iunioruni sententiæ ante dictæ, plerunque senum consilium distrahunt, & varietate opinionum irretiunt. Dicat autem, non vt quisque vult, sed rogatus: vt hac ratione & ordo conseruetur, & contentionum occasio omnis amoueatur. In sententia autem dicenda ambigere licet: difficultate enim rei quandoque excusamur: nonnunquàm sententiarum varietate, animum gerimus distractum, dubitantes cui potius opinioni sit adhærendum. In quo fugienda est temeritatis suspicio, & ne studio magis & amore, quàm iudicio sententiis aliorum adhæreamus. Ponderandæ non numerandæ sunt sententiæ: cauendumque ne maior pars meliorem vincat. Aristoteles in ferendo suffragio bis ambigere permittit; si quis tertiùm titubet, ius eum sententiæ dicendæ vult amittere. Cauendum est præterea, ne diem extrahamus, longa sententia dicenda: duplex enim committimus vitium, nos loquendo, cæteros audiendo defatigantes; Catonem Cæsar ob id aliquando punire non dubitauit. Breuis oratio sit, syncera, nullis verborum lenociniis offuscata: non præceps, non fallax, nõ dolosa; sed grauis, simplex, sancta, & vera: ex quo & iuratos dicere conuenit, ut testis eorum animi Deus esse videatur. Ex scripto autem an memoriter sententia pronuncianda sit, parum refert: quandoq; in scriptis res adferri diligentius elaboratæ solent: maximè si longam orationẽ res postulet. Voce utendum est autem virili, & ad grauitatem non mollitiem accommodata, clara & sonora, non demissa & humili quæ exaudiri non potest. In summa tria illa in legibus Ciceronis iussa Senatori sunt tenenda: ut adsit, nam grauitatem res habet, cùm frequens ordo est: vt loco dicat, hoc est rogatus, ut modo, ne sit infinitus. Senatori uerò, qui non aderit: vt idem sancit, aut causa, aut culpa esto; unde vocatus obediens in curiam veniet. Neque senatorem ex ciuitate conuenit egredi ad exteros, nisi aut publicè legatus sit, aut cum imperio; ne quod ex absentia senatorum Resp. patiatur

Ponderandæ nõ numerandæ sunt sententiæ.

Lõga sententia odiosa.

Sententia qualis esse debeat.

Iurati sententiam dicant.

Vox senatoris.

Leges senatoriæ.

patiatur detrimentum: id Romæ ne fieret, cautum erat legibus.

Caput autem & fundamentum est prudentiæ senatoriæ, vt in omnibus dictis & factis, officium viri boni & iusti sequatur, quod potissimum sit vitæ dignitate: non satis est prudentes esse nos, nisi viri boni simus: siquidem prudentia sine iustitia, calliditas, vitiumq; non virtus, existimanda est. Virtutis beneficio boni efficimur; hoc est iusti, æqui, & honesti: quemadmodum & sapientiæ sapientes. Cæterum à virtute uiri boni: non item à sapientia dicimur. Quis igitur vir bonus; profectò uti Plato docet, ille quidem dicendus est, qui uirtutes amplectitur, & secundùm eas uiuit, & pro Repub. moritur, si periculum illi immineat, aut seruitutis iugo oppressa sit, uel à deterioribus regatur. Omnia etiam pati prius vult, quàm Reipu. mutationem spectet, quæ deteriores semper homines efficere solet. Quarè senatori curandum est semper, vt non minus bonus sit & iustus, quàm prudens: mala enim est prudentia sine iustitia, à qua uiri boni nominamur. Pleriq; ad Rempub. accedunt, linguam promptam, ingenium sagax, animum autem malis artibus imbutum gerentes: qui dùm libertatis legumq; patrocinium suscipiunt, nihil illorum oratione pulchrius, nihil elegantius videri solet: hac verò rectè examinata, nihil iniustius, nihil indignius, leuius. Falsa enim specie prudentiæ imbuti, & linguam non animum instructum habentes, Rempub. consiliis mutare suis, non emendare consueuerunt. Nulla pestis capitalior est in omni Repub. quàm talium hominum iniusta potentia; hæc uiros amplectitur licentiosos, callidos, uersutos, iniustos, seditiosos: qui tum cùm maximè fallunt, id tamen agunt, vt uiri boni esse uideantur. Vt enim homo perfectionem nactus, animantium est optimus: ita quum à iustitia legesq; discesit, omnium pessimus habetur. Atque certè orandi primùm Dii sunt, ut tales è Repub. ciues extirpentur: Senatoriq́ue curandum, ut omnis eorum uita ad iustitiam excitetur, & inducatur. Quomodò verò cùm simus prudentes, iusti esse queamus: ac de iustitia senatoris, quæ & qualis esse debeat, dicendum est.

Senator & prudēs & uir bonus idem sit.

Bonivnde dicti.

Seditiosorū mores.

Si quis diuinarum humanarumq́ue rerum conditionem,

acri

acri animo contemplari ac inuestigare velit: omnino videbit, naturam firmos, stabiles, & constantes cuique rei tribuisse cursus: qui ex sese mutari non possint, sed determinata certaq; via currant, ac recurrant. Cœlestes enim illi orbes, elementa, animantia, volatilia, reptilia, non casu acceptam, sed innatam ac insitam habent proprietatem, quam ita retinent, vt eam deserere nec velint, nec si velint, vllo modo possint. Quid dicam de hominibus? nonne videmus bonis, à Deo certam ad fœlicitatem datam esse viam, malis itidem ad interitum? sic virtutis dextrum esse callem, eumq; angustum, præruptum, ac difficilem: uitiorum verò sinistrum, latum illum, planum, ac peruium multis? Venio ad Respub. ciuitatumq; gubernationes: quæ si certum, perfectum, absolutum à natura, hoc est à Deo, vel ratione cursum viuendi, administrandiq; suscipiunt, ab eoq; nunquàm discedunt, diuturnas illas fore: sin minus, infirmas, imbecillas, & caducas. Non enumero singula: satis enim appareret, naturam omnia hæc, quæ à nobis videntur, & sentiuntur, fecisse bona, certa, perfecta, ac omni ex parte absoluta. Vnde naturæ conuenienter uiuere, Stoici fœlicitatem summam esse dicebant; Est enim natura, rectæ uitæ dux & magistra: qua authore, Deum sequimur, eiq; paremus. Hic igitur naturæ concentus. hæc ἀρμονία, à nobis rectè dici potest iustitia: hæc enim uirtus est, quæ tuetur ius & consensum omnem naturæ. quicquid naturæ consentit, iustum est: quod dissentit, iniustum dicitur. Qui itaque secundùm naturam uiuunt, ac in omnibus illi obsequuntur, hos iustissimos esse credere debemus: nihil.n.contrà naturam, Deos, homines, facere & cogitare, iustum est. Vnde triplicem iustitiam ex eo oriri putant. Naturalem, Diuinam, & humanam. Iustitiæ naturalis fundamenta, ab ipsa natura proficiscuntur, quæ nobis igniculos inseruit rerum amplectendarum & fugiendarum. Iubet naturalis æquitas, ut ab iniuriis abstineamus, proinde nihil faciendum putamus, quod alteri displiceat. Hac uirtute colligatum ac consociatum est genus humanum, ut mutuò sibi benè uelit. Antiquis illis seculis, quæ à Poetis aurea uocantur, huius beneficio iustitiæ, dolus, fraus, iniuriæ ab hominum cætibus aberant.

Fœlicitas naturalis.

Iustitia.

Triplex iustitia.

Iustitia naturalis.

nullæ

nullæ seditiones, nulli tumultus, odia nulla: amoris, beneuolentię, fidei plena erant omnia: non illis legislator, non iudex, non causidicus ullus, cuncta ipsi æquo & bono discernebant, nec magis suam, quàm amicorum rem omnem esse uolebant. Huius uirtutis etiam instinctu, parentes, liberos, affines, cognatos amamus. Et ea quidem iustitia quæ parentibus exhibetur, pietas uocatur: qua præditam fuisse Cymonis filiam præ cæteris legimus, hæc patrem morti condemnatum, in carcere propriis vberibus lactauit, eoq; facto, patri vitam, sibi immortalitatem peperit. Communis nobis hæc est cum cæteris animantibus, quæ vti videmus, in conseruationem sui à natura itidem conspirarunt. Requirit etiam à nobis hæc iustitia, vt nosmetipsos alamus, tueamur, gubernemus: qui enim, aut inedia, aut negligentia, aut morte sibi vim infert, is iniustus, & hostis naturæ censendus est. Amicorum etiam commodis inseruire, posteritatem procreandis ex se liberis conseruare, à natura sumus obligati. Ad summam, qui naturæ obtemperant, iusti, qui minus, iniusti iudicandi sunt: natura enim malum abhorret, honesta & recta amplectitur. Hanc naturalem iustitiam Socratici, scientiam æqui & boni, rationi conuenientem definiunt: eam qui solus exercet, ac ducem in rebus agendis sequitur, uir bonus; qui cum aliis communicat, bonus ciuis dicitur: non enim hic sibi soli, sed aliis quoque utilis est. Hoc modo iustum esse, ut secundùm naturam uiuamus, non Senatorem tantùm, sed omnem hominem decet. Cæterùm qui à natura maioribus sunt affecti & insigniti dotibus, hos cæteris iustiores esse conuenit. Quo magis talem esse senatorem oportet, vti & naturæ, quæ eum suprà alios extulit, & dignitati suæ conuenienter viuere putetur: iustitiæ splendore alios superare glorioſum illi, superari ab aliis, ignominioſum est censendum. Hæc igitur in hominum consuetudine moribusq; sunt ob seruanda.

Pietas naturalis.

Iustitię naturalis iura.

Ea verò iustitia quæ ad Deos pertinet, qua obligamur à natura Deum agnoscere, colere, reuereri, amare, venerari, solius est hominis propria. Sic enim naturæ visum est rerum omnium procreatrici, ut in solius hominis animum imprimeret notionem Dei: cætera animantia deiiceret ad pa-

Iustitia diuina.

ſtum, cibum, & pabula. Solus igitur homo ex tot animantium generibus eſt inuentus, cui diuini nominis cultum, reuerentiam, honorem, uenerationem natura concredidit. Vnde nulla gens in hoc orbe reperitur, quæ Deos non habere modò, ſed etiam colere putet iuſtum, honeſtum, & neceſſarium. Eſt enim hominum & Dei ſocietas, quadam naturali neceſsitudine & beneuolentia conglutinata, quæ diuelli nequeat, quaſiq; homines ex Deo nati ſint, propterea hunc tanquàm patrem colunt & uenerantur. Cultus autem Dei optimus ſit neceſſe eſt, idemque puriſsimus, atq; ſanctiſsimus, pleniſsimusque pietatis: ut ſcilicet eum caſta, integra, incorrupta mente & uoce veneremur. Pietatis noſtræ & ſanctitatis in Deum vis omnis, in religione conſiſtit: quæ eſt uirtus colendi Dei ſcientiam continens. Hæc autem in eo conſiſtit, ut doceat meritam Diis immortalibus gratiam, iuſtis honoribus & ſancta mente perſoluere. Ab ea religioſi & ſancti dicuntùr, qui in deligendo & quaſi religendo cultu diuino verſantur. Tales in chriſtiana Rep. ſacerdotes & pontifices ſunt, quibus à ſuperis propagandæ, & mentibus hominum iufundendæ religionis eſt conceſſa poteſtas: è quorum manibus rationem omnem colendi & uenerandi Dei, tanquàm ab ipſo Deo porrectam recipimus: ſunt illi prænuncii Deorum, ac interpretes legis, uoluntatisque diuinæ. In religione ſuſcipienda, caput eſt ſcire, & intelligere, qui Deus, quæ uoluntas illius, quæ cerimonia in eo colendo fieri debeat: hoc enim ad iuſtitiam Deorum iuſtè exercendam inprimis pertinet: atque is finis eſt felicitatis humanæ, cuius gratia homo à Deo creatus eſt. Summi Dei cognitionem uoluntatemq;, ac eius colendi modum, patefecit nobis Ieſus Chriſtus veri Dei natus, qui Remp. ſuam, hoc eſt Eccleſiam, non solùm legibus huiusmodi, ſed etiam magiſtratibus inſtituit, moribusq; à diuina mente profectis informauit: magiſtratus in Repub. ſui, magnam uim et autoritatem eſſe uoluit: eos enim ſuæ diuinitatis uicarios effecit: apud hos ſolos iudicia, religionem, leges tam ueteres decem tabularum, quàm nouas quattuor depoſuit: ut omnes hi, qui ueram religionem ſcire, ac iuſtè, piè, ſanctè Deum colere uelint. non ab aliis, quàm his hæc omnia peterent.

Cultus Dei.

Religio quid.

Sacerdotũ poteſtas.

In Religione quę ſpectãda.

Magiſtratus eccleſię poteſtas.

Lege

Lege etiam prohibuit, ne alios, quàm hos, speculatores uoluntatis diuinæ haberemus: nec aliis ullo modo auscultaremus: hos enim solos iustitiæ diuinæ interpretes, ac sacrarum legum latores constituit. Quemadmodum igitur in ciuili Repub. ius ac iustitiam omnem à magistratibus accipimus: sic in hac nostra Christiana Repub. religionem, fidem, pietatem, ac iustitiam in Deum, à magistratibus, hoc est à sacerdotibus, Pontificibusue capere debemus. Qui ius sibi priuata licentia in Repub. constituunt, neque id à magistratibus ad hoc destinatis recipiunt, quin etiam cuncta contemnunt, respuunt, abiiciunt: hi perduelliones, seditiosi, & scelerati in Repub. ciues habentur, hosq; supplicio, infamia, exilio, nece, morte dignos iudicamus, atq; è Repub. exterminamus. Quid dicendum est de his, qui in aliam ciuitatem & Rempub. fugiunt, alienas religiones quærunt, patriæ, hoc est Ecclesiæ, in qua sunt nati ac educati, leges, pietatem, fidem contemnunt, spernunt, despiciunt, maluntque in aliena patria exules, quàm in sua ciues uocari? Religionis profectò uiolatæ culpa, iusta excusatione carere putanda est. Nulla pestis capitalior est ad euertendum Reipub. statum, quàm religionis mutatio: verumque illud est quod Tullius dixit: Turbata religione, turbari totam Rempub. nec id quidem immeritò. Cùm enim Deorum cura, gratia, prouidentia, omnis Respub. conseruatur, eiusque conseruationis causa est religio, quæ nos Deo inuicem obstringit & obligat, adeò ut nos illi cultum, ille nobis felicitatem, & in rebus omnibus prosperitatem, tanquàm ex pacto debeat: sequitur ut mutata in Deum religione, mutari cultum necesse sit, permutato cultu, commutari animos: quibus uariatis, inconstantia & chaos quoddam religionum, ac deinde contemptus Dei nascatur: ex qua conuersione, Deum iratum, et infensum experiamur, qui nos mutatos, ac in præcipitium abiectos deserit. Fauet enim pietati, fideique Deus, hisque duobus regna semper ad fastigium extollit. Omnia prospera sequentibus Deos, aduersa spernentibus eueniunt. Religionis præterea in animo tanta uis est, ut eius munere credant se homines virtutes omnes assequi, in illisque retinendis, non minus constantes quam religiosos effici.

Ratio colēdi Dei à sacerdotibus petenda est.

Hæretici.

Cur mutata religione mutatur omnis Respub.

Qui enim Deum colit, virtutum in eo crescit constans, vera, & immutabilis harmonia: iustus siquidem, prudens, temperans quisque est in eo religiosè colendo; quæ virtutes ita religioni sunt alligatæ, ut ab ea diuelli nullo modo queant. Constans igitur religio, legum, consuetudinum, uirtutum, ipsiusque Reip. perpetuitatem efficit: quæ ubi est in hominibus mutata, eorum mutationem inducit, cum qua & virtutem, & leges, & mores tolli necesse est: quibus sublatis perturbatio vitæ sequitur, & omnis confusio: vnde seditiones discordiæ, inimicitiæ, odia, bella, ad extremum interitus Reip. consequuntur. Quomodò enim de pace, concordia, iustitia, religione, tractabunt seditiosi, discordes, iniusti, impii? Quæ uero iustitia potest esse in ciuitate, & Repub. quæ fides, & societas humani generis, pietate, & religione aduersum Deos sublata? Fidem quis Deo non seruat, quomodo seruabit homini?, inconstans in religione est, quomodo stabilis in dictis, factis, pactisue seruandis erit? Pax in Repub. expetitur, quæ verò ab his sperari potest, qui cum religione, fide, conscientia belligerant? Optandum est Reipub. vti religionem puram & sanctam habeat, nec eam immutet vnquam, sed retineat constanter. Omnis enim in Repub. mutatio mala est, at religionis pessima. Quot Regna propter religionem mutatam, aut afflicta nimis, aut euersa miserè sunt? Græcia certè cum Latinis dissentiens, non modò religionem, sed libertatem & linguam amisit. Turcisque est ignominiosè subiecta. Iam Germaniæ sanguinem, quis non potius deplorandum, quàm commemorandum malit? Cætere gentes pro religione bella susciptunt; hæc contrà religionem armis correptis, tota se proprio cruore conspersit & contaminauit. Taceo Galliam & Flandriam: quæ ex recenti vulnere nondum conualuerunt. Prætereo alia regna, quæ religionis mutatæ pœnas, propriis hucusque gestant ceruicibus. Nihil peræquè mentes obcæcat, ac exacerbatas, amentes, uecordes reddit, quàm temeritas ex mutata religione concepta. Quare omni quidem magistratui, sed maximè sacerdoti publico curandum est, ne nouæ religiones, in Remp. inducantur, inductæ damnentur, impiæ iudicentur,

Religio conseruatrix Reipub.

Græcia ob mutatã religio nẽ periit.

Germania

Gallia. Flandria.

Nouæ religiones ĩ Remp. nũ quã indu cendæ.

iudicentur, atque cum suis aut oribus exterminentur, euellantur, extirpentur.

Senatorem nostrum de Deo & religione, decet habere non errantem & uagam, sed stabilem certamque sententiam: hoc enim fundamentum eius sapientiæ, uirtutis, & dignitatis fuerit. Fluctuantem in religione & uacillantem, Senatu prohibemus: nihil enim in sancto Reipub. consilio Deo aduersum, religioni contrarium, fidei repugnans esse debet: omnia constantia, syncera, sancta, pura sint & religiosa. Propterea sanctus Senatus dicitur, quòd ea quæ sancit, non modò apud ciues, sed etiam apud Deum sancta iudicari debent. Quare & locus in quem Senatus conuenit sacer iudicari debet: eiusque celebritate & sanctitate Senatores, ab illicitis alienos esse consiliis & cogitationibus oportet. Romani Senatum habituri, Deo illi in cuius templo Senatus erat coactus, adolebant thus, & immolabant hostiam. Christianis mos alius est sequendus, à Deoq; sunt illis agendi semper capienda primordia, supplicationesque instituendæ piæ, sanctæ, & religiosæ. Itaque Senatori praua de religione opinionem habere, non modò indignum, sed impium, sacrilegum, & sceleratum putandum est. Quemadmodum uerò qui philosophantur, Peripateticis ante alios adhærendum putant, quòd hi melius de Philosophia, ac de omni uitæ genere rectè instituendo sentire creduntur: ita Senator ueræ religionis instituta, non à Græcis, sed à Latinis sumenda putabit: litteras enim illa natio doctè & sapienter, religionem nunquàm syncerè coluit. Quarè Latinam religionem, hoc est Romanam amplectatur: hæc enim & Dei maximi testimonio, & sanctorum uirorum exemplis, & perpetua hæreditariaque Apostolorum successione, atque adeò omnium gentium consensu uera, sancta, syncera iudicatur: nullaque alia nec fuit, nec est, nec erit, fierique potest uerior, sanctior, syncerior. Huic qui sunt contrarii, aliaq; religionum diuerticula & latibula quærunt, non modò Rerumpub. sed Deorum & hominum hostes perniciosissimi iudicandi sunt. Orandos autem Deos esse puto, uti tandem probata suorum perseuerantia, punitaque delinquentium inconstantia, reuertantur ad nos, Resquepu. pristinæ & auitæ

Senator falsam Religionem habens se natu prohibēdus.

Supplicationes in cogēdo se natu.

Peripatetici.

Senator non Græcę sed Latinę id est Romanæ sit Religionis.

Romana religione nihil syncerius.

auitæ religioni, fidei, iuſtitiæ reſtituant. Sed de iuſtitia diuina hæc ſatis ſint dicta.

Ciuilis iuſtitia.

Humanæ iuſtitiæ, quæ ciuilis dicitur, abſtruſa atque recondita eſt ſcientia. Quamuis enim à natu rali iuſticia fontes eius manant, ob idque eius perceptio & exercitatio facilis, ac communis eſſe uideatur; tamen non niſi ab hominibus, aut aliqua diuina natura præditis, aut in omni genere uirtutum, ſtudiorumque exercitatis, rectè percipi & exerceri poteſt. Doctum enim & ſapientem hominem requirit, qui non caſu, non fortuna, non inuitus, uerùm conſilio, ratione, conſtantia, iuſtitiam ultrò perpetuoque colat. Talem autem, & tam excelſo, exercitatoque animo, Senatorem eſſe uolumus. Ciuilis iuſtitiæ uis & uſus omnis in Repub. uerſatur, & partim in hominum ſocietate tuenda, partim in foro, uel iudiciis exercetur. Nullavirtus eſt ad Rem pub. ſtabiliendam, conſeruandam, emendandam, quàm hæc, commodior & utilior. Cæteræ enim propriis ſe quaſi finibus continent, atque etiam ſine hominibus rectè exerceri poſſunt: iuſticia tota in hominum ſocietate tuenda conſiſtit: unde humani generis conciliatrix & coſeruatrix dicitur. Nihil turpe, nihil inhumanum, nihil indecorum admittit: omnia honeſta, lenia, pacata amplectitur, nihilque magis curat, quàm ut homines, mutua beneuolentia coniuncti inuicem uiuant, & ab iniuriis, ſeditionibus, odiis, inimicitiis ſint alieni: aliorum res non appetant, cuique ſuum tribuant. Hac Senatorem præditum eſſe uolumus, huius enim munere publicæ erit utilitatis defenſor, innocentium: tenuium, & humilium tutor: ſuperborum repreſſor, bonorum amator, ueritatis cultor, malorum hoſtis, uitiorum inimicus. Eius fundamentum fides eſt, id eſt ut Cicero definit, dictorum conuentorumque conſtantia & ueritas. Iuſtus ſiquidem Senator, rata & uera omnia non dubia dicet, promiſſorum tenax erit, ſtabit conuentis, pacta ſeruabit, reddet depoſita: ad præſtandam fidem, non lege, non teſtibus, non iuramento; ſed conſenſu, dicto, uoluntate propria, tanquam lege quadam compelletur. Vbi uerò ex priuata hominum ſocietate ad Rempub. ſe contulerit, tum conſulendo, curando, prouidendo efficiet, ne in

Qui iuſtitię capaces.

Ciuilis iuſtitię uis in Repub. conſiſtit.

Iuſtitię ciuilis utilitas.

Senator iuſtus ſit.

Iuſtitiæ fundamẽtum fides.

Officia iuſti Senatoris.

iuſtitia

iustitia dominetur in ea, ne à potentioribus opprimatur, nè priuatorum studiis & auaritiæ succumbat. Magistratus dignis dandos, indignos ab his repellendos curabit: illi enim publicam, hi ne priuatam quidem utilitatem curare sciunt. Commoda quæ propter uirtutem & res præclarè gestas tribui consueuerunt, probis & de Repub. benè meritis ciuibus, danda existimabit. Fortium prætereà ciuium uirtutes, præmiis afficiendas, ignauorum uitia, pœnis comprimenda iudicabit; his enim duobus, præmio & pœna, salus Reipub. continetur. In honoribus cuique deferendis, iustum se quoque exhibeat oportet: & quoquisque optimus erit, ita maximo dignum esse honore putabit. In libera Repub. rationem habendam honorum esse puto, est enim is præmium uirtutis: optimus quisque laborum rerumque à se gestarum fructum, honore metitur. Nec est laudanda Respub. in qua peræquè bonis ac malis, prudentibus & stultis, honores tribuuntur. Quarè legibus hos oportet esse descriptos, ut quorum uirtus industriaque sit bonorum approbatione commendata, his honos debeatur. Vnde in antiquorum Rebuspub. statuæ, arcus triumphales, sepulchra publica, laudationes, & alia id genus benè meritis tribuebantur. In congressibus verò & communi hominum consuetudine, ratio est habenda cuiusque ætatis, gradus, conditionis: dandaque est opera, ut diligenter animaduertamus, quæ cuique insunt ex necessitudine, uirtute, usu. Honesto loco natos, summa uirtute præditos, in magistratibus constitutos, diuites, quoniam Reipub. & aliis utiliores sunt, honorandos magis esse putamus, ætati grandiori tribuimus etiam honorem, ei assurgimus, accubatione digniori cedimus. Quoniam uerò bona hominis triplicia sunt, animi, corporis, et fortunæ, omnia hæc iustè in deferendis honoribus obseruanda sunt. Itaque bona animi sint primo gradu, secundo corporis, vltimo externa: si hæc peruerterimus, & diuitias uirtuti ptæposuerimus, iniusti sanè honorum largitores extiterimus, atque hæc non solum in priuatis honoribus exhibendis, sed etiam in magistratibus dandis obseruanda sunt. Omnibus enim ex dignitate rependenda sunt beneficia, atque ius vnicuique suum & honorarium

Officia Senatoris in deferēdo honore.

Honorū in Repu. est habenda ratio.

Qui honoribus afficiēdi sūt

Bona hominis triplicia.

Aequalitas in honorando seruanda.

rarium est tribuendum. Hæc omnia nosse Senator debet, ac in distribuendis honoribus commodisque, æqualitatem maximè seruet; hæc enim est iusticiæ statera, per quam singulorum mores, uirtutes, actiones ponderantur & examinantur. In qua cauendum est, ne plus unquàm ex una pendeat lance, ne ob hoc iniusti dignitatis cuiusque iudices & æstimatores uideamur. Qui enim immerenti plus tribuit, & merito minus, iniquus est & iniustus. Vnde hæc iustitia à Philosophis definitur, habitus animi, communi utilitate conseruata, suam cuique tribuens dignitatem. Inter uirtutes quæ ius sibi conseruandæ humanæ societatis uendicant, non postremo loco est æqualitas, iustitiæ ancilla, ministra, & pedissequa: ab ea enim ne pilum quidem, quod dicitur, discedit. Hæc in æstimandis & iustè ponderandis rebus personisque, duplici modo utitur, altero quidem communi & uulgato, numero, pondere, mensuraque cuncta discernente: altero difficili ac recondito, ratione scilicet & iudicio singula expendente. Hunc solus sapiens cognoscit, & is qui rerum magnarum usum habet: illum tantùm his notum esse, qui in rebus emendis, contrahendis, uendendis occupantur. Itaque Senator æqualitatis eius, quæ à ratione & iudicio proficiscitur scientiam habeat, per hanc enim quid cuiq; tribuendum, qui honores exhibendi, quæ commoda largienda, qui magistratus conferendi, quod iustum, æquum, bonum, sapiens, prudens, in omni re, persona, tempore, loco sit, optimè cognoscet. Res magna & ad Rempub. iusticiæq; uim indagandam uehementer necessaria, uidemus enim in hac inuestiganda, multos esse tardos & hebetes, propterea q; sortibus, duellis, Martique dubio causas suas discernendas committunt: quæ res non hominum modò societatem, sed Respub. etiam uehementer affligit. Et hæc de iustitia quæ in usu, societate, & consuetudine hominum uersatur, quæ item forum & tribunal non attingit, dixisse sufficiat.

Aequalitas quantum in Repu. utilis.

Aequalitas duplex

Officium senatoris in æqualitate cóseruanda.

Duella vndenasci solent.

Est aliud iustitiæ genus, non multum huic absimile, quod iudicia spectat: cuius fundamentum leges sunt, & uiri iusti ac prudentis sententia. Antea quidem hominibus, uti sæpe dixi, ignota legum hæc ratio scribendarum erat, à seipsis homines

Iustitia forensis.

mines leges petebant, non ab legislatorum Iurisconsultorumue Codicibus. Illa uirgo casta, & verecunda, (iustitiam dico) domicilium inter homines antiquitùs habebat, illisque rectè & iustè uiuendi leges & præcepta dabat: hac præsente nihil in hominum cætibus iniustum, nihil dolosum, nihil sceleratum erat. Cæterum vbi sacietas iustitiæ cœpisset homines, ac paulatim aliena cupere, iniurias vltrò inferre, plus sibi tribuere, ablatum non reddere, his verò nimium gaudere cœperunt: mox odia, simulationes, inimicitiæ, bella nata sunt: inde bellorum & nocendi reperta instrumenta, quibus non iustitia modò, sed Iupiter etiam ipse cedere cogeretur. Hoc malorum metu pulsa iustitia, terram humanæ regendam licentiæ reliquit, ipsa cœlos petiit, domumque isthic Leoni & Libræ contiguam, sibi delegit habitandam. Vnde iustè imperare volentibus, consilia petenda sunt è cœlo: vitiis enim nostris inquinati, veræ iustitiæ præcepta, sine munere Deorum percipere nequimus. Non abs re Homerus reges, & eos omnes, qui sapientia imperandi præditi sunt, Iouis filios vocare solet. A diis igitur diuinæ huius iustitiæ vis est petenda, eiusque institutis & legibus homines, ad antiquam & auream perfectionem reducendi, illudque efficiendum in hominum societate tuenda, & Rebuspub. gubernandis, quod olim virgo illa cœlestis & incorrupta, dum esset in terris præsens, facere solebat, vti hanc per leges quasi reuocatam è cœlis, nobiscum in terris manere sentiamus. Quod igitur à nobis ratio non potest, vt hic iustè, piè, & sanctè viuamus, certè impetrare debet iustitia, legibus suis nos admonens, adhortans, corrigens, bonis quidem præmia virtutum, malis pœnas scelerum proponens. Est enim hæc constans & perpetua voluntas, ius suum cuique tribuendi, vti Vlpianus docet. Legum sciscendarum ratio propria debet esse Senatorum; exemplo Lacedæmoniorum, Romanorum, & aliorum: hos enim cæteris prudentiæ magnitudine præstare iudicamus. Hæc autem in legibus scribendis, vti Plato instituit, obseruanda putabunt, vt illas Rebus pub. paterno in eas induto amore scribant, non in persona domini & Tyranni quorum ea est consuetudo, vt leges scriptas in vulgus

Iustitiæ imago.

Iustitiæ domus.

Iustitia è cœlo petẽda.

Reges deorum filii

Iustitia quid.

Senatores legum latores esse debent.

In legibus ferendis quæ seruãda.

Tyrannorũ consuetudo in legibus ferendis.

proiiciant, aut parietibus affigant, easque minaciter custodiendas imperent, ipsi curent minus nihil, quàm leges, & illud vulgatum in ore gerunt. Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Legislator curare debet, ne magis leges mandatorum præscriptionem, quàm disciplinam morum contineant. Hic legum finis sit, is animus in illis ferendis, vt ciues bonos beatosque efficiant: punire enim delinquentes, necessitatis magis quàm consilii est. Vnde Iustinianus Imperator, legum præcepta tria esse voluit, honestè viuere, neminem lædere, ius suum cuique tribuere. Si enim leges à vera ratione manant, necesse est vt virtutem solam respiciant, nihilque ab ea differant: sunt enim hæ virtutis, honestatis, rationis, naturæ, & uitæ honestæ, quædam quasi regulæ, à quibus discedere nefas est, easque contemnere non aliud sit, quàm naturam, Deum, virtutem, rationem spernere ac despicere. Heraclitus Ephesius dicebat, non magis pro mœnibus, quàm pro legibus seruandis, ciues liberos pugnare debere, siquidem sine mœnibus ciuitas consistere potest, sine legibus nullo modo potest. Obseruandæ sunt igitur leges in omni Repub. ab his petenda vitæ, morum bonorum, rerum agendarum, fugiendarumque præcepta. Laudatur Lycurgus, & Solon, quòd eiusmodi leges in Repub. tulissent, quæ ciuibus non solùm eorum, quæ facere deberent, sed quæ in posterum cauerent, scientiam traderent. Hoc idem Senatori in legibus sciscendis faciendum est, & considerandum, per quæ studia & exercitationes, viri boni fiant, & qui sit in Repub. optimæ uitæ finis. Hac ratione quisque ad propria suæ naturæ studia animum aduertet, in hisq; se exercendo pulchrum putabit excellere, atque alios ubi præmia virtutis erunt proposita superare. Nihil non aggressuri sunt homines, si magnis conatibus magna præmia proponantur, quæ sanè res uitam ociosam, omnium vitiorum matrem, è Repub. exterminat. otio luxuriare & perire videmus hominum animos, verisimèque Cato dixit: Nihil agendo ciues in Repub. male agere discere. Scribit Diodorus legem apud Aegyptios fuisse, qua singuli ciues nomina dare magistratui sua compellebantur, & quo genere vitæ oblectarentur, quomodò uixissent, quam artem exercuissent,

Legislatoris officiũ.

Finis legũ

Legũ præcepta tria

Leges uirtutum Regulæ.

Leges contemnens Deũ spernit.

Pro legibus, nõ pro mœnibus pugnandũ est.

Officiũ Senatoris in ferẽdis legibus.

præmia virtutũ in Repub. proponenda.

Otiũ Reipub. corruptela.

Lex Aegyptiorũ cõtra otiosos

sent, referre. Qui mentiri nec suo satis officio fungi deprehendebatur, vitam amittebat. Draco otio ciues lasciuire videns, legem tulit, ut otii conuicti interficerentur. Cuius legem nimis duram & seueram Solon, infamia temperauit. Imperatores, otiosos & ignauos ciues rebus, & fortunis suis priuare iusserunt, alii flagris cædi, publicisue operibus addici censuerunt. Sint igitur in Repub. tam pacis quàm belli studia & exercitationes: ex illis sacerdotes, Senatores, Iudices: ex his Imperatores, Centuriones, Decuriones, pedites, equites, tanquam ex equo Troiano prodibunt. Vnde Respub. tam pacis, quàm belli artibus ciues habebit eruditos, qui diuinarum simulque humanarum rerum procurationem ritè administrare, atque finitimorum hostium insidias populsare, finesque patriæ barbaris subiugandis propagare scient. Cauendum est etiam, ne in Repub. leges quoquo modo mutentur, simul enim cum illis mutari hominum mores & ingenia solent, & ut populi natura est, nouarum semper cupida rerum, una lege mutata, reliquas mutare ac euertere uolunt; quæ res non legum modò contemptum, sed etiam seditionem, ac Reipub. mutationem efficit. Veteres igitur seruandæ leges sunt, & quandoque prudenter corrigendæ, & emendandæ, non immutandæ; periculosa est enim vel minimarum rerum in omni Rep. mutatio. Apud Locrenses statutum erat si quis nouam legem excogitasset, eam populo prius recitaret, collo fune obducto: ut si fortè ciuibus pernicioſa & inutilis uideretur, statim constrictus laqueus, autorem nouæ legis strangularet. Periandri uox ea communis erat; antiquis legibus utendum esse, obsonijs autem recentibus. Interest etiam Reipub. ut principes, & illi, qui scisscendarum legum potestatem habent, peræquè leges à se factas obseruent, atque uolunt ab alijs eas obseruari. Nihil enim populus magis intuetur quàm principes, eorumque uitam pro lege habet ac obseruat. Seleucus contrà adulteros lege lata, ut oculos in eo comprehensi perderent, cùm fortè filium in adultero deprehensum comperisset, totiusque ciuitatis precibus flecti non potuisset, ut sibi ab eo puniendo temperaret, filio unum sibi alterum effodit oculum, legique parere maluit, quàm non

Draconis lex contra otiosos.

Solonis lex.

Imperatorię, leges.

Disciplinæ pacis & belli istituendę in Repub.

Legũ mutatio pernicioſa.

Emẽdatio Legum.

Locrensiũ lex de seruandis legibus.

Periandri dictum.

Principes legẽ cõditas obseruent.

Principũ uita lex populi.

Seleucus.

parendo efficere, ut legum seueritas & autoritas uilesceret: imperia legum hic potentiora esse uoluit quàm hominum. Duplex est sciscendarum in Repub. legum finis, alter, quo iustitia in hominibus efficitur; alter uerò, quo conseruatur. Primus ad legislatorem pertinet, qui legibus ciues ad uirtutem informat. Secundus ad iudicem, hic enim reprimit delinquentium cupiditates, & conseruat ius omne Reipub. Huic leges, quas in iudicando sequatur, à Legislatore ex Aristotelis sententia præscribi debent, tum propterea quòd uerisimilius sit legislatorem vnum prudentiorem esse, quàm iudices multos: tum quòd is de rebus futuris in uniuersum decernens, ab omni perturbatione sit vacuus, quod in iudice secùs euenit, is enim de re præsenti & de certis personis iudicans, affectionibus est obnoxius. Quemadmodum leges bonas condere & obseruare bonum est in Repub. ita disceptationes, & controuersias legibus definire optimum est iudicandum. Inter homines enim nascuntur quandoque contentiones de rebus dubiis, quas dissoluere necesse est iudicem. Est itaque in Repub. iudex, ad componendas lites, ad administrandam iustitiam, non minus, quàm anima in uiuente corpore, necessarius. Is in medio constitutus, exæquat ea, quæ inæqualia putat; non aliter quàm, linea secta in partes inæquales, ubi exæquanda est, hoc quod in parte una superat, illud detractum, adiungitur ad aliam: sic efficit iudex, qui lex uiua & animata, oraculumq; ciuitatis uocatur. Is scire debet se esse legislatoris interpretem, iustitiæq; ministrum, cuius præcipua uirtus sit iusta & uera cognoscere. Quare à legibus & earum sententia sensuque nihil discedere debet, & ita iudicare, uti leges, æquitas iustitia iubet: ob hoc iuratum eum esse conuenit, ut in iudicando meminerit se Deum adhibere testem, id est mentem & conscientiam suam, qua nihil Deus dedit homini diuinius. Ab eius tribunali procul absit ira, & omnis spei, amoris, odii suspicio: nō muneribus corrūpi nō minis deterreri, non adulationibus peruerti debet in iudicando. Vbi enim iudices ad hæc animum aduertunt, eorum à tribunali longè, longius ab animis abest iustitia, nulliq; alii magis seditionibus, odiis, iniuriis implent Rempub. quàm empti

Legū sciscēdarū ratio duplex

Legislator iudice prudētior

Iudex anima Reip.

Iudex æqualitatis conseruator.

Iudex, uiua & animata lex.

Iudex legislatoris interpres.

Iudex iuratus.

Iudicis officia.

&

& constuprati iudices. Bonis iudiciis & æquis in Repu. communis omnium amor conseruatur, cessant quærelæ, odia, inimicitiæ, bella, seditiones: tantùmque in omni Repub. ualent, ut bona totius Reipub. statum conseruare, mala euertere posse uideantur. Hæc iustitia, quæ in iudiciis uersatur, maximum habet pondus ad uitia è Repub. extirpanda: si enim punientur delinquentes, non uiolentiæ, non fraudi, non audaciæ, non temeritati, non iniuriæ locus erit ullus. Huius ab antiquis philosophis, simulachrum pingi solebat uirgo imagine decora, aspectu seuero, & formidabili, oculis pellucentibus, uultu pudico, & modesto, ad grauitatemque composito; quæ imago non aliud significare uidebatur, quàm iudicem esse debere incorruptum & castum, seuerum, acutum, omnia uidentem, grauem, constantem, inexorabilem. Cambyses Persarum Rex iniusto iudici cutem detrahere iussit, eamq; tribunali affigi ubi cæteri iudicaturi erant mandauit, ut exẽplo omnibus esset, ne iniusti & iniqui in iudicando fierent. Hic nobis admonendus est senator, uti eius iustitiæ, cuius in omnes partes utilitatem uidet esse latè diffusam, sit obseruantissimus, & tam in condendis Reipub. legibus, quàm illis exequendis iustissimus. Turpe est eum leges obseruare nolle, qui est custos ipse legum & conditor: imperat hic aliis, imperet huic quoque lex, non hæc tantùmmodò in libris, tabulisque æneis uel ligneis insculpta, sed uiua illa etiam, quæ est indita menti ratio. Solon interrogatus quomodò posset esse salua Respub. si ciues inquit magistratui obediant, magistratus autem legibus. Bias etiam Rempub. eam saluam fore dicebat, in qua leges peræquè omnes, ac Tyrannum metuerent. Iniquum est in omni Repub. leges esse telis araneārum similes, quibus obligarentur tenues & miseri, potentes uerò minimè. Quare senatori cauendum est, ne quid huiusmodi admittat, quin potius leges amandas custodiendas, noctè dieque uoluendas, ac reuoluendas suscipiat. Hoc est enim uerè Senatorium, leges Reipub. scire, & iustitiam colere. Ab hac nimiam seueritatem & crudelitatem abesse uolumus: summum enim ius summa iniuria est, ut dicitur. Sic igitur agendum est, ut ciues magis uereantur seueritatem

Iudex cõcordiæ ciuilis cõseruator.

Iudicia magni in Repu. momenti.

Iustitia iudicialis.

Iudicis psona qualis.

Cambysis factum.

Senatoris officiũ in seruandis legibus.

Quomo salua possit esse Respub.

Senatoris in iudicãdo officiũ

Summum ius sũma est iniuria

tem

tem eius, quàm atrocitatem & immanitatem deteſtentur. Salutaris ſeueritas, uti Cicero ait, uincit inanem ſpeciem clementiæ. Crudelitas Tyrannorum & barbarorum eſt, nec uitium ullum in Repub. fœdius, deteſtabilius, ac immanius eſt. Ferus igitur non ſit, quemadmodum nec diſſolutus & indulgens: non maior pœna, quàm culpa ſit in puniendo. Romæ pœnarum octo fuiſſe genera legimus, damnum, uincula, uerbera, talionem, ignominiam, exilium, ſeruitutem, mortem. Debet autem in puniendo leges imitari, quæ non turbantur, non commouentur, ſed moderatè & tranquillè perpetrata facinora ulciſcuntur: peccata odiſſe, non homines decet. Curandum eſt etiam, ut quo plus poſſumus, eo moderatius imperio utamur.

Crudelitas fugiẽda ſenatori.

Pœnarum octo genera.

In puniendo quę ſeruanda.

Iuſtitia quamuis omnium uirtutum officio, in hominum ſocietate iuuandavtatur, ob idq; Regina earum putetur: tamen habet domeſticas, & proprias familiæ ſuæ ancillulas, ac pediſſequas, quæ non æquè aliarum uirtutum communes eſſe ſolent. Prima omnium pietàs eſt, tum uerò bonitas, innocentia, comitas, benignitas, clementia, amicitia, concordia. His Senator ſi fuerit auctus, ornatus, cumulatus, numeris omnibus abſolutæ & perfectæ, poſſeſſor erit iuſtitiæ.

Iuſtitiæ comites.

Pietate ſeruata, non Deorum amorem modò, ſed etiam hominum beneuolentiam, & fauorem conſequetur. Hæc in rebus agendis, & in dicendo fidem illi conciliabit, nihil enim uanum, nihil ſtultum, nihil fallax cogitare, Diis tantopere aſtrictus putabitur, à quibus amari, ac eorum etiam conſilio omnia adminiſtrare iudicabitur. Numa Pompilius, ut fidem apud Romanos in tradenda religione ſibi compararet, pietate ſimulata, ſe cum Aegeria coniuge congredi in lucum quendam Camœnis conſecratum dicebat, à Diisque religionem ac leges quibus Romani uterentur accipere ſeaiebat. Quos igitur precibus & autoritate ad religionem colendam perducere non potuit, hos ſpecie pietatis allexit, ut religionum cultores efficerentur. Salutaris hæc Numæ, licet ficta pietas fuit: quam putabimus ſenatoris noſtri, ſi uera, ſancta, ſynceraq; fiet? Qui autem ritus, quæ cerimoniæ, quæ opera pietatis ſenatoriæ eſſe debeant, non eſt huius loci tractatio. Satis enim quenq; inſtructum eſſe puto, ueræ

Pietatis obſeruatio utilis.

Numę Põpilii religio.

religionis

religionis præceptis ac institutis, de quibus nos etiam in diuina iustitia nonnulla attigimus. Cauenda autem sunt in pietate duo, hæresis scilicet & superstitio: quæ uitia plerumq; in malè sanis mentibus, ueram pietatem peruertunt. Requiritur etiam pietas in parentum amore & obseruantia, quibus à natura debemus omnem reuerentiam, cultum, & beneuolentiam: eos senescente ætate uiribus destitutos, pro priis manibus si sit opus tueri, & in periculis adiuuare, iisq; omne auxilium præbere.

In pietate quæ maximè cauenda.

Pietas erga parentes.

Bonitas requirit, ut simus boni, sumus autem uirtutis actione. Iustus igitur & bonus Senator erit, si ad tantam animi perfectionem peruenerit, ut non modò nolit malè facere, sed etiam non possit: ita ut illud rusticorum apud Cicero nem de eo prouerbium dici queat: qui uirum declarare bonùm ac integrum uolentes, dignum esse aiebant, qui cùm in tenebris mices. Quarè in omnibus actionibus suscipiendis uirtutem sibi ducem proponat, hanc enim secutus, omnia faciet, quæ ad uiri probi iustiq; officium pertinere putabuntur.

Bonitas.

Bonus senator quo modo.

Nihil est, quod magis Senatorem commendet, quàm uitę morumq; integritas ac innocentia: per hanc nulli maleuolus erit, neminem timebit, nullius unquàm inimicus erit, uiuet beatus, sine suspicione, metu, armis, ac insidiis: syncerus, purus, uerus, candidus, ingenuus. Senatoriæ innocentiæ hoc sit fundamentum, omnibus quibus possit prodesse, nocere nemini. Hæc uirtus amat simplicitatem iunctam prudentiæ, nihil fucatum, simulatum, fictum, adumbratum admittit; ideò sycophantas, simulatores, mendaces, delatores, calumniatores senatorum è numero excludit. Liberum esse conuenit in omni actione: seruilis enim res est simulatio. Quemadmodum innocens dicitur, non qui mediocriter, sed qui nihil prorsus nocet; ita sine simulatione is est iudicandus, non qui parum simulat, sed qui prorsus omni caret simulatione. Perinde ut in templum Cereris Eleusinæ, nemo intrabat nisi innocens: erat enim pro foribus inscriptum: Nemo ingrediatur nisi qui suæ innocentiæ conscius sit; sic in sanctum senatus concilium, quasi iustitiæ & ueritatis templum, solos innocentes ac integritate uitę morumq;

Innocentia.

Senatoris innocētis officia.

Innocētia in quo cō sistit.

Siicophātia senatori fugienda.

Innocens quis.

Syncerus debet esse Senator.

morumq; præditos senatores, intrare uolo. Apertus & syncerus sit senatoris animus, non occultus, obscurus, ac insidiosus: non alia mente teneat, & alia dicat, sed sit eius lingua ueræ mentis interpres; uultus, frons, oculi, non ad fraudes, & dolos instructi, sed natiuæ sint imitatores synceritatis: leuium est hoc & barbarorum, qui boni esse nesciunt, nec officio tantum hominum, sed nomine etiam ipso abutuntur: quibus propterea aut nulla, aut parua semper est fides adhibenda. Noster senator uitia hæc, non solùm ipse non admittet, sed alios admittentes contemnet, atq; à societate sua consuetudineque repellet; cum leuibus, uanis, & futilibus, nihil unquàm commune nec priuatim, nec publicè habebit.

Comitas.

Ergà bonos comem eum esse decet, siquidem uehementer conciliat animos hominum comitas, affabilitasq; sermonis.

Comis senatoris officia.

Quare & in alloquendo facilem, & in audiendo promptum, & in appellando lenem se exhibeat. Absit seueritas, & petulans omnis in dicendo uox, gestus, motus. Ex quo & facetias scurilles contemnet, iocis urbanis & festiuis aut moderatè, aut nunquàm utetur. Senatorem enim non faceta sed

Facetiæ senatore indignæ.

grauis, non arguta sed uera, non ridicula sed constans decet oratio. Coniungenda est autem comitati grauitas Senatoria, non illa superbà, inflata, tumida, sed modesta, blanda, & benigna.

Benignitas.

Quantopere ad uitam iustè agendam sit necessaria benignitas, Deorum nobis exempla declarant, quorum benignitate iusti & felices sumus. Quemadmodum autem ergà nos Deus benignus est, peræquè nos etiam benignos & humanos erga alios esse conuenit; est enim necesse, vt homo sit homini Deus, quod dicitur. Benignitas priuatim continet in se humanitatem, mansuetudinem, lenitatem, morum atque sermonum suauitatem: publicè verò clementiam, & moderationem in animaduertendo. Quare Senatori in mutua hominum societate, benignum, humanum, suauem esse conuenit, non immanem & durum, ac exemplo Timonis, hominum osorem. Hæc sibi in humanitate sequenda proponat, amare, prodesse, iuuare. Sicut enim Deo religionem & pietatem, sic hominibus amorem & beneuolentiã debemus.

Senatoris benigni, officia.

Clementiæ

Clementiæ obseruatio propria est eorum, qui sunt in magistratu constituti: per hanc enim animos in pœnis constituendis placabiliores retinent. Opponitur ei crudelitas, & quædam in exigendis pœnis atrocitas, qua solent uti Tyranni, & illi, qui sunt omni expertes humanitatis. Draco tam crudelis erat, ut æque otiosos ac parricidas morte puniendos uoluerit, interrogatusque cur magnis & minimis sceleribus, æqualem uitæ pœnam constituisset: paruas, respondit, se culpas, ea pœna dignas existimasse, magnis uerò quam maiorem decerneret, inuenire haud potuisse. Clementior ac humanior uox illa Scipionis erat, qui se malle dicebat unum ciuem seruare, quàm mille hostium perdere. Nulla ex omnibus uirtutibus homines peræquè commendat, atque clementia: hos uerò potissimum, uti dixi, qui sunt in magistratu constituti; illustrior uirtus apparet, cui salutaris est adiuncta potentia; siquidem contra naturam est potentem ad nocendum esse. Senatori igitur non minùs turpia debent esse multa supplicia, quàm medico multa funera. Peccandi uerecundiam, facit ipsa clementia regentis. Ita autem retinendam clementiam & placabilitatem censeo, ut non negligatur Reipub. causa seueritas, sine qua nulla Respub. rectè administrari potest. Subest huic misericordia, id est ægritudo ex alterius rebus aduersis concepta, quam stoici à sapiente prorsus remouent, dicentes eam uitium esse pusilli animi, ad speciem alienorum malorum concidentis, & propterea pessimo cuiq; familiarem, ut mulierculis, quæ latrones ex carcere cupiunt lachrimis eripere. Misericordiam præterea, dicunt, non causam, sed fortunam spectare, ex quo solam clementiam, quoniam à ratione proficiscitur amplecti, misericordiam uitare iubent. Nos eorum disputationibus omissis, Senatorem nostrum clementem & misericordem, in his, quæ honesta & iusta erunt, esse uolumus.

Clemẽtia

Crudelitas.

Draco crudelis.

Scipionis clementia

Senatoris clementis officia.

Seueritas non abiicienda.

Misericordia.

Stoicorũ de misericordia sẽtentia.

Humana societas, non his tantummodò bonis, quæ ab animo iusto, syncero, clementi proficiscuntur, sed etiam illis extraneis, quæ fortunæ beneficio acquirimus, iuuari conseruariq; solet: quorum numero continentur opes, diuitiæ, pecuniæ, quibus nostram & aliorum uitam, siue dando

siue accipiendo sustentare consueuimus. Quæ enim ad hominum utilitatem natura produxit, ea omnibus communia esse uoluit, non ita quidem, ut nemo proprium habeat, sed ut illud aliis impertiendo, donando, largiendo, commune quantum possit efficiat: ex quo coniunctiones animorum, necessitudines, amicitiæ, beneuolentiæ crescerent.

Cõmunia oĩa quomodo.

Liberalitas vnde dicta.

Est q; hæc uirtus liberalitas, per quam ad dandum & largiendum commouemur, ita dicta, quòd homine libero digna sit, liberumq; animum requirat. Cùm uerò multi gradus sint humanæ societatis, & alteri potiores sint alteris, rectè officia liberalitatis conseruabuntur, si ut qui nobis erunt coniunctissimi & proximi, ita maximè in eos munifici & liberales fuerimus. Naturæ igitur sequendus est ordo, ut parentes, filios, cognatos præferamus cæteris, quemadmodum & domesticos alienis, & ciues peregrinis. Cauendum est autem in liberalitate, ne plus demus, quàm res & facultates nostræ patiuntur, neuè minus, quàm dignitatis & humanitatis officium postulat. Qui in largiendo fundum non habent, prodigi: qui nihil dant, illiberales & auari dicuntur. Quę uitia qui uolet effugere (omnes autem uelle debemus,) is uideat oportet cui det, quando, quomodò, quid, quo loco & tempore: nam dare huic, qui satis habeat, nisi illum maioribus egere credas, aut studio id magnificentiæ facias, iniustum est. Quæ danda sint autem cuique, scire debemus: malè siquidem dederimus sacerdoti clypeum, militi libros, colono sagum. Dare igitur debemus primùm necessaria, deinde utilia, tum iucunda & diuturna: causa enim largitionis est necessitas & utilitas. In dando honestatis potissimum est habenda ratio, nec committendum, vt in res, aut personas turpes, liberalitatis officio abutamur: benefacta enim, uti Ennius apud Ciceronem, malè locata, malefacta putantur. Beneficium accipit qui digno dat, vt dicitur. Solent pleriq; temerè, ac impetu quodam animi, quasi uento concitati, liberales esse; quorum beneficia nullam laudem merentur: non enim conuenienter, deliberatè, iudicio donantur; talesque donationes, uanorum ac leuium esse solent. Hæc igitur senatori fugienda, illa obseruanda sunt in liberalitate. Nulla uirtus est, quæ magis hominum

In liberalitate quæ cauenda.

Prodigi.

Auari.

Quæ seruanda in liberalitate senatori.

Honestas in liberalitate spectanda.

Vicia in liberalitate quę.

minum conciliet beneuolentiam, quàm hæc: siquidem per eam & alios iuuamus, & animi nostri iusti, liberalis, & synceri significationem declaramus. Quid est aliud liberalem esse, quàm imitari Deum? vt quemadmodum ille ergà nos liberalis est, ita nos quoq; ergà alios simus. Cauendum est autem, ne ex rapinis, spoliisque aliorum benefici simus: iniusta est liberalitas, quæ damnis aliorum exercetur. Dandum est igitur ex bonis, quæ iustè uel nostra, uel aliorum opera acquirimus; & iis potissimum, qui nostris opibus meliores euadant, & tam liberis, quàm militaribus disciplinis Reipu. sint profuturi. Liberalitatis illa esse putantur, locupletare tenuiores, captos à prædonibus redimere, æs alienum propter amicos soluere, in collocatione filiarum adiuuare, in re quærenda uel augenda opitulari, & alia multa, quæ uix enumerari possunt. Ex multis erroribus, qui committi solent ab hominibus, nulli sunt perniciosiores, quam hi, cùm beneficium nec dare sciunt, nec accipere. Delectus igitur personarum habendus est, tum mores cuiusq;, uoluntas ergà nos, & dignitas uitæ perpendenda: nihil est enim liberale, nisi quod iustum. Neque solum pecuniis liberalitatis officium exercetur: alii re, alii fide, alii gratia, consilio, autoritate, interuentu, & huiusmodi rebus adiuuandi sunt: quod genus beneficentiæ splendidius, & senatore dignius putandum est: illud enim ex arca, hoc ex uirtute depromitur, & nunquam exhauritur, nec minuitur. Scipionis Africani inter alias uirtutes non postrema fuit hæc, quòd nunquam domum redibat, quin prius aliquem beneficio sibi deuinxisset. T. Vespasiani filius, quo die beneficium in aliquem non contulisset, dicere solebat, Amici diem hodie perdidimus. Liberalitatis etiam est, reddere beneficia ab aliis accepta, & multò cum maiori fænore, quàm acceperimus. Hæ leges duorum sint in donando, alterum obliuiſci debere dati, alterum accepti nunquam: commemoratio beneficii exprobratio est, ingratus animus Diis & hominibus odiosus. Fugienda est etiam in dando, illiberalis quædam acerbitas animi, ne scilicet inuiti, dolentes, & coacti demus, sed libentes & uoluntarii, pecunia & res aliæ, quæ dantur, non tam beneficia sunt appellanda, quàm beneficiorum signa:

Liberalē esse, Deū imitari ē.

Quæ cauenda in liberalitate.

Liberalitas in quo consistit.

Liberalitas uirtutis.

Scipio Africanus.

T. Vespasianus.

Liberalitatis leges

gna: non quid, sed qua mente detur obseruandum est: liberalitas enim uoluntate largientis ponderatur. Vnde quidam ab homine inuito, beneficium acceptum, panem lapideum uocabat.

Magnificentia.

Sequitur magnificentia, quæ uirtus in sumptibus magnis & donationibus faciendis uersatur: hoc à liberalitate differens, quòd illa in paruis & mediocribus muneribus, hæc in magnis versatur. Consueuerunt autem hominis magnifici largitiones esse, constructiones templorum, dona in templis appensa atq; Diis consecrata, extructiones ciuitatum, oppidorum, uillarum, illæque omnes, quæ uel in Deorum laudem, uel in Rempub. honestæ laudis studio conferuntur.

Magnifici munera quæ.

In magnificentia q̃ obseruanda.

Qua in re decorum est tenendum, cognoscendaq; ratio personæ, loci, temporis, rei, in quam pecunia impenditur. Stultum est enim eum magnificum uideri uelle, qui non solum facultate, sed etiam iudicio careat, res magnas efficiundi. Cauendum illud est quod uulgò dicitur, sumptus censum ne superet. Tametsi autem magnum esse dicatur uectigal parsimonia, tamen non ita parci debemus esse, ut illiberales, sordidi, auari, aliorum nostrique contemptores uideamur: non inhiandum est sacculis, non aurei struendi acerui, non cogendi pecuniæ cumuli, ut his gaudere malis luxuriosum hæredem, quàm Rempub. aut amicos, aut parentes. Insanabilis morbus est auaritia, quæ, uti Salustius pulchrè, & corpus & animum effœminat. Hæc duobus his gaudet, nihil dare, & multa accipere. Itaq; pecunia utendum est liberaliter & moderatè, eaq; in bonos vsus & honestos est conuertenda, retinendaq; non solùm propter amicum, medicum, & inimicum, vti vulgò dicitur, sed etiam propter Rempub. cuius necessitas, omnibus alijs est semper anteferenda. Qui epulis, viscerationibus, ludisue oblectantur, atque in eas res pecuniam profundunt, quæ diei vnius memoriam in se continent, hi helluones, non priuatæ modo rei, sed publicæ etiam putandi sunt; leuis animi ciues, prodigi, non pecuniæ tantùm, verùmetiam famæ, existimationis, nobilitatisque suæ. Interest sanè Reipub. prouidere, ne sua quis re malè vtatur: vnde & tales coercendos esse legibus censeo, ne in res turpes & nullius momenti pecunias effundant. Romæ

Que fugiẽda magnifico.

Auaritia duobus gaudet.

Pecuniis quomodo utendum.

Vitia magnificorum.

Luxus in Repub. p hibẽdus.

lex

lex erat, ne quis senator plus duo millia denarium debeat, quæ res sumptibus & luxibus præcidendis excogitata fuit. P. Rufinus à Censoribus senatu motus, quòd decem pondo argenti facti haberet. Aemilius Lepidus, ob sumptum habitationis Senatu eiectus, sex millibus enim habitabat. Senatori igitur ita viuendum est, vt magnificum & liberalem se bonis exhibeat, non pecunię modò, sed etiam fidei consilij, & beneuolentiæ muneribus: quæ virtutes conciliant ciuium inter se animos, ac efficiunt amicitiam & concordiam, quæ uincula sunt ciuitatum & Rerumpub. omnium.

Senatoris magnifici officia.

Amicitia vinculum cõcordiæ.

Sic à natura comparatum est, ut sine amicitia nullus unquam homo uiuere possit, etiam si tantis opibus affluat, ut nihil illi ad uitam commodè agendam deesse uideatur. Homo enim natura ciuile est animal & societatis amans, propterea-que fructu consuetudinis humanæ, nulla ratione carere potest. Ex eo fonte naturales illæ amicitiæ coniugiorum, cognationum, affinitatum profluunt. Natura enim amans hominum est, eosque non morum modò & beneuolentię nexu, sed etiam sanguinis uinculo colligat ac conglutinat. Videmus in omni Repub. legislatores, in condendis legibus nihil magis curare, quàm ut ciues inter se sint amici: in qua enim Repub. amicitiæ iura coluntur, in ea seditiones, inimicitiæ, odia, magnas uires habere non possunt: concordia, pax, tranquillitas, amor, beneuolentia regnat, quæ res ciuium uitam beatam efficiunt. Solem è mundo tollere uidentur, qui amicitiam è Repub. tollunt. Summum igitur bonum in amicitijs sentiunt Respub. hæc enim si adsit, nulla ciuilis dissensio nasci potest, desiderabunt omnes propter uehementem amorem uelut amantes coniungi, & ex multis, ut Pithagoras dicit, unum effici: ea enim est uis amicitiæ, ut unum ex pluribus efficiat animum. Hæc à Lælio definitur diuinarum, humanarumque rerum, cum beneuolentia & charitate summa consensio. Multa genera amicitiarum sunt, quibus homines inuicem coniunguntur: quædam enim sanguinis, quædam cognationum, quædam affinitatum communione crescunt. Cæterum ciuilis amicitiæ, quæ inter ignotos suscipitur, cuius fundamentum uirtus est, difficilis est obseruatio: diuersa enim hominum studia efficiunt, ut

Homo ciuile animal.

Amicitiæ magnauti litas ī Repub.

Amicitia quid.

Amicitia rũ genera.

boni

ciuilis amicitia.

boni rarò in amicitiam coeant, ad quam tempore & consuetudine opus habent; mutantur mores sæpe rebus aduersis & secundis, ætate, commodis, incommodis, honoribus. Non autem ut quisque obuius est, in amicitiam recipi debet: multimodij salis simul exedendi sunt, antequam amemus, ut dicitur. Mores igitur honestissimi cuiusque sunt inspiciendi, & qua quis in nos fide & beneuolentia sit, ea in eum quoque simus. Optimam esse Philosophi censent amicitiam, quam similitudo morum copulat: quibus enim idem est studium, diuersa his non potest esse uoluntas. Tales erant amicitiæ Thesei & Perithoi, Achillis & Patrocli, Orestis & Pijladis, Damonis & Pithiæ. Horum duorum tanta fides in colenda fuit amicitia, ut se tertium Dionysius illis adscribi petierit. In amicitijs suscipiendis uirtutis habenda est ratio, adeoque malis inimicos esse decet, ut non amicitia modò, sed aspectu nostro indignos iudicare debeamus. Paucos autem præstat amicos habere, quàm multos: perfecta enim amicitia cum plurimis esse nequit. Qui multorum familiaritate delectantur, non tam amici, quàm blandi & comes dici solent: aliud autem est comem in quoque accipiendo & benignum, aliud amicum esse, quem perpetuum uitæ & animi nostri socium habere uolumus. Epaminundas dicere solebat, non prius interdiù discedendum à foro esse, quàm nouus aliquis amicus ad ueteres adijciatur: quod certè ad amorem magis conciliandum, quàm amicitiam comparandam ualere putandum est. Quæ autem amicorum causa facienda sunt, iusta esse debent, nec plus amori tribuendum est quàm honestati. Vera amicitia tria hæc requirit, uirtutem, à qua nunquam discedetur: uoluptatem, quæ in familiaritate dulcique uitæ consuetudine consistit: utilitatem, quæ rebus necessarijs præstat adiumenta. Pericles amico roganti, ut eum in falso testimonio dicendo adiuuaret, se amicum illi esse respondit, sed ad aras usque, putauit uir sapientissimus eatenus benefaciendum amicis esse, quatenus iustitia, æquitas, & uoluntas deorum permittit. Amicos etiam à rebus malis abducere potius, quàm in eis adiuta re præstat. Solent inter amicos fieri plerunque contentiones, quòd alteri ab altero non satisfiat: postulat enim uterque

Quæ in amicitia ob seruanda.

Optima amicitia quæ.

Paria amicorum.

Multorũ amicitia.

Epaminũ dę dictũ.

Quæ amicorũ causa faciẽda

Amicitia tria requirit.

Periclis dictum.

plus

plus sibi tribui, quod ubi fit, dirimitur amicitia. Quæ res maximè cauenda est: id enim, quod prestari potest, non quod sufficiat, requiritur in amicitia. Hoc in honore Dijs, parentibus, & præceptoribus reddendo perspicitur: quibus nemo vnquam æqualem meritis honorem & gratiam referre potest: cęterum qui eos pro uiribus obseruat, is probus & pius haberi solet. Stultorum quoque cauenda est amicitia: horum enim nimia familiaritas generat contemptum. Hæc in amicitia Senatori obseruanda sunt, tum plura alia, quæ in usu melius & consuetudine, quàm præceptis comprehendi possunt: in quo nunquam est discedendum à iustitia. Efficiendum est quoque ut Senatorum amicitiam cæteri ciues, incolumitatis salutisq; suæ tanquam tesseram habeant. Nihil enim pulchrius est, quàm principes ciuitatis uideri inter se amicos, pares, socios, beneuolos. Quæ potest esse concordia & consensus ciuium in Repub. dissentientibus eius Rectoribus & administratoribus? Aristides & Themistocles tametsi mutuis certare solerēt odijs, tamen quoties legati, siue Imperatores publicè mitterentur, in finibus agri Athenienſis priuatas simultates & inimicitias deponebant, resumpturi, si itavisum esset, in reditu. Generosi ac excelsi est animi, iniuriarum obliuisci, ac eas contemnere: qui id Reipub. causa faciunt, iusti & boni uiri sunt appellandi; nolle enim eas inimicitias deponere, quibus etiam amicus sit periturus, hominis est inhumani, barbari, & agrestis. Amicitiæ immortales, inimicitiæ mortales esse debent. Est etiam amicitiæ socia hospitalitas, qua non tantùm notos nobis, sed ignotos etiam & peregrinos, domestica excipimus humanitate & beneuolentia. Hæc uirtus, non summam modò laudem & gloriam nobis, sed etiam dignitatem adfert. Tantaque sunt eius iura, ut ea Romani in hostibus seruarent, neque prius quàm hospitalis soluta manus erat, cum hostibus congrediebantur. Senator igitur non ipse modò sibi amicitiam colendam putabit, sed alios quoque ad eam seruandam & retinendam hortabitur. Magnus enim est usus in Repub. amicitiæ, atque etiam maior, quàm iustitiæ, si in ea constanter omnes perseuerauerint. Plato cùm nulla alia citius uirtute Rempub. felicem effici posse iudicaret,

Senatorū amicitia.

Aristidis & Themistoclis dissensiones.

Senatoris officiū in deponendis inimicitiis.

Hospitalitas.

Vsus amicitiæ ī Repub. quantū valeat.

in

Platonis communitas ex amicitia defluxit.

in formanda sua Repub. omnes leges & mores, ad amicitiam reduxit, rerumque omnium communitatem excogitauit, per quam homines, in societate tuenda perpetuò continerentur, quasi duo illa uerba meum & tuum, societatem inter homines dissoluentia explodens.

Cõcordia

Ex amicitia manat concordia, quæ nihil aliud est, quàm ciuilis amicitia: hæc autem consistit in conspiratione omnium ordinum, ad retinendam libertatem, leges, iustitiam, fidem, religionem, & omnem Reipub. tranquillitatem. Est hæc una spes conseruandæ ciuitatis, cùm in omnibus rebus, atque adeò omni tempore, inuicem omnes consentiunt, consiliaque & res suas concordes tractant. Quarè Senator concordiæ in Repub. studiosus assertor & uindex sit: discordia enim uenenum est Reipub. aduersus consentientes, nullus unquàm ualidus nec imperator, nec Tyrannus, nec Tetrarcha fieri potest. Est enim concordia quouis muro firmius munimentum. Propterea Senatus Romæ potissimum in ædibus concordiæ haberi solebat, ut eo declararetur, nihil seditiosè, nihil turbulentè agendum esse in Senatu, sed omnia tranquillè & pacatè. Agesilaus Lacedæmoniorum Rex, interrogatus quamobrem Sparta mœnibus non fuisset cincta: ostensis ciuibus concordibus & armatis, hi sunt respõdit Spartæ mœnia. Scilurus Scyta octoginta liberos habens, moriturus, sagittarum fascem omnibus frangendam porrexit, recusantibus illis rem factu incredibilem, ipse singulatim extractas rumpebat, filios admonens, ut concordiam seruarent, hanc illos inuictos & felices effecturam dicens. Mycipsa apud Salustium iam iam animam exhalaturus, filios paterna beneuolentia quoque monuit, ut concordiæ sint amantes: sententiam nulla unquàm obliuione dignam addens; concordia paruas res crescere, discordia maximas dilabi. Fugienda est igitur senatorum discordia, maximeque cauendum, ne pestis hæc eorum exemplo, cæteros ciues inficiat. Turpe est illos iurgiis terere tempus, non consiliis, quibus nihil peræquè conuenit, quàm amor, pax, concordia, & beneuolentia: actum est de ea Repub. in qua senatus mutuis certat contentionibus. Quomodò enim, de pace, concordia, Reipub. tranquillitate consulta-

Senatorcõ cordiæ amans esse debet.

Cõcordiæ templum.

Scylurus scyta.

Mycipsę dictum.

Discordia Senatoribus fugiẽda.

bunt

bunt dissentientes? Quarè aut reconciliandi sunt dissidentium animi, aut sententia dicenda; senatuque priuentur, puniantur que qui priuatum odium, publica pace & tranquillitate potius habent. In Senatu nihil dissentiens, nihil maleuolum, nihil seditiosum esse debet. Hæc verò de concordia & iustitia dixisse sufficiat.

Quoniam autem uariis incommodorum periculis, exposita est uitæ nostræ conditio, quæ uel perferre, uel fortiter propulsare nos semper conuenit, ideò de fortitudine, cuius armis omnes impetus animi, fortunæque uincimus, dicendum est. Fortitudo.

Expeti solet ab hominibus uitæ genus tranquillum, pacatum, & nullis periculis, incommodisue obnoxium: talemque uirtutem esse putant, quæ id maximè efficiat, ut possessores suos, perpetuis molestiis, curis, solicitudinibus, angoribus, uacuos atq; liberos faciat. Sed errant illi mea quidē sententia, qui putant uitam hominis transigi posse iucundè sine adiunctis illi periculis ac perturbationibus. Sic à natura comparatum est, ut uariis casibus expositа sit uita nostra, quibus animi non minus, quàm corpora, sudore & laboribus: sic illi perturbationibus exerceantur. Neque enim uirtutis ullus, aut uitæ beatæ gustus esse posset, si malorum expertes simus, quibus quandoque superatis, quasi post labores exantlatos, dulciori fruimur uitæ beatæ fructu. Virtus non est domina solitarię otiosæque uitæ, labores amat, in periculis exultat, gaudet, triumphat. Vnde Hercules, uiam uoluptatis latam & amplam, facilemque spreuit: uirtutis autem arduam, difficilem, asperam est amplexus. Contemnat oportet uoluptates, humanas despiciat res, uitam fugiat otiosam, timere, formidare turpe putet, qui uera uirtutis uitæque beatę frui cupit possessione. Neque solùm in paranda & acquirenda uirtute omnes nos molestias superare decet, sed multo magis etiam cum uirtute, si quæ ingruerint calamitates, dolores, pericula tolerare, & magno excelsoque animo uincere. Quaquidem in re ab ipsa uirtute iuuamur, quæ nos constantes, animosos, strenuos, & potentes efficit: nulla res tam dura, tam difficilis est, quam non uirtutis uis expugnet, ac in suam potestatem redigat. Ea Virtus in aduersis exultat. Herculis uiæ. Fortitudo.

Comparatio uirtutũ cũ fortitudine.

autem animi nostri excellentia, fortitudo dicitur, hoc est affectio uirtuti in uincendis, perpetiendisq; rebus obtemperans: hæc verò uirtutum omnium est ornamentum. Prudentiæ, iustitiæ, temperantiæ vis & natura, mollis quodammodò per se est & affœminata, sine fortitudine: illarum est tantùm sentire & facere, at huius constanter, animosè, uiriliter & facere & sentire. Digna Senatore uirtus, sine qua nihil unquam illè præclarum, nihil magnum, nihil memoria dignum cogitarit feceritue. In hac cauendum est, ne audaces, superbi, & temerarij, neuè timidi, ignaui, aut imbelles simus. Qui fortis esse vult, is ita sit affectus oportet, ut omnia propter uirtutem faciat, & in suscipiendo periculo ratione, non casu, aut temeritate, uel audacia ducatur. Est autem fortitudinis laus omnis sita, partim in domesticis & publicis, partim in militaribus actionibus. Domestica fortitudo vitam beatam & felicem ornat: illiusq; proprium est, uacare omni animi perturbatione, cupiditate, metu, ægritudine, uoluptate, iracundia, & cæteris affectionibus, ut tranquillitas mentis adsit, cum constantia, & uitæ dignitate. Fortitudo militaris, in perferendo omni labore & periculo uersatur, potissimum verò in contemnenda morte, honestatis & Reipub. causa. Fortis igitur Senatoris est, non perturbari in periculis, ac ea omnia subire & pati, quæ factu uidentur esse honesta, & non factu turpia. Hoc est proprium fortitudinis, & magnitudinis animi, nihil extimescere, omnia hæc humana contemnere, nihil non ferendum putare. Sic igitur affectum, & animatum Senatorem esse oportet, ut omnes animi, ingenijque sui dotes, omnesque uirtutes, fortitudine velut aliquo sapore temperet, ac condiat. Quemadmodum enim cibi sine sale, sic uirtutes sine fortitudine iudicantur insipidæ. Hæc animum & corpus nostrum, ab omnibus aduersæ fortunæ telis defendit; hæc in prudentia quietos, in temperantia constantes, in iustitia strenuos, animoso, ac inuictos, nos efficit. Proinde animo semper decet esse forti, ac in rebus suscipiendis stabili, in despiciendis magnanimo, in perferendis imperterrito. Non caret fortitudo sibi uirtutum subditarum grege: comites eius sunt, magnanimitas, constantia, patientia, fidentia, securitas.

Sine fortitudine senator esse nõ potest.

Fortis uiri officiũ.

Fortitudo duplex

Priuata fortitudo.

Militaris fortitudo.

Fortis senatoris officia.

Zenonis fortitudo.

Comites fortitudinis.

Quæcun-

Quæcunq; in aliqua virtute maxima & præclariſsima putantur, ea facere & inueſtigare magnanimi eſt. Virtus hæc eius primum in ambiendis honoribus perſpicitur, ſiquidem eos contemnit, quos virtute ſua putat inferiores. Ad honores autem virtutum veſtigijs conſcendit, quaſi Marcelli illud imitatus, qui templum honori ex præda Syracuſana conſtruens, eius veſtibula ſic conſtituiſſe dicitur, ut in illud nemo niſi per uirtutis ædem, quæ huic vicina erat, ingredi poſſet: exiſtimabat ille honoribus, per uirtutem debere aditum patere. Hoc Senator magnanimus in petendis adeundisq; honoribus etiam obſeruare debet. Ignominias præterea leues deſpiciet: huic enim ſic excelſa uirtute prædito, nemo unquam infamiæ, uel notam, uel maculam inurere poteſt. Eundem etiam animum tam in aduerſis, quàm in proſperis habebit, fortisq; & magni animi ſplendorem, in grauibus & arduis periculis ſuperandis declarabit, etiam ſi moriendum illi ſit: huic enim honeſta mors, initium erit uitæ: quæ Senatori forti ſubeunda eſt alacrius, propter honeſtatem gloriæque immortalitatem. Viuet ſeculis innumerabilibus Codrus, qui ſe pro patria in bello deuouit, vt exercitum ſaluaret. Durabit in perpetuum fama Curtij & Scęuolæ, q̃ uorum alter in uoraginem se præcipitauit, ut peſte Romam liberaret, alter manum exuſſit, ut hoſti declararet, Romanos pro patriæ ſalute defendenda fortes eſſe ſolere. Fortium uirorum memoria immortali honore conſecratur, talesq; merentur, ut per omnium annalium monumẽta celebres prędicentur. Erit etiam magnanimi Senatoris, uerè ac conſtanter de rebus omnibus iudicare, in eoq; nõ imitari uulgus, quod caſu & ut res tulerit iudicat. Veritatis quoque patrocinium libenter ſuſcipiet, nihilq; propter eam diſſimulabit, & ex eo pronus quodammodo erit ad malos apertè contemnendos, niſi putarit diſſimulandum, quod facere prudentes ſolent, perſonarum & temporum neceſſitati aſtricti. Beneficium item in alios libenter conferet, item illud grauatim & uerecundè pudenterue accipiet; Heſiodique illud in referenda gratia imitabitur, qui maiore menſura beneficia accepta reddere iubebat, quàm data ſunt: inferior enim eſt is qui accipit, eo qui dat. Taxilis unus è nu-

Magnanimitas in quo conſiſtat.

Aſcenſus ad honores qualis eſſe debeat.

Templũ honoris.

Magnanimi Senatoris officia.

Codrus.

Curtius & Scæuola.

Officium benefaciẽtis.

Taxilis. mero Regum Indiæ, uti refert Plutarchus, occurrens Alexandro magno, sic eum est adortus: Prouoco te, inquit, non ad bellum, neque pugnam, sed ad aliud certaminis genus: si inferior es, à nobis beneficium accipe, si superior; benefacito nobis: cui Alexander respondisse fertur, certandum est, inquit, nobis uter benefaciendo superet alterum, sicque illum complexus est, illique regnum seruauit & auxit. Libenter etiam beneuolentia cunctos prosequetur, ac æquabilem se præstabit omnibus, iis uerò maximè, quorum fortunas mediocres esse uidebit. Cũ illustribus magnanimus & excelsus erit, inter hos.n. gloriari & prædicatione se mediocriter extollere, generosi hominis est: inter humiles leuis esse putatur; ex illo gloria, ex hoc odium nascitur. In suscipiendis inimicitiis causas iustas & honestas spectabit, in quibus non sit occultus & insidiosus, sed patens & apertus. Est enim ingenui apertè odisse, non occulta fronte celare acerbitatem. Iniurias etiam magnanimus Senator propulsabit citius, quam inferet, sibi autem illatas negliget: iniurias enim & pericula cætera contemnere ac pro nihilo ducere, magnanimi est; muliebre putatur, furere in ira, ferarum uerò quarundam, ne nocere quidem elephantes & leones, quos humiles uident, prætereunt. Rerum quoque honestarum studio potissimum ducetur, utiles moderatè concupiscet. Viuet suo non alterius arbitratu, amicorum consiliis magis, quàm aliorum exemplis acquiescens. De nullo male sentiet, loquetur, aliumue loquentem audiet. Nemini iniuste irascetur, est enim hoc seruile. Verum est illud Nasonis.

In suscipiẽdis inimicitiis q̃ seruanda.

Iracundia fugienda.

Quo quisque est maior, magis est placabilis iræ:
Et faciles motus, mens generosa capit.

Solent plerique magnitudinis animi splendorem, elata quadam & superba arrogantia obscurare: hi uerò maximè, qui uel uirtutis, uel dignitatis suæ rationem non rectè examinant, plusque sibi, quàm homines bonos & prudentes deceat, arrogant: quæ sanè uitia senatori fugienda sunt, imitandumq; Tullianum illud, eo quò superiores sumus, nos sub missius geramus: est enim arrogantia odiosa omnibus & molesta. Cauenda uerò est leuitas, & pusilli animi turpitudo: qui enim iniurias, contumeliasque negligit, easque ob

Arrogantia.

timorem

timorem,uel incuriam occultat, mancipium esse uidetur. Sunt nonnulli,qui licet boni & prudentes sint, res tamen magnas & excelsas spernunt, indignosque se patriæ & amicorum commodis tuendis, propter ignauiam iudicant. Tales igitur stulti ac desidiosi sunt existimandi.

In omnibus dictis & factis, ac in perferendis si quæ vnquàm contigerint aduersitatibus, seruare constantiam fortem senatorem decet: mobilis animus,nullaque in re sibi constans. Proteoque (quod dicitur)mutabilior, tam illum dedecet, quàm fraus & dolus. Laudem illa merentur, quæ cum iudicio,& ratione suscipiuntur: uerùm, si absit ab his perseuerantia, sanè turpia iudicantur. Oportet enim non solùm ipsam actionem iustam, honestamque esse; sed etiam consilium constans & stabile, nunquàm ab ea discedendi. Aristidis constantia summam meretur laudem, à quo cùm Dionysius filiam in matrimonium peteret, respondit mortuam se, quàm Tyranni uxorem uidere malle: & cùm eam occidisset, iterumq; quereretur,an in eadem sententia perstaret, respondit: factum dolenter ferre, dicto lætari. Catonis constantiam quis etiam non admirabitur? quem nemo unquàm in afflicto illo Reipub. statu mutatum uidit, idem color, uultus, oculi, motus, dum prætorem ageret, dum repulsam pateretur, dum accusaretur: in prouincia, in concione, in exercitu, in morte, in illo denique Reipub. timore, cùm Pompeius uictus esset, Cæsar armatus & uictor Rempub.occupasset.Xantippe de Socrate marito prædicare solebat, eodem uultu semper eum, quo exisset, domum reuerti solere: nimirum ea fuit philosophi mens, quæ nec aduersis unquam, nec secundis rebus conturbari potuit. In perpetiendis igitur doloribus,firmos & stabiles nos esse decet,& omnia pericula molestiarum ægritudinum, solli citudinum, posteriora putare animi constantia;exemplo Reguli Romani, qui quàm captiui Pœnis redderentur, ultrò pœnas sustinere maluit. Anaxarchus à Nicocreonte Cypri Tyranno uerberatus, dixisse fertur; corpus, inquit, meum scindere & percutere, constantiam uerò animi nullo modo potes. Cæterum in hac maximè cauendum senatori est, ne in rebus iniustis retinendis sit stabilis: constantia enim uirtutem

Constantia.

Aristidis constãtia.

Catonis cõstantia.

Socratis constãtia.

Regulus.

Anaxarchus.

tutem semper imitatur. Pertinaciter opinionem, rationi bonisque & sapientibus uiris aduersam defendere, tum in dolore ex iniusta causa nato perseuerare, non constantiæ, sed pertinaciæ & peruicaciæ, non sanæ, sed stultæ & temerariæ malæque mentis est. Requiritur etiam constantia in uitæ genere deligendo, & quod quis delegisset retinendo & amplectendo: qui in hoc instabiles sunt, in cæteris quoq; omni constantiæ laude carere censendi sunt. Constantia bonorum consiliorum & actionum est conseruatrix: frustra namque prudenter deliberamus, si nostra consilia more Eurippi fluant & refluant. In secretioribus senatus consiliis retinendis, nec unquàm euulgandis, summa constantia quoque requiritur. Agitur enim in senatu quandoq; de rebus huiusmodi, quas oporteat sanè pro tempore, non modò peregrinum, sed etiam ciuem ignorare: Leuis autem est animi & uehementer inconstantis, enunciare mysteria, quæ aguntur dicunturue in senatu: propterea Romanis de rebus magnis consultantibus, neque Pedarii senatores, nec scribæ aderant, ipsique senatores officia scribarum explebant. Patebat etiam iuuenibus patritiis ante curia, sed post Papirii facinus illud nobile & memorabile, in senatum uenire sunt prohibiti, ne iuuenilis inconstantia in euulgandis se natus consultis damnum aliquod Reipub. posset adferre. Hic matri aliquando efflagitanti, de qua re tam diù in Senatu disputatum esset, dissimulata ueritate, magnam fuisse contentionem in senatu respondit, utilius ne esset Reip. uirum duas uxores, an uerò mulieri duos habere uiros.

Quę cauenda in constantia.

Constantia in secretioribus consiliis retinenda

Papyrius.

Patientia.

In fortitudine spectari etiam patientia solet, & quædam in rebus aduersis tolerantia. Hæc à Tullio definitur, honestatis aut utilitatis causa rerum arduarum ac difficilium uoluntaria ac diuturna perpessio. Huius in bello usus esse solet maximus: hi enim qui militant, & se, uitamque suam periculis exponunt, omnia patienter ferunt, honestatis & utilitatis causa. Senatori domesticis & Reipub. negociis & difficultatibus aliquando distento, non est hæc abiicienda: multæ enim accidunt in Repub. molestiæ & sollicitudines, quas patienter tolerare conuenit. Coriolanus in repulsa consulatus petendi, sapientius certè fecisset, si patientia animique

nimiſque ſuperbi remiſſione uſus fuiſſet, non enim eius uitam tanta fuiſſent conſecuta pericula. Rectè ſanè dicitur, cuiuis doloris remedium eſſe patientiam: ferenda enim non culpanda ſunt, quæ mutari non poſſunt. Hac animi tolerantia præditus Senator, facilè modum inueniet, dolores tam priuatos, quàm publicos concoquendi & contemnendi; qui enim dolores perferre nequit mollis ac effœminatus, qui eos ſuperat, patiens rectè dicitur. In patientia uerò cauendum eſt, ne multitudine & grauitate iniuriarum concitati efferueſcamus: inducit enim furorem læſa ſæpius patientia, qui ſanè, moderatione animi leniendus eſt: quæ autem neceſſariò ferenda ſunt; ea uirum quenq; ferre decet, ſiquidem dolor omnis patientia uincitur.

Patientis Senatoris officia.

Quę cauēdam patiētia.

Fortes etiam nos plerumque facit, quædam animi confiſio, hoc eſt de bono rei ſucceſſu concepta præſagitio: quæ uirtus fidentia dicitur, per quam magnis & honeſtis in rebus, multum ipſe animus in ſe fiduciæ certa cùm ſpe collocat. Hæc à prudentia, conſilio, ſpeq; optima proficiſcitur: cùm ſcilicet ſcientiam alicuius rei & opinionem, rationi non temerè aſſentientem habemus: quæ nos impellit, uti ea, quæ putamus honeſta, metu omni amoto fortiter faciamus: qui eſt enim fidens, is non extimeſcit. Iulius Cæſar in bello Pharſalico C. Craſtinum optima ſpe in pugnam egredientem, interrogaſſe fertur, ecquid de euentu belli ſperaret? at ille manum extendens armatam, uinces inquit, Cæſar, & me uiuum, aut certè mortuum laudabis: quod certè euenit, nam hic fortiſſimè pugnando occubuit, eumque Cæſar pro concione laudauit. Ex conſuetudine uincendi, fidentiam naſci dicit Ariſtoteles. Neq; ſolùm ex hac, ſed etiam ex alijs rebus eam capere ſolent nonnulli. Scribit Plutarchus Aegyptium quendam philoſophum Antonio comitem ſemper fuiſſe. Hic cuiusque hominis naturam, felicitatem, fatum, ex ſolo aſpectu cognoſcere ſe iactabat, unde Antonij fortunam laudare, uerùm Octauij Auguſti longè anteferre ſolebat: Antonium etiam rogare, ne ſe illi præferre uellet, eius enim genium Octauij inferiorem eſſe, idque cùm ex multis, tum ex eo conijcere ſe dicebat, quòd luſu talorum, uel pugna gallorum, coturnicumue, ſemper

Fidentia.

Fidentia ex quo oriatur.

uictor

Genius uictator.

uictor Octauius discederet. Habent etiam uiri magni, Reges ac principes, à natura datum genium, præsidem ac tutorem uitæ, ac monitorem in rebus agendis, quem Homerus & Plato Genium, alii Larem, Dæmonem, & Lemurem, nos Angelum uocamus, qui fortes uiros in prælijs adiuuat, & quæ sint agenda plerunque admonet: hic uerò partim bonus, partim malus adest hominibus. Legimus Auguste Rex, proauum tuum Vladislaum Iagelonem, in bello Prutenico contrà Germanos suscepto, genium uidisse armatum sibi adstantem, quem ille religiosè Diuum Stanislaum uocabat. Fidenter igitur ille pugnauit, nam & uictor extitit, & Prussiam ingratis Tyrannis liberauit. Scribit de malo Bruti genio Plutarchus, illi fortè belli gerendi secum rationem expendenti, apparuisse hominem eximię magnitudinis, Brutoque interroganti quis esset, respondisse Genium eius se esse malum, quem apud Philippos in pugna uisurus esset, quod sanè accidit: uidebatur enim illi & successum infelicem belli, & mortem prędixisse. Erat Romanis consuetudo Geniorum auspicijs fidere: uidimus enim ueterum Romæ nummorum inscriptiones, Genio Augusti. Genio Senatus, Genio pop. Romani. Vnde Ouidius.

Iagelonis genius.

S. Stanislaus.

Prussia.

Bruti genius.

Et uigilant nostra semper in urbe lares.

Quæ fidē tia bona sit.

Cęterum in fidentia nihil est melius, quàm prudentiæ consilioque fidere. Hac animi confisione præditus Senator sit: hæc illum in rebus gerendis fortem & animosum semper efficiet, cætera fallunt plerunque, quia in nostra potestate non sunt. Quod igitur pulcherrimum, ut quidam dixit, idem tutissimum sit, in uirtute spem positam habere.

Quæ fugienda in cōfidentia

Fugienda est autem in confidentia temeritas, audacia, desperatio, quæ uitia plerunque animos nostros, falsa spe fortitudinis inflant, nosque imprudentes in pericula conijciunt.

Securitas.

Quemadmodum benè, sic & fortiter uiuendi finis est securitas, id est requies curarum & tranquillitas animi. Hac qui sunt affecti, ut ait Cicero, in eadem causa sunt qua fuerant antequàm nati fuissent. Est enim securitas, ægritudinis uacuitas, in qua philosophi quidam uitam beatam consistere putabant. Eius acquirendæ causa, Democritus ac Homerus

Aegyptum

Aegyptum, Babylonem, Persas attigerunt, uti uariarum scientia rerum imbuti, animum gererent securum, & sortè sua perfectioneque contentum. Eius tum in Repub. vtilitas perspicitur, cum omnia pacata & tranquilla, periculis timoribus, querelis, tumultibus libera sunt: quam rem, meritò quis felicitatem Reipub. uocauerit. In hac cauendum est, ne ex rebus incertis, leuibus, & falsis, neue etiam ex desidia, languore, negligentia securi simus. Pompeius magno contrà Cæsarem exercitu comparato, uidebatur esse securus, illosque, quibus Cæsaris diligentia suspecta erat, monentes ne desidiosus esset, securos esse, ac in utramque aurem dormire iubebat. Fefellit autem eum hæc securitas, nam uictus miserè, fugatusque est à Cæsare. In multis profectò Rebuspub. id euenire solet, ut post longam pacem, quædam in eis dominetur securitas, quam potius vocarimus desidiam, languorem, inertiam, ignauiam. In ea enim negligi uidemus ea omnia, quæ ad statum Reipub. prudenter gubernandum, pericula auertenda, ciues fortes, & iustos efficiendos pertinent. Roma nulla certè alia, quàm militari uirtute, magnum sibi parauit imperium, adeo ut non arma tantùm, sed etiam iura Romanorum longe protenderentur. Hæc à Romulo, ad tempora usque Octauii Augusti, nunquam è manibus arma dimisit. Pacato autem imperii orbe, secundus post Numam Octauius Augustus, quod nunquam claudi, nisi pacis tempore solebat, Iani templum clausit, securã quasi iam reddens urbem, à bellicis tumultibus. Erat igitur Roma secura, nec Iani templum, à cæteris posteà Imperatoribus apertum legimus: uitam enim otiosam hi magis, quàm laboriosam fuerant amplexi: adeò ut succedentibus temporibus, omnia regna, prouinciæ, ciuitates, iugum Romanorum excusserint, seque in libertatem uindicarint. Roma nudata ac omnibus exuta præsidiis, Gothorum succubuit imperio. In Repub. igitur securitatem eam senatori amplectendam censemus, quæ in periculis fugiendis, prudenti cautione, & prouisione non careat. Felix enim est ea Respub. quæ tempore pacis bella tractat.

Securitas Reipub.

Quę fugiẽda in securitate.

Senatori quæ securitas amplectenda

Illa autem prætereunda non uidentur esse, quæ ad fortitudinem homines, maximè uerò militares impellere, ac ex-

Quæ fortem officiant.

citare solent. Inueniuntur plurimi, qui virtutis & honestatis impulsu, uulnera ac pericula libenter subeunt, ac pro patria, Regibus, amicis, uitam in pugna quàm uoluntatem malunt deserere. Profecto nostra gens, eam sibi gloriam iustè uendicat, quòd in bellis, virtute potissimum & honestate ducitur. Legimus Romanorum, Macedonum, Persarum, Assyriorum, Germanorum, Gallorum res gestas, quorum Imperatores, pugnaturos milites uariis modis in hostes animabant; & partim exercitus potentia, partim Imperatorum uirtute, partim maiorum rebus gestis, partim hostium spoliis, præda, diuitiis animos militum exacuebant. Nostrorum Imperatorum, non alia solet, ad milites esse oratio, quàm hæc, ut quisque uirtutis suæ memor sit & honestatis: proinde, aut uincere, aut mori, Polonorum semper fuit. Qui igitur hoc modo sunt affecti, ut propter uirtutem & honestatem quiduis aggrediantur, idque non casu, sed iudiciò faciant, verè fortes dicendi sunt; quemadmodum & illi, qui gloriæ, laudisq; studio accenduntur ad res fortiter peragendas. Talium uirorum illustres actiones in Repub. debent etiam præmiorum insignibus decorari.

Poloni honestatis amatores.

Quamuis enim milites artem potius sciunt, qua superent hostem, quàm qua ciuem regant, tamen si qui prudentes inter eos fuerint, Senatoria debent insigniri dignitate. Aequum est namq; vt illi togati aliquando ciuili tranquillitate fruantur, qui pro patria summos pertulerunt labores. Romæ in Senatum cooptabantur, qui spolia domi ex hoste fixa, uel qui ciuicam coronam haberent. Vrbanos etiam magistratus gesturi, decem annos militare debebant. Regulus aliquando senatu motus, cùm hoc indignissimè pateretur, nihilque aliud ad sustinendam Senatoriam dignitatem adferre posset, lacerata ueste pectus nudauit, in eoque cicatrices multas ostendit, stipendia enumerans, pro salute Reipub. toties suscepta. Vnde persuasit ut iterum in senatum admitteretur.

Præmia militum.

Sunt nonnulli, qui uitam prorsus contemnentes, quadam desperatione inducti, periculis se temerè obiiciunt, fortium uirorum in eo facta se imitari credentes, illudque in ore Poetæ habent.

Desperatio.

Van

Vna salus uictis, nullam sperare salutem.

Numantini potius quàm clementem hostem experirentur seipsos occidere maluerunt. Hoc idem Saguntinos fecisse Liuius scribit. Cauendum est semper, ne quid desperatè faciamus. Qui desperant, iam à fortitudine recedunt, & rebus aduersis infracti, mortem propter timorem, uel ignauiam subeunt. Fortis uir autem, uitam iudiciò contemnit, & fortiter dimicat, non tanquam omni spe destitutus, sed quia ita putat factu esse honestum & necessarium; unde & mori uult potius, quàm turpi aliquo uitio uitam contaminare suam: mortem enim honestam, uitæ turpi præfert.

Iram Peripatetici fortitudinis cotem esse dicunt, qua leuiter commoti homines acriorem animũ ad res gerendas acquirunt. In hac fugiendus est furor, & rabies quædam immanis, ne furibundi potius, quàm fortes dicamur: id autem uitabimus, si iram in fortitudine comitem, non ducem sequemur. Nihil est turpius omni quidem homini, maximè uerò senatori, quàm aliquid agere per iracundiam: qui hac ducuntur, bestiarum mores imitari uidentur, quæ dum excandescunt, ultionem appetunt. In omni igitur actione forti suscipienda, honestum & ratio præsit, ira uerò sit auxiliaria. Iram neruos animi Plato appellat, quòd hac animus intendatur & mansuetudine remittatur. Qui dolore & ira perciti bellum ineunt, pugnaces illi quidem, non fortes dicuntur, non enim honestate & ratione, sed perturbatione animi concitati, rem agendam suscipiunt. Pulchrè Epicurus, immodicam iram dicit generare insaniam: quæ fugienda est, non moderationis sed sanitatis causa. Ira. Ira senatori fugiẽda.

Sunt quidam qui fortunæ tantũ tribuant, ut hac sola armati, triũphos & uictorias ante certamen occinere soleant, eaq; freti nihil non aggredi dubitẽt, quorum magnus redarguendus est error. Etsi magna uis fortunę maximè verò in bello sit (in his.n. rebus imperium arrogat illa sibi, in quibus rationem parum valere cernit) non ita tamen seruiendum est fortunę, ut consiliũ omne propter illam abijciendum putemus: bono imperatori, vt quidam dixit, haud magni fortunam momẽti esse, mentem rationemq; dominari. Annibal pacem à Scipione petens his vtitur uerbis: Iam aduersæ res me (in- Fortuna.

Annibalis oratio.

quit, iam secundæ ita erudierunt, ut rationem sequi, quàm fortunam malim. Fortuna hominem suo patrocinio fidentem, nec consilio res moderantem, plerunque fallit. Hac nihil est instabilius, nihil inconstantius, nihil infirmius; obcęcat animos, ubi uim suam ingruentem refringi non uult.

Senator faber fortunę suæ sit.

Quare senator suæ fortunæ faber sit, quod dicitur: omnia enim ab eo summa ratione consilioque acta, fortuna etiam ornabit, quę rationem uelut umbra sequitur. Præclaré Xenophon malo in bello malam sequi dicit fortunam, bonos uerò bonam. Fortunatus erat Alexander Macedo, Scipio, Annibal, sed non tam fortunæ, quàm uirtutis, prudentiæ, consiliique beneficio. Prudentis & fortis uiri est, non deesse fortunæ præbenti se, & oblatam casu flectere ad consilium. Homines imperiti, ubi quid benè successerit, fortunæ adscribunt, non immeritò quidem: quemadmodum enim in bestijs casus, sic in stultis dominatur fortuna: quam nemo unquàm bonus, nec sapiens, uiuendi ducem & magistram sequetur. Sed ad temperantiam accedamus.

Temperãtia.

Sic à natura comparatum est, ut uideatur esse quędam animi & corporis uelut pugna & contentio, quæ distrahat homines, & ab officio uirtutis auertat. Nam cupiditates illecebrę & blandiciæ corporis, animum expugnare, ac uictum in suam potestatem perducere nituntur: animus uerò rationis præsidio munitus, illis repugnare, ac refragari solet.

Tẽperantia quid.

Ea autem animi uis, quæ cupiditatibus resistit, ac eas imperio suo subijcit, temperantia dicitur, quę nos in rebus aut expetendis, aut fugiendis rationem sequi iubet. Hæc in uoluptatibus spernendis est occupata, potissimum uerò in his, quę gustus & tactus iucunditate terminantur. Nec simpliciter uoluptates omnes, sed eas solùm respuit, quæ uirtuti rationique sunt contrarię. Sunt à natura uoluptates quędam honestę, quędam inhonestę, utræque uerò tam animo, quàm corpori alligatæ. Horum omnis perceptio fit sensibus, qui sunt quasi uoluptatum famuli & satellites. Pro fectò hominem non solum animum, uerùm etiam corpus conuenit habere perfectum; quæ perfectio, uirtutum exercitatione comparetur necesse est. Is autem usus & exercitatio, quę ad corpus pertinere solet temperantia dicitur,

Voluptates honestæ & inhonestæ.

Perfectio hoīs qūo comparetur.

quæ

que efficit, ut illud rationi obtemperet, & honestam homineque dignam uitam sequatur. Videntur nobiscum natę, ac ab incunabulis enutritę uoluptates esse, propterea que difficilis earum est intermissio, his maximè, qui maiorem corporis, quàm animi exercendi curam suscipiunt: quibus nihil esse solet inter homines turpius, nihil fœdius, nihil flagitiosius. Quare efficiendum est, ut corpus semper animi sit alligatum officijs, ab eisque nunquam separetur & remoueatur, talis enim coniunctio reddit hominem perfectum. Magna vis est ad vitam benè beateque traducendam temperantiæ, quæ nos in officio rectæ & honestæ vitæ firmos retinet, ac in contemnendis uoluptatibus, in moderandis omnibus tam dictis, quàm factis, strenuos, constantesque efficit. Omnes quidem uirtutes Rempub. beatam, felicem, tranquillam efficiunt; sed eius felicitatis temperantia custos est & conseruatrix, quæ cauet, ne luxui & uoluptatibus Resp. succumbat, à quibus ciuitates etiam magnæ plerunque euertuntur. Vnde Respub. quæ bonis tam legibus, quàm moribus instructa est & informata, cauere debet, ne luxus ciues inficiat, ex hoc enim auaricia nascitur uitiorum omnium mater. Apud Romanos legimus sumptuarias, uestiariasque leges fuisse excogitatas, quibus præscribebatur ciuibus modus rectè & honestè uiuendi. Lacedæmonij itidem publicè epulabantur, ne scilicet in conspectu ciuium aliquis unquàm auderet esse profusus. Belgæ quoque res non admittebant, quibus effœminati redderentur incolæ. Hoc etiam nunc in plerisque ciuitatibus Italiæ obseruari uidemus, in quibus sumptus immoderatos faciendi, legibus adimitur licentia. Inexplebilis res est cupiditas in hominibus, quæ nisi legibus tanquam frenis cohibetur, omnes ciuium animos ad res malas appetendas, atque demum ad Reipub. euersionem concitat. Testis est Romæ grex ille Catilinarius, qui cùm ex flagitiosis libidinibus, ac luxu perditis ciuibus esset conflatus, Reipub. bellum inferre tentauit. Quarè in Repub. ad temperantiam uita omnis ciuium est informanda, cauendumque ne luxu & uoluptatibus difluat: hac ratione & Reipub. tranquillitas, & ciuium felicitas, salus, ualetudo, facultates conseruabuntur; paratique ciues erunt semper,

Tẽperantia ciuilis felicitatis custos.

Leges sũptuariæ & uestiariæ.

Lacedęmoniorũ temperantia.

Belgæ.

Catilinaria factio.

Ad temperantiã uita ciuium est reducẽda legibus

semper, pro patria ubi opus sit bella suscipere, & in illis suscipiendis, nec inopia, nec uoluptatibus deterrebuntur, quæ duo plerunque ciuitates in seruitutem compellunt. Interest Reipub. curare, ne tam priuatim, quàm publicè ciuium sit intemperans uita, ne quis etiam re sua & facultatibus malè utatur. Est enim communis felicitatis ornamentum, priuatorum temperans et moderata uita. Legibus igitur comprimenda est hæc uiuendi insolentia, ex qua omnium malorum scaturiunt fontes, curandumque Senatori, ut tantum ipse absit ab intemperantia, quantum cupiet cæteres abesse. In qua quidem conseruanda seueritatem imitabitur Censoriam, quæ olim apud Romanos magistra erat temperantiæ & modestiæ ciuilis, Omnes igitur tam priuatim monendo, quàm publicè corrigendo ab intemperantia dehortabitur, cuius pœnam in Repub. decet esse grauem.

Senator tẽperans sit.

Censores morũ magistri.

Temperantiæ beneficio efficimur modesti, uerecundi, honesti, continentes; quibus uirtutibus ornatur, augetur, cumulatur hominum uita beata. Modestia uirtus est, uti Stoici dicunt, quæ scientiam habet earum rerum quæ aguntur & dicuntur, loco suo collocandarum. Decet enim in rebus omnibus, quas dicturi, facturiue sumus, seruare nos modum, ne plus se effundat quàm necesse sit, nostra omnis actio & oratio, Solonisque illud obseruandum in agendo, ne quid nimis. Qua in re tempori quandoque seruiendum est, & quærenda omnis occasio rerum agendarum; occasionibus enim non rectè utentes, malorum sæpe sibi sunt causa. Obseruandum est igitur, in omni actione & oratione decorum, uultus, oculi, gestus, motus, corpus denique totum ad modestiam componendum, ut per eam honestam, claram, stabilem nobis autoritatem comparasse uideamur.

Temperãtiæ comites.

Modestia.

In modestia quęcõsideranda.

Commendat plerunque etiam nos uerecundia, custos honestæ uitæ: dedecus in agendo fugiens, & turpitudinem. Quemadmodum iustitia imperat ne quenquam uiolemus, sic uerecundia ne offendamus: uir enim bonus ab inferenda iniuria, non uoluntate modò, sed etiam verecundia deterretur. Non requiro autem in senatore verecundiam quæ adolescentibus peculiaris esse solet, aut viris malis,

Verecundia.

qui

qui inuiti sæpe verecundi esse consueuerunt. Talis enim perturbatio mentis, virum grauem & temperantem dedecet. Hæc verecundia virtutem imitatur, per quam ineſt in homine habitus quidam & exercitatio confirmata, fugiendi mala. Quæ ſi quando per ignorantiam commitimus, pudore afficimur, qui quidem laudabilis eſt. Iulius Cæſar ad Cordubam cũ iuniore Pompeio pugnãs, militesq; fugam parare animaduertens, ipſe in agmine primus ſtetit, & hoſtium ita fortiter ictus ſuſtinuit, vt milites cæteri videntes, ſe continere non potuerint, quin ad pugnam, partim fortitudine Ducis, partim verecundia inuitati reuerterentur.

Verecundia quæ virtioſa.

Iulius Cæſar.

Honeſtas.

Eſt in hominum ingeniis vis quædam honeſtatis inſita, qua compelluntur ea facere, quæ laudabilia ſunt, & fugere quæ turpia. Porro tota ratio honeſti inueſtigandi, à virtute proficiſcitur, in qua ſplendor omnis & dignitas eius eſt repoſita, eaque à communi & populari fama, gloria, opinione quandoque procedit. Hoc vbi nos diligenti & acri mente cognouerimus, & qui ſit modus, qui in rebus omnibus ordo, quæ dignitas animaduerterimus, eamque pulchritudinem, concinitatem, & ordinem in dictis & factis obſeruauerimus: tum preterea cauerimus, ne quid indecorè, effœminatè, libidinosè faciamus cogitemusue, tum hoc pacto modeſti, honeſtique fuerimus. Honeſtatis tanta vis eſt, vt ea ſola poſſit homines ab omni turpitudine vitæ, rebusque malis auertere.

Honeſtũ quid.

Honeſtatis uis.

Inter laudes Senatorias, quæ in moribus ſpectantur, non poſtremum ſibi locum vendicant, continentia & abſtinentia. Hæ non ſolum voluptatum illecebras, verùm etiam cæteras cupiditates contemnere, ac ab alienis rebus mentem, oculos, manus abſtinere præcipiunt. Pulcherrimum in vita ſpectaculum eſt, re ſua contentum eſſe, & aliena non appetere. Laudatur propter id Paulus Aemilius, quòd ex theſauris è Macedonia Hiſpaniaque aduectis, nihil prorſus ad ſuos vſus conuertiſſet, ſed omnes in publicum ærarium retuliſſet, & maluit abſtinens & pauper, quàm diues depeculator vocari; ex eius facultatibus poſt mortem ſub haſtauenditis, uix redactum eſt vnde dos vxori ſoluer etur. Admirabilis continentiæ exemplũ Scipio Africanus exhibuit, qui

Cõtinentia & abſtinentia.

Paulus Aemilius

Scipionis continentia.

qui viceſimum annum agens, Carthagine noua deleta, cùm eximiæ inter multas formæ virginem captiuam haberet, illius virginitati non ſolùm pepercit, verùm etiam ſponſo, cui deſponſata erat, eam tradidit, adiuncto dotis nomine auro, quod pro ea redimenda obtulerāt amici. Prætereo Alexandrum magnum & multos alios, qui ex continentia gloriam non minus, quàm ex bellicis triumphis, quærebant. Quarè noſtrum quoque Senatorem cotinentem eſſe volumus, illudq; imitari dictum Periclis: qui cùm Sophoclem collegam in Prętura haberet, iſque publico officio præſidens, egregiam formā cuiuſdam forte viſam laudaſſet, eius incontinentiam notantem Periclem, dixiſſe aiunt: non ſolùm manus à turpi lucro prætorem, ſed etiam oculos ab aſpectu inuerecundo, decet habere continentes. Sapienter igitur feciſſe Cato putandus eſt, qui Cenſor L. Quinctium Flaminium, propter ni miam libidinem Senatu eiecit; hic enim cùm eſſet conſul in Gallia, exoratus eſt in conuiuio à ſcorto, vt ſecuri percuteret aliquem ex his, qui in carcere pœna capitali damnati detinerentur: Manilius etiam senatu motus fuit, quòd is præſente filia vxorem eſſet oſculatus. Saluſtius ob adulteria perditoſque mores, senatoria eſt ſpoliatus dignitate. Nihil eſt quod dignitatem magis senatoriam deturpet, quàm flagitioſa & perdita libido, quæ ſimul cum probro priuato dedecorat imperandi maieſtatem. Sardanapalus totos in Gynęceo dies conſumebat, nullumque vnquam tempus libidinis exercendæ intermittebat. Hic uiuus adhuc in ſepulcro ſuo tale Epitaphium inſcribi iuſſit.

Alexāder magnus.

Senator cō tinens ſit.

Dictū Periclis.

Flaminius propter libidinē Senatu motus.

Manilius.

Saluſtius.

Incontinētiæ uitiū turpiſſimum.

Sardanapalus.

E de bibe lude, &
Cum te mortalem noris, præſentibus exple
Delicijs animum, poſt mortem nulla uoluptas,
Namq; ego ſum puluis, qui nuper tanta tenebam,
Hoc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
Hauſit, at illa manent multa & præclara relicta,
Hoc ſapiens uitæ mortalibus eſt documentum.

In hoc cùm aliquando Ariſtoteles incidiſſet, ſubſtitit, primaque parte Epitaphij lecta, ſubriſit dicens. Ecquid aliud in bouis non in regis ſepulchro legiſſes? poſterioribus verò tribus lectis uerſibus, addidit. Hic ea ſe mortuum habuiſſe

se dicit, quæ ne viuus quidem habuit, nisi quam diu vorabat. Omnes quidem voluptates, si non ad necessitatem honestatemque reducantur, vitiosæ sunt: sed ex omnibus duę, in quibus magis quàm in cæteris peccant, & ad turpitudinem vitiaque prolabuntur homines; voluptas quæ tactu, & quæ gustu percipitur. In tactu Cupidines, Veneres, balneorũ immoderatus vsus: in uestitu sumptus & omnes effrenatę libidines continẽtur: in gustu uentris & gulæ intemperantia, ex his omnium uitiorum scelerumque scaturiunt fontes. Curandum est igitur Senatori, ne ciuium uita in hoc fœdo uoluptatum & libidinum cœno volutetur, vtque sint omnia pudore & verecundia septa. Extirpandæ sunt omnes inhonestę ac illicitæ voluptates, exterminandæ etiam occasiones & anfæ peccandi, quæ ciuibus præbent oportunitatem inhoneste, inuerecundè, scelerate, intemperanter viuendi. Lacedæmonij seruos temulentos pueris obijciebant, vt illorum gestibus ac turpitudine deterriti, mentes ab ebrietate alienas haberent. Atque vtinam secula antiqua, imitari potius, quàm commemorare malimus. Magna victus maioribus nostris moderatio, summa viuendi temperatio fuit: non illi viuebant vt ederent, sed edebant vt viuerent. His temporibus adeò pestis hæc intemperantiæ inualuit, vt plures libidinis & gulæ, quam ulla uis belli soleat absorbere. Inueniri gentes, quę viuere non aliud quàm bibere putent. Quis non vehementer laudandum putabit Man: Curium Senatorem Romanum, quem Samnitum legati assidentem foco, ac in uase ligneo cęnantem repererunt, aurumque illorum respuentem dixisse: malo locupletibus imperare, quàm locuples esse? Taceo Fabricios, Tuberones, Fabios, Catones, Scipiones, quorum vitam temperantem & sobriam fama immortalis consecrauit. Hortensius vehementer reprehensus est, quòd primus in cœna augurali pauonem coctum hospitibus apposuisset: Cassius quòd in publico aquam bibisset, & aliquantisper sitim pati non potuisset, intemperans erat iudicatus. Duronius etiam Senatu motus, quòd Tribunus legem de coercendis conuiuiorum sumptibus abrogauerat. Felix profectò Romanorum his Senatoribus fuit Respub. in qua illi non consilij modò principes, sed morum & virtutis magi-

Qui uoluptates cæteris pernicioſiores.

Officiũ Senatoris in contemnẽdis uoluptatibus.

Lacedæmonii.

Man: Curius.

Hortensii luxus.

Cassy intẽperantia.

Duronius

ſtri extiterunt. Qualis. n. Romæ tum populus fuerit, quàm temperans & abſtinens, ex eo quisque conijcere poteſt. Cùm Pyrrhi Regis Epirotarum dona per vrbem circumferrentur, quibus ille bello iam infractus & debilitatus, populi beneuolentiam captare conſtituerat, nemo dicitur inuentus eſſe, qui manum ad eas capiendas porrexiſſe uideretur: ſic ille non magis armis Romæ, quàm moribus uictus fugatusque eſt. At poſteaquàm luxus poſt Aſiaticam victoriam Romam inuaſit, & ex copia, otioque laſciuire populi animi cœperunt, mox illa ciuilis diſciplina temperantiæ, parſimoniæ, ſobrietatis extincta eſt; urbem occupauit auaritia, cum qua ſimul omnium ſcelerum flagitiorumque peſtes irruerunt, nullaque alia quàm hæc, ſoluti Romani imperij cauſa uerior, uti Saluſtius ſcribit, extitit. Danda eſt igitur Senatori opera, ut quàm minimè luxus in Repub. dominetur; hic enim puòlicam pacem, felicitatem, tranquillitatem peruertit, & ciues molles, effœminatos, miſeros, inopes red

Diogenis dictum. dit. Diogenes cùm luxurioſi domum cuiuſdam uenalem proſcriptam legeret, ſciebam inquit hanc uino ciboque plenam dominum euomituram. Ipſi etiam nihil magis fugiendum eſt; quàm immodica uentris expletio, hæc enim non ingenij modo & conſilij, ſed ualetudinis etiam uires conſumit.

Solonis lex cõtra ebrios. Præclara ſolonis illa lex, quæ principem ebrium morte mulctat. Philipus Macedoniæ Rex ebrius aliquando, mulierem indicta cauſa damnauit, illa autem prouocante, cùm ad quem prouocaret interrogaretur, ad Philippum ſobrium reſpondi. Vitnum profectò iudicium omne peruertit homi-

Philippus

Ebrietatis uitia. nis, adeò ut ex rege ſeruum faciat, ex sene puerum, ex ſano inſanum, ex infante diſertum, è ſapiente ſtultum, è ſtulto fatuum. Modus igitur senatori tenendus eſt in hoc, atque bibendum semper ad neceſsitatem, non ad ebrietatem. Ana-

Anacharſis dictum charſis imitandum illud, qui primum poculum neceſsitatis eſſe dixit, ſecundum ebrietatis, tertium inſaniæ. Turpe eſt senatore muultum habere plenum furoris, oculos iracundiæ, sermonem arrogantię, quæ omnia ebrietati per quàm

Senator ſit ſobrius. sunt familiaria; quem etiam minus decet cibo uinoque gra uatum in longam noctem ſomnum producere. Quàm autem & ad ualetudinem conſeruandam, & ad res præclarè agendas

gendas uictus, moderati ratio conferat, experientia discimus. Non animo tantùm, sed corpore etiam obsequentiore utimur, illaque uentris expletio nihil aliud est, quàm uiuæ sepultura mentis. Non priuatim igitur solùm, sed & publicè senatorem parsimoniam & frugalitatem seruare decet. Cauendum est autem, ne nimis parcus, tenax, & astrictus uideatur; sordidi animi est & abiecti, dignitate decoreque abuti in uiuendo. Fugienda est priuata luxuria, publica magnificentia retinenda, profusæ epulæ uitandæ, sordes & in hospitalitas multo magis, immoderati sumptus nocent, necessarij honestique iuuant. Quarè obseruanda ast ratio loci, temporis, personarum, ponderandaque officia tam priuatæ, quã publicæ honestatis, dignitatis, utilitatis, nõ abijciẽda uicisistudo laborum & uoluptatum honestarum. Q. Tubero quòd in epulo publico hædinis pelliculis lectos strauisset, dignitatis & honestatis publicę stultus æstimator habitus, prętura deiectus est. Sed de temperantia hactenus; uocat enim nos & tempus, & ordo rei postulat, ut ad bona corporis fortunæque accedamus, quibus Senatoris felicitas non ornatur modò, uerùm etiam perficitur.

Modus in uiuendo qui.

Q. Tubero.

Quandoquidem corpus hoc uitæ sedes animique nostri est quasi tabernaculum, oportet ut tam animi, quàm corporis perfectione uitam hanc nostram, atque adeo nos ipsos exornemus. Neque enim uirtutum actiones benè exercentur imbecillo corpore, neque corpus animo impotente suũ rectè facit officium. Conglutinata sunt hæc inuicem adeò & compacta, ut quemadmodum dominus sine seruo imperare, sic mens sine corporis uelut obsequio, suum nequit munus exercere. Coniungunt propterea Politici corporis & animi exercitationes, quasi homines inculta mente simul & corpore, nequeant satis ciuili societati prodesse. Sicut animi perfectionem, ciuilis disciplina legesque efficiunt, iudicia conseruant; ita corporis absolutionem natura primum efficit, gymnastica perficit, medicina uerò conseruat. Ex quo in Repub. benè constituta, matrimonia certis legibus & ætatibus circumscribi debent, educatio puerorum institui, ciuilis disciplina informari, ut tam natura quàm arte, ciues animos & corpora habeant perfectissima. Quoniam autem

Animi & corporis perfectio quõ comparatur.

de animi expletione eiusque bonis cæteris diximus: sequitur dicendum de bonis corporis, quæ debeat habere Senator. Est enim uehementer illi tam corporis, quàm animi necessaria perfectio. Verum illud est, & Academiæ approbatione confirmatum, hominis felicitatem solis animi bonis se tueri non posse, sed commodis externis ad suam perfectionem indigere. Quamuis enim per se laudabilia non sunt, tamen quòd ipsa uirtus in earum usu & moderatione cernitur, omnino optanda uidentur esse. Bona igitur corporis partim in toto corpore, partim in aliqua eius parte consistere putantur: valetudo, forma, uires, integritas corporis, in toto: in parte uero, sensus incorrupti, & membri alicuius præstantia: ut pernicitas pedum, uis manuum.

Bona corporis.

Quemadmodum corporis & animi consensus est & societas, quam Græci συμπατειάν uocant: ita uirtutum animi & corporis est quædam conuenientia. Iustitiam ualetudo imitatur, quòd hæc diuersam constitutionem corporis ad æquam temperationem reducit, temperantiam forma: utræque enim ad pulchritudinem corporis & animi efficiendam inuicem conspirant. fortitudinem uires, quòd in ferendis laboribus & periculis se mutuò iuuant. prudentiam integritas corporis; sicut enim in prudentia omnes opiniones iudiciaque concordant, ita in integro corpore, congruunt inter se omnia membra, ex quibus constamus.

Comparatio bonorum animi & corporis.

Quantum ad uitam benè beateque ducendam ualetudo sit necessaria, docet nos experientia. Nihil enim siue quid agamus, siue cogitemus est, quod non ipsa impediat aduersa, uel expediat prospera. Senatorem igitur bona ualetudine uolumus esse præditum, sic enim & Reipub. negocia melius administrabit, & muneribus fungetur corporis, & uita utetur pacata, tranquilla, nullisque doloribus & molestiis impedita. Bonæ ualetudinis causa prima Deus est ipse, qui eam singulis infundit à natura corporibus, secunda uerò cura & exercitatio. Cauendum est autem, ne ualetudinem negligentiæ, uel intemperantiæ malis amittat. Valetudo, uti Cicero prudenter instituit, sustentatur notitia sui corporis & obseruatione earum rerum, quæ res aut prodesse solent, aut obesse, & continentia in uictu, omnique cultu corporis

Valetudo

Senator sanus sit.

Valetudinis cura.

tuendi

tuendi causa, & prætermittendis uoluptatibus. Cætera, quæ ad eam rem pertinent, à Galeno & Hippocrate petenda sunt. Irridebat autem eos Diogenes, qui ualetudinis impetrandæ vel potiundæ causa Diis sacrificabant, immoderatè viuentes; stultorum esse dicens, à Diis ea postulare, quæ ipsi quando uelint habere possint, temperatè uiuendo.

Laudem etiam in Senatore meretur, corporis bona temperatio. Sit igitur, uti Medici uocant, sanguineus uel colericus: hi namq; humores aptos homines reddunt, ad omnia genera uirtutum amplectenda, talesque solent esse ingenioſi, dociles, sani, memores. melancholicos Aristoteles ingenioſos appellat, cùm enim furere incipiunt, quiddam præsagiens atque diuinum in animis habere consueuerunt. Hos nihilominùs Senatu prohibemus, inepti enim ad res gerendas sunt, quòd eorum uitam bilis atra regere soleat, non sapientia. Humorem habent frigidum & siccum, propterea quæ cogitationes eorum sunt solitariæ, ad inuidiam, maleuolentiam, tristiciam, mœroremque propensæ. Cicero cùm aliquando Aristotelem melancholicos ingenioſos esse scribentem legeret, subridens dixit, se æquo animo ferre, quòd tardus & non melancholica natura præditus esset. C. Cæsarem cum homine præpingui hilariq́ue liberè loquentem, admonuit quidam ne id faceret, cui Cæsar respondisse dicitur, non tales uiros esse cauendos, sed tristes & macie torridos, nutuque Brutum & Cassium ostendit. Pituitosum etiam ne in pedarium quidem Senatorem recipimus, ne pituita cuiquàm molestus sit, tardos enim hic habet, ut corporis, sic animi motus.

Corporis temperatioq; bona.

Melãcholici.

Pituitoſi.

Non corpus modò, sed animum etiam ipsum, commendat formæ dignitas, adeò vt uerè Poeta dixisse uideatur.

Gratior est pulchro uenies in corpore uirtus.

Formosum igitur Senatorem nostrum esse uolumus. Formam autem appello uirilem, hominęq; non fœmina dignam speciem: huius uis omnis in statura corporis uultuque ipso cognoscitur. Vasto itaq; corpore non sit, nec pusillo, sed mediocri. In procero corpore paruam uirtutem esse dicit Aristoteles, in exiguo autem angustam. Corpus etiam non sit abdomine grauatum, quemadmodum nec siccum & extenuatum

Formoſus senator.

Forma in quo consistit.

tenuatum illud ad labores: ſubeundos ineptum eſt, hoc ad tolerandos imbecillum. Quos natura defectione membri alicuius inſigniuit, ut aut vno pede claudicent, aut diſtortos obliquosque oculos habeant, aut ita parui ſint, ut nanis & pumilionibus ſimiles uideantur, hos plerunque cauere ſolemus, ne quo fuco nos decipiant, monſtris enim ſimiles habentur. Quos ſi boni non ſunt, nec uitium naturæ uirtutis exercitatione depellunt, Senatores creari nolumus.

Philopœmen.

Vultus etiam figura, coloris bonitate commendatur, qui eſt animi noſtri ianua, Quales enim ſimus intus, ex cute plerunque indicamur, Philopœmen Achæorum dux ligna ſecuit propter uultus deformitatem, cognitusque in opere reſpondit, ſe pœnas deformitatis ſuæ dare. Faciem igitur Senatoris grauem & iucundam laudamus, oculos aſpectu ſuaues, non truces. Neque formæ tribuendum eſt tantùm, ut ex ea ſola cognoſci debeat habitus omnis animi. Multi inueniuntur corpore non adeò formoſo, animo uerò formoſiſſimo, iuſto ſcilicet, prudenti, & temperanti. Non deformitate corporis fædatur animus, ſed pulchritudine animi corpus ornatur. Virtus non eſt alligata uel formoſo, uel deformi corpori, magnum ipſa per ſe decus habet, corpusque omne pulchritudine ſua condecorat. In cognoſcendis hominibus ut non ſolùm adhibemus oculos, uerùm etiam iudicium; ita in Senatore non forma, uultus, oculi tantùm, ſed etiam facies tota animi ſpectanda eſt, eaque ſemper præferenda omni corporis formæ & pulchritudini. Optari enim iſta in hominum perfectione, non requiri ſolent.

Quę uera pulchritudo.

Ornatus ſenatoris:

Tenendus etiam eſt in tuenda forma, Senatore dignus ornatus: conciliat enim autoritatem, & tam animi quàm corporis auget dignitatem & ornat. Neceſſe eſt igitur, ut ueſtitu à cæteris ciuibus differente utatur: quod etiam in omnibus benè conſtitutis Rebuſpub. ſenatores obſeruant. Romanorum Senatorum Latus clauus ornamentum erat; calcei quoque lunati, hoc eſt ſignum lunæ habentes, qui ſummæ eorum dignitatis & nobilitatis erant indices. Hoc genus ornamenti, ab aliis gentibus accepiſſe Romanos, ex eo apparet: quòd Eſaias Hæbreorum uates, nobilibus Iudæorum fœminis prædixerat, Deum eis calceorum ornamenta, &

Latus clauus.

Calcei lunati.

lunulas

lunulas adempturum esse. Quattuor autem causas Plutarchus adscribit, cur huiusmodi calceis Romani uterentur, quas quia cognitu iucundæ sunt referre uolui. Prima quòd iudicarent magnis uiris ex hac uita decedentibus, recta eundum esse in cœlum, domiciliumque cis lunam habendum. Altera ut se eo signo antiquissimos declararent, & ab Arcadibus oriundos, qui in Italia duce Euandro consederant, hi uerò uetustiores luna se esse fingebant. Tertia, ut successu fortunæ elati, rerum humanarum inconstantiam & uolubilitatem agnoscerent: sicut enim luna partim obscura est, partim lucida, ita nullus in homine splendor dignitatis tam diuturnus esse potest, quin is aliquando obscuretur & extinguatur. Quarto, vt lunæ signo ad modestiam & obedientiam excitarentur, & tam parendi, quàm cæteris imperandi sapientiam, à Diis peterent, sic enim & luna, à nobiliori lumine, sole scilicet, splendorem accipit. Quidam non lunæ signum in calceis eos portasse fabulantur, sed literam. C. quasi ab ea centum illi, qui à Romulo electi erant, dicerentur. Est ea consuetudo in optimis Rebuspub. ut status & conditio hominum, non lege modò & iure, sed etiam vestimentis discerni soleat, vt hac ratione constantia ciuium, in optimo genere vitæ deligendo & retinendo perspiciatur: quæ res sanè maximi est ad tranquillitatem eorum efficiendam momenti. Vnde purpura apud Romanos non nisi Senatores, magistratus, sacerdotes, & pueri nobiles utebantur: omitto ius annulorum, torques, monilia, quorum usus de Repub. benè meritis ciuibus, & in aliqua dignitate constitutis concedebatur. Quomodò verò temporibus nostris obseruentur hæc, satis apparet: magnam certè uicissitudinem non dico uirtutum morumq; , sed temporum esse uidemus'. Nullum discrimen militum, magistratuum, Senatorum à seruis, mercatoribus, opificibus, agricolis. Nullius uirtus & conditio certis est alligata & constricta ornamentis, quibus & dignitatem suam tueatur, & excitetur ad munus suum diligentius obeundum. Sceptrum enim, corona, torques, annulus, toga, uestis, sella, non dignitates sunt, sed dignitatum insignia, quibus excitantur homines, ad officii, amplitudinis, loci, honorisque sui decus illustrandum & ornandum

Hominũ in Repu. conditio uestitu discernẽda.

Torques.

dum. Romulus, uti Liuius scribit, dum nouis populis iura dare cæpisset, quo uenerabilis appareret, & habitu augustiore, & lictoribus duodecim se insigniuit. Quare senatori quoq; veste utendum est ad grauitatem, honestatem, dignitatemue accommodata: cauendumq; ne in eo ex uarietate uestium, leuitatis inconstantiæque significatio appareat. Obseruanda est munditia, uiro magis quàm fœminæ conueniens, non exquisita, sed elegans, quæ tantùm rusticitatis suspicione careat. Retinendum etiam est in omni motu, gestu, statu, incessu, sessione, accubatione decorum, grauitatem senatoriam repræsentans.

Vestis senatoria.

Prodest quoque uires habere corporis ualidas, neruos, lacertos, roburq; uirile. Hæc, quoniam à natura corpori infunduntur, propterea nos magis in eis exercendis & conseruandis decet esse cautos, quàm in acquirendis diligentes. Vires in integro corpore, sano, uegeto, firmæ solent esse: tales uerò potissimum ætate, uel crescunt, uel decrescunt. Nam iuuenes forte s, uiri robusti, senes infracti, ac infirmi esse solemus. Quoniam autem uires senatorem maiores animi, quàm corporis decent, propterea non athletarum, sed naturæ conuenientes uires in eo requirimus. Milo senex iam cùm athletas in curriculo certantes uidisset, lacertos intuitus suos, & mortuos uocans illa chrimasse dicitur: nulla hic alia (ut opinor) uirtute, quàm lacertis nobilitatis erat.

Vires corporis.

Vires senatoriæ.

Quæ uerò ætas integritati uiribusq; tam corporis, quàm animi conueniat, aut qua debeat ætate Senator esse, dicendum est. Qui uitæ humanæ spacia descripserunt, certis quibusdam terminis ætatum ea definierunt. Plato octogesimo primo, Solon octogesimo, cæteri septuagesimo anno, uitam hominis terminari dixerunt. Hanc autem septenario alligarunt numero, quòd eo mutatio corporis fiat: ex quo, primo septenario dentium in pueris casus, secundo pubertas, Tertio corporis longitudo, Quarto augmentum, Quinto uires, Sexto cupiditates, Septimo sapientia, Octauo senectus, Nono uigor, Decimo uita circumscribitur. Sunt qui nouenario numero mutationem uitæ fieri dicant: aliqui omni numero impari, ad uigesimum unum. Pythagoras octogesimum annum fatalem esse dixit & in quattuor uicenarios

Aetas senatoria.

Aetas hominis.

narios ætatem descripsit hominis, ita ut puericia uicesimo, adolescentia item alio, iuuentus & senectus quoq; alio terminentur. Hæc autem comparauit quattuor partibus anni, pueris uer, adolescentibus æstatem, iuuenibus autumnum senibus hiemem concedens. Varro gradus ætatis humanæ quinque facit, omnesque quindecim annorum spatiis concludit: pueritiam quidem, quòd ad quindecimum annum pueri puri & impuberes esse soleant: adolescentiam, quòd longitudo & latitudo corporis ad trigesimum usque adolescat annum: iuuentutem, quòd ad quadragesimum quintum vires in corpore firmæ sint, hocque tempore pro Repub. ciues arma portare possunt, omniaque Reipub. negocia strenuè obire: senectutem ad sexagesimum annum, quòd in eo corpus senescere incipiat, & in sua maturitate reliquum ætatis & uitæ tempus absoluat. Huic sententiæ adhærendum potius putamus: illa enim per numeros ætatum distinctio, magis ad medicos pertinet, qui iudiciarios dies, in nutriendis corporibus, curandisque morbis obseruant, quos Græci γερόντες, Latini iudiciarios uocant. Nos quadragesimum quintum ætatis annum, Senatorium esse uolumus, in eo enim homines, & corporis, & animi uiribus plurimum ualent. Accedit eo quòd is medium ætatis nostræ tempus intersecat, uideturque tanquam ad maturitatem corporis & animi nos perducere. Hac ætate non cupiditatibus distrahitur animus, non iuuenili ducitur impetu, non affectionibus obtemperat, sed iudicio, consilio, ac rerum experientia pollet. Apud Romanos florente Repub. is quoque fuit Senatorum annus: existimabant illi ætatem hanc aptam esse consiliis, quòd in illa deferbuisset omnis impetus iuuenilis, & animus ad perfectionem suam peruenisset. Quemadmodum enim corporis, sic animi perfectio cum ætate crescit. Nec eo inficias, trigesimo anno multos senes fieri, hoc est, prudentes & sapientes: tales enim ut diutius senes essent, cito senescere & prudentes fieri cœperunt. Hac ætate multos in Senatum eligi Romæ solitos legimus, quod & nos concedimus: senem enim non tam ætas, quàm uirtus efficit, ab antiquis enim κρισυμὲς & senes & boni uiri appellabantur. Curandum est autem, ut à senibus Respub. semper administretur

Critici vel iudiciarii dies.

Aetas senatoria.

A senibus gubernanda Respu.

tur. Beatam diuturnamque fore Rempub. Plutarchus ait, in qua iuuenum hastæ, senum verò consilia pollent. Pulchrum illud Euripidis apud Stobæum.

Dictum est uetustum, facta iuuenum, cæterum
Magis ualent consilia senum.

Athenis post quinquagesimum annum expletum ciues in consilia adhibebantur, Romæ quoque licebat sexagenariis si uellent, quamuis senatores non fuissent, in senatum uenire; post sexagesimum autem annum uacationem senatores habebant. In quo seruandæ sunt leges cuiusque Reipub. dandaque opera Senatori etiam Nestoream, quod dicitur, ætatem agenti, ne Reipub. ullo unquam loco & tempore desit. Patriæ deesse quoad uita suppeditat, aliis turpe, Senatori nefas uideri debet. Discendum, ait, esse Plato altero in sepulchrum pede ingredienti, cur non etiam consulendum, Reique pub. seruiendum est? Nimium autem senes & decrepitos, si mente & corpore capti sint, senatu prohibemus. Eorum enim consilia solent esse dubia, opinantur magis quàm affirmant, peculiareque uerbum gerunt semper in ore, forsan & fortasse. Et cum multa sunt experti, plura metuunt, ne iterum experiantur.

Decrepitorũ mores.

Quandoquidem humana felicitas sine bonis externis perfecta & absoluta esse nequit: necessaria sunt Senatori commoda externa, tam ad decus suum & dignitatem ornandam, quàm ad actiones uirtutum melius & commodius exercendas. Digladiantur inuicem ea de re philosophi: & alii quidem felicitatem hominis de possessione bonorum extrudunt, alii contrà ad eam reuocant. Vtrosq; si conditionem finemq; uitæ cuiusq; consideres, rectè sentire iudicabis. Nam qui priuatam felicitatem adamant, iis fortuna aut nulla, aut mediocri opus est: qui publicè uirtutes exercent, & in hominum societate uiuunt, Remquepub. gubernant, hi sine fortunæ commodis nihil unquàm magnum, nihil illustre, nihil liberale facere possunt. Sunt homini ciuili ad Rempu. recte gubernandam, ad ciues iuuandos, ad uirtutis officia exercenda, ad iniurias tam priuatas, quàm publicas propulsandas necessariæ diuitiæ, opes, facultates: sine quibus misera & infelix est omnis Respub. sapientius igitur fecissent philo-

Bona fortunæ.

Philosophorũ disputationes de bonis externis.

Vtilitas diuitiarũ.

sophi,

sophi, si de usu diuitiarum, non de ipsis diuitiis disputassent, eamque omnem contentionem personarum felicitatisque conditione diremissent. Non felicitas enim modò, sed uita hominum ipsa, indiget rebus ad uitam tuendam necessariis: cuius cum sit diuersa conditio, tum quenque maximè decet genus uitæ, felicitatisque suæ cognoscere, & eas opes possidere, quas ad uitam honestè ducendam conuenientes iudicarit. Eam ob rem Diogenis felicitas, diuersa erat ab Alexandri magni felicitate, pauper ille, diues hic erat: hunc orbis totus capere non potuit, illum una casa seruauit: dispar utriusque genus uitæ, diuersa etiam felicitas: uterq; philosophus, at alter priuatam, publicam alter felicitatem est amplexus: laudari hæc, non uituperari illa debet. Ad quam nos uel Deus, uel natura, vel voluntas, vel studia uitam uocant: ea est sequenda, ea item amplectenda & retinenda. itaq; exornanda, uti virtus, ratio, Deus, & ipsa natura à nobis reposcit. Ex eo sequitur, ut quidam pauperes esse, malint quàm diuites, docti quàm locupletes, priuati quàm cum potestate, milites quàm sacerdotes: suum cuique pulchrum in uita est, ut dicitur. Quoniam autem Senatoris uita omnis & felicitas, in conspectu facieque Reipu. uersatur: omnino sunt illi necessaria bona hæc externa, quę fortunæ uocantur: ea uerò sunt, genus, honor, gloria, fama, amici, propinqui, liberi, diuitiæ, pecunia. In Senatore genus spectari uolo, quòd ex bonis bonum nasci contingit. Sit igitur nobilis & generosus, habeat gentilitatem, familiam, stemmata, patrem, auum, maiores ciuili & generosa stirpe procreatos. Est enim talis quasi obsidis loco Rei pub. à maioribus suis relictus, ut pro eius salute & incolumitate, quando sit opus, vitam fidelius effundat. Vnde apud Romanos lege cautum erat, ne quis Senator libertinam vxorem duceret, ne etiam ingenuam ex plebe, aut illam cuius parentes artem ludicram exercerent. Nec damno eos, qui generis nobilitatisq; insignia a se ipsis ducunt, uirtuteq; propria fundamenta iaciunt nobilitati suæ. Virtus enim tam nouos, quàm antiquos homines, eadem conditione tractat, nullos defraudat, qui ex ea nobilitari cupiunt. Cato cùm illi simultates cum Scipione Africano essent, ioco dixisse fer-

Diogenis & Alexandri felicitas diuersa.

Quomodo genus vitæ sit eligendum.

Bona fortuna quæ.

In senatore genus spectandũ

Nobilitas noua.

Cato.

tur aliquando: ita demum maximam Romam fore, si uiri magni & illustres, uirtutis primas partes inferioribus non concederent: contraque plebeii (qualis ipse fuit) uirtutis certamen cum his, qui gloria & genere essent clari susciperent. Cæterum in nouitate generis originisq; considerandum est illud, per quos uirtutum gradus quis ad nobilitatem ascendit; non inferior enim nouus antiquo nobili est habendus, si non leui aut ementita uirtute, sed laboriosa, graui & honesta, principium suæ facit nobilitati. Qua in re uirtus militaris, & Senatoria, omni uirtuti ociosæ diuitiisq; præferenda est.

Nobilitas noua quo modo laudanda.

Honor & gloria.

Duo præcipuè magnis in Repub. uiris præmia uirtutum proponuntur, honor & gloria: quæ qui habent, non possunt non fortunati uocari. Honor autem consistit, partim in magistratibus gerendis, partim in iudicio studioque bonorum uirorum, alicuius excellentem uirtutem honorantium. Is autem uerus honor est, uti Tullius præclarè scribit, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita, claris uiris defertur & datur. Ad honorem igitur consequendum, non pictis tantùm innittendum est imaginibus, non ex ære conflatis statuis, sed propriæ uirtuti, ex qua uera & perpetua nascuntur præmia. Cato repletam statuis Romam uidens, sibi nullam statui uoluit, malle dicens causam cur sibi non sit posita statua, quàm cur stet requiri. Debetur enim honor uirtuti perpetuus & æternus, non caducus & fragilis. Ex trecentis statuis Demetrio erectis, nullam antiquitas attriuit; nullam squalor consumpsit, omnes.n. adhuc eo uiuente inuersæ sunt. Expeti etiã debet à Senatore gloria, tanquã amplissimum uirtutis præmium. Is autem gloria maximè excellit, qui uirtute cæteris præstat: veram enim gloriam uirtus velut umbra sequitur. Theseus à Dijs tria hæc sibi dari postulauit, fortunam bonam, expertem dolorum animum, gloriam nec falsam, nec adulterinam, fucatamue. Qui gloriam ex virtute rebusque gestis quærunt, hi nihil unquàm turpe & ignominiosum, vel in se vel in alios admittunt: famam enim nominisque sui dignitatem, virtute, iudicioque proborum metiuntur. Esse verò hominis benè nati, ac liberaliter educati, velle benè audire à ciuibus, & externis atque etiam ab amicis suis, famamque bonorum consensu delatam,

Honor in quo consistit.

Statuæ.

Gloria.

tam, ad posteros vsque transmittere. Quatè cauendum est quidem omnibus, sed maximè Senatori, ne quam vnquam famæ, nominique suo notam imprimat, quæ rarò, aut vix etiam posteritatis virtutibus eluitur. Loquitur ætas, nunquam fama tacet, residetque semper in linguis hominum libertas aliorum dicta & facta censendi & iudicandi. Bonæ famæ fructum non ipsi tantùm percipimus, sed etiam propinqui, amici, filij nostri, atque adeo omnis gentium posteritas laudat nos, vitam admiratur nostram, virtutes extollit, tempora quibus viximus, Rempub. quam gubernauimus, leges quas condidimns, summis in cœlum effert laudibus. Viuis nobis hoc idem faciendum est, ne maiorum virtus, fides, religio in nobis immutetur & extinguatur: ne ue posteritas iudicet, nos à patrum nostrorum virtuibus desciuisse, institutaque eorum indignissimè proiecisse: decetque nos eas virtutes, eam viuendi disciplinam, eos mores, eam fidem & religionem, quam ab illis accepimus, posteris etiam nostris tradere. Fama igitur perpetuæ commendationis fundamentum est; quisque enim vitia declinat, ne bonæ existimationis subeat periculum: famæ namque ac fidei damna maiora sunt, quàm vt æstimari possint. Romæ cautum erat lege, ne quis corrupta fama in Senatorem eligeretur. Corrupta aũt putabatur turpi iudicio damnatorum qui aut propter ludum aleæ, aut falsitatem, aut furtum, au tutelam male administratam, aut linguam in lucrum prostitutam, aut religionem mutatam, aut ciuitatem amissam, aut propter aliquod aliud facinus enorme, quod famam contaminaret, condemnabantur, Athenis iudicium erat constitutum, quod illi δοκιμασίαν vocabant, in quo Senatorũ, qui cooptabantur, vita explorabatur. Solon enim lege uetuerat, ne probris aliquibus notati, & impudici in senatum legerentur. Tales etiam nos senatu prohibemus, non enim illos senatorum modò, sed ne hominum quidem nomine dignos iudicamus. Quarè Senatori ad uirtutem honestatemque tota est referenda uita: ex his enim uera gloria, fama, laus, splendorque & dignitas omnis nascitur.

Fama.

Famę & fidei dãna grauia.

Infames Senatores qui.

Probatio Senatorũ.

Ornant etiam Senatoriam dignitatem, amicorum, & propinquorum necessitudines, uitamque non beatam modò, sed

Amici.

sed iucundam etiam reddunt. Summa uoluptas est, cum amicis res communicare suas, eorumque fide & beneuolentia frui, & tam in priuatis, quàm in publicis negotijs obeundis, horum auxilio opibusue adiuuari. Alexander interrogatus vbi thesauros asseruaret, apud amicos, respondit: beneuolentiam enim & sui æris & alieni dominam esse putauit.

Alexãdri dictum.

Si quis etiam posteritatis fructum commemorare velit, filiorum scilicet multitudinem, & probitatem; magnum cumulum felicitatis per hanc Senatori fatebitur accessisse. Nullum est maius à Dijs hominibus datum beneficium, quàm soboles, propter quam huius vitæ vsura immortali & æterna perfruimur. Bercilidas Imperator Spartæ, cum sedere vellet, iuniorum illi nemo (vt moris erat) assurgere voluit exprobrantibus illi sterilitatem, quòd neminem relinqueret post se, qui itidem illis senioribus assurgeret. Romę qui prolis fœcunditate Rempub. ornabant, à censu liberi erant, ob hoc Proletarij dicti.

Filii.

Proletarii

Accedo ad diuitias, quarum possessio vehementer est Senatori necessaria; tam enim ad vsus priuatos, quàm publicos pecunia opus est, sine qua nihil vnquam in ciuitate præclarum ille, nihil in uirtute magnum efficere potest. Parum tuta est sine uiribus maiestas, prudentiaque sine potentia stultitiæ seruit. Primus diuitiarum modus est, habere quantum opus sit, secundus quantum satis sit. Plato custodes ciuitatum nec nimis vult esse diuites, nec pauperes: quorum alterum ignauos illos, inertes, voluptatibus obnoxios, & res nouas appetentes reddit, alterum exiles, infirmos, & sordidos. Diuitiæ igitur senatoriæ sint honestæ, earumque parandarum ratio turpitudine uacet. Duplex traditur ab Aristotele ratio parandarũ opum, quarum altera secundùm naturam dicitur, eaque honesta, altera contrà naturam turpis. Naturam imitatur agricultura, venatio, piscatus, aucupium, & alia, quæ non fiunt quæstuosa permutatione rerum. Agricultura profectò, vt Ciceronis verbis vtar, nihil melius est, nihil vberius nihil dulcius, nihil libero homine dignius. Cato interrogatus, qua ratione quis citò ditescere posset, si pasceret respõdit: rursus quomodo, si benè pasceret, qua quidem

Diuitię.

Modus diuitiarum qui.

Duplex modus parãdi opes.

Agricultura.

dem responsione diuitias ex agro pecoribusq; partas honestissimas esse putauit. Romani cum aliquem laudare volebant, bonum virum & bonum agricolam eum dicere solebant, vnde & Senatores apud eos in agris viuebant, ex hisque in vrbem à Viatoribus vocabantur. L. Quintius Cincinatus ad dictaturam ex agro vocatus est, & alii. Quod sanè voluptatis causa non necessitatis fecisse iudicandi sunt, cùm scilicet animum à Reipub. curis liberum aliquando reddere volebant. Contrà naturam est quæstus, mercatura, fœneratio: quod hæc lucrum inhonestum quęrunt, & in eo solo occupantur. Cato interrogatus quid fœnerari sibi videretur, quid hominem occidere? respondit. Cauendus est igitur Senatori quæstus omnis inhonestus, fugienda etiam quærendarum opum sordida & illiberalis diligentia: his enim rebus maiestas senatoria contaminatur. Vnde apud Romanos prohibitum erat, ne maiorem, quàm trecentarum amphorarum nauem Senator haberet. quæstus immodicus patribus visus est indignus. Fieri etiam non potest vt res illi cogitent honestas, curamque Reipub. diligentem habeant, qui sordidis & quæstuarijs se mancipant artibus, huiusmodi ciues olim senatu Romano mouebantur. Diuitiæ honestæ hæ putantur, pecuniæ, agri copia, possessiones locorum, suppellectilis, pecora, mancipia, & alia id genus, in quæ honestas & liberales operas impendimus. Erat consuetudo in multis Rebuspub. maximè uerò popularibus, ex censu Senatores creari, ob idque ciuium omnium census constituebatur. Solon in quattuor census populum diuisit. Primus erat quingentorum medimnorum; secundus trecentorum; tertius ducentorum; vltimus pauperum, opificum, & mercenariorum. Qui secundum censum habebant, equites; qui tertium zeugitæ dicebantur, quasi vno equo merentes: primus autem census senatorum erat, magistratuũ, & nobilium. Apud Lacedæmonios, nemo etiam ad Rempub. & magistratum admittebatur, qui non tributum ad publica conuiuia, quę Phidicia dicebantur, conferre potuisset. Portabant autem in conuiuia singulis mensibus, farinæ medimnum vnum, vini choas duas, casei quinque minas, ficuum seminimas quinque, & certam pecuniæ summam. Plato itidem

L. Quintius.

Fęneratio

In parādis diuitiis Senatori q̃ fugienda.

Diuitiæ honestæ quæ.

Census.

Lacedæmoniorũ conuiuia.

Phidicia. dem Rempub. suam in quattuor census pro copia pecuniarum diuisit, ut essent ciues de primo, secundo, tertio, & quarto censu. Romana item Respub. censum habuit ciuium & Senatorum, pro Reipub. diuersitate uarium. Vtilis est in omni Repub census, hoc enim ordo Reipub. conseruatur, uectigalia tributaque fouentur, familiæ describuntur, mores ciuium formantur, luxus omnis è Repub. exterminatur, uigilantes ciues pro Repub. tuenda efficiuntur. Romæ censores erant præfecti morum ac ciuilis, honestæque disciplinæ custodes & magistri, quemadmodum apud Græcos Nomophylaces. Vt autem ex solo censu ciues in Senatores eligantur, mihi profectò, ut uerecundè dicam, non uidetur. Trade re enim gubernationem Reipub. ditioribus, perinde uidetur esse, ac si nauis non peritioribus in nauigando, sed locupletioribus gubernanda committatur; talem enim periclitari, naufragiumque pati necesse est. Plinius Romanos magistratus, eorumque uitia reprehendens, moresque ciuitatis redarguens, eorum corruptorum causam iniquitati census adiudicat: sic enim dicit, postquam Senator censu legi cæptus, iudex fieri censu, magistratum ducemque nihil magis exornare, quàm census, pessum iere uitæ precia. Parum certè prosunt diuitiæ sine uirtute, sed cum ea coniunctę accumulant uitam beatam. Quarè in Senatore non magis diuitiæ, quàm uirtus spectanda est. Si quis uerò diues & bonus, & ad Rempub. gubernandam aptus, dignitatem senatoriam fugiat, is censoria lege ad eius gubernacula compellendus est: turpe est eum Reipub. seruire nolle, quem illa genuit, cui uitam, honores, facultatesque tribuit, quem suis fouet alitque beneficiis. Qua in re cauendum est, ne diuites stulti, & ad rem nullam nati ad magistratum inuitentur; tales enim honor, ex stultis facit insanos. Iustum quidem est præferri diuitem in ciuitate, quòd is maiorem facultatem habeat, de Repub. benè merendi, maximè uerò si is iustus sit, prudens, & doctus. Cæterum ordinem omnem diuitum in Repub. preponere est iniustissimum: sunt enim ad iniurias pauperibus faciendas, ad seditiones, nouitatesque propensi.

Platonis census.

Cēsus utilitas.

Censores Romani.

Nomophylaces.

Diuitiæ.

In Senatore virtus nō diuitię spectādæ.

Diues an Reip. præficiendus.

Quæ præmia uerò Senatoris, qui laborum fructus, quæ

summæ

ſummæ prudentiæ, dignitatisue merces eſſe debeat in Repub. dicendum eſt. Omnes ducimur & trahimur beneficij ſpe oblata, ad virtutes exercendas, ad Rempub. gubernandam, ad res magnas, præclaras, & honeſtas efficiendas. Neque res ulla aut tam exilis eſt, aut tam parua, quæ non quenque ſuis inuitet meritorum præmijs. Duabus rebus Solon Rempub. omnem conſeruari dixit, præmio & pœna: quæ niſi in Repub. cuiusque uirtuti, & uitiis perſoluuntur, infelix ea & miſera putanda eſt. Decet igitur Senatorem suæ non modò uirtutis, sed dignitatis etiam, & autoritatis prœmia habere Præmia in Repub. uti Cicero ſentit, uel ad gratiam, uel ad opes, uel ad dignitatem referuntur. Hæc itaque primùm à ciuibus in Repub. ſuis, deinde à Dijs illi ſunt expectanda. Ex omnibus præmijs uirtutis, quæ ciues Senatori perſoluere debent, præſtantiſsimum iudicandum eſt præmium gloriæ: uirtus enim nullam aliam requirit laborum ſuorum mercedem, præter hanc laudis & glorię. Omnis honeſtus in Senatore labor, honore, gloria, & ſplendore decoratur. Nulla voluptas humana, ut Xenophon dicit, propius ad Deorum naturam uidetur accedere, quàm honore gaudere. Tanta sunt Deorum erga nos merita, ut ea nec dicendo, nec cogitando exprimi posſint: hæc autem nulla alia præmij mercedisque magnitudine compenſantur & remunerantur, niſi hac laudis gloriæ & honoris. Tametſi uerò nulla tanta, tamque eximia gloriæ poteſt eſſe amplitudo, qua ſatis dignè à nobis Deus laudetur, tamen ipſi reddi debet ea gloria, quæ ab hominibus, iudicatur maxima & præſtantiſsima. Deum igitur, ut in omnibus, ita in ea potiſsimum re Senator imitabitur, idque præmium uirtutis, dignitatis, laborumque suorum maximum eſſe putabit, quod in laude & gloria, nominisque sui ueneratione conſiſtit. Quemadmodum gloriam omnis honeſtus in uirtute ponit, in acie miles querit, in uictoria ſtatuit imperator: ſic honor omnis gloriaque Senatoris, in ſeruandis ciuibus, in tuenda Repub. in rebus præclarè geſtis perſpicitur. Maximum etiam uirtutis ſuæ præmium exiſtimabit, dignitatis Senatoriæ excellentiam; ſicut enim loco ignominiæ eſt, apud

Prœmia Senatorum.

Prœmiorũ genera.

Gloria.

Gloria Senatoris in quo conſiſtit.

Senatoria dignitas.

indignum dignitas, ita summi honoris & gloriæ, apud dignum. Magni namque homines magnis honoribus fiunt. Præclara sunt illa ac planè diuina gloriæ monimenta, à ciuibus laudari, coli, obseruari, ab his se deniquè patrem patriæ, parentem Reipub. seruatoremque dici & appellari. Huius honoris insignia non caduca sunt & fragilia, sed immortalia æternaque: semper enim residebunt in animis ciuium, in posteritatis memoria, in ore deniquè & auribus totius Reipub. uersabuntur. Laudis etiam huius & gloriæ possessionem uendicabunt sibi, partem filii, partem propinqui, partem amici, quibus honestum erit maiorum imitari res gestas, æquare uirtutes, superare gloriam: adeoque merentur hoc studio laudis & glorię, de Repub. boni.

Senatores honorãdi

Senatores, ut uideantur in ea facere quasi uirtutum seminaria, ex quorum familiis, quasi aliquibus uirtutum agris, metere possit Respub. fructum. Summo igitur honore & ueneratione à ciuibus sunt colendi Senatores, omnisque his semper deferendus est cultus & reuerentia, non propter ætatem solum, (hoc enim à natura cuique seni debetur) sed propter eorum autoritatem, dignitatem, prudentiam, summamque, quam gerunt in Repub. regenda, fidem, & diligentiam. Quare uindicanda est seueritate legum, omnis, quæ contingat in eos, petulantia & improbitas. Romæ tanta erat magistratus inobseruantia, ut capitale haberetur aliquem iniuria afficere. Lex erat, Qui tribunis plebis ædilibus, iudicibus, decemuiris nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset, familia ad ædem Cereris, liberi, liberæque uenum irent. Seruilius Isauricus consularis, cùm fortè pedibus isset, eique eunti quidam equo præteruectus in angusto loco non desilijsset, ubi eum in iudicio uadimonium habentem agnouisset, rem eam iudicibus detulit, qui summa indignatione commoti, indicta causa hominem condemnarunt: credebant enim eum qui parui faceret dignitatem, nec ueneraretur principes, in quodlibet enorme facinus esse propensum. Honorij lex de crimine maiestatis cauet, ne quis Senatorem vlla unquam afficiat iniuria, eos teneri crimine maiestatis, qui non tantùm contrà principes, sed etiam contrà Senatores (quos partem corporis sui uocat)

Magistratus autoritas.

Seruilius Isauricus

Honorii lex de iniuriis Senatorum.

uocat) indignum aliquid admisissent, ex quo nemini licebat conuiciari, famamque eius suggillare, dictoue aut carmine contaminare. Erant autem ornamenta siue præmia Senatoria Romæ, uti Cicero scribit, locus, autoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen & gratia, toga prætexta, sella currulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ. Omitto statuas, currus, rhedas, & multa alia, quæ longum est recensere: ea uerò copiosissimè descripta sunt in eo libro, quem de Senatu Romano scriptum nuper misit ad sapientissimum uirum Petrum Miscouium Regni Poloniæ Procancellarium, Ioannes Samoscius, uir non antiquitatis modò Romanæ, sed omnis elegantioris disciplinæ laude præstans. Honorandi sunt igitur Senatores in Repub. non honestiori modò loco, incessu, accubatione, sed etiam cæteris laudis & uenerationis insignibus. Augustus Cæsar quoties uenisset in Senatum, omnes nominatim salutando compellabat Senatores; discedens uerò, sedentibus nec loco suo se quidquam mouentibus uale dicebat. Adrianus Imperator, cùm libertum suum, quem uehementer amabat, duorum Senatorum latere intercluſum uidisset, misit unum, qui illum in faciem percuteret, audentem se medium inferere Senatoribus, quorum seruus esse deberet. Athenis benè gestæ rei præmium Senatori corona fuit, qua donabatur à cinibus, & publicè honorabatur, adiuncta pecuniæ summa. Nos præmia Senatoris, non tam auri, & facultatum publicarum possesiones esse uolumus, tametsi bonis & egentibus hæc danda sunt, quàm ut dixi, publici honoris, gloriæ, laudisque insignia. Vtilitas omnis posteriore loco putanda est, eaque magnanimo, iusto, prudenti & nobili Senatori præ honore gloriaque posterior habenda. Non rectè sanè facere uidentur, qui Senatores solis utilitatum præmiis inuitant ad Rempub. Hoc potissimum in popularibus Rebuspub. fieri consueuit, in quibus æquè pauperes ac diuites in magistratus eliguntur, hisq; sunt publicè sumptus ad uitam dignitatemque sustentandam constituti. Contingit hoc etiam in illis Rebuspub. in quibus ciues pauperes sunt, & publica officia priuatis opibus sustinere nequeunt.

Ornamenta Senatoria Romę.

Augustus Cęsar.

Adrianus imperator

Præmia senatorũ Athenis.

Præmia senatoris quæ.

Quibus sanè cauendum est, ne diuitiarum potiorem, quàm Reipub. administrandæ curam habeant. In cæteris Rebus-pub. immunitates, prærogatiuæ, & priuilegia Senatoribus proponuntur. Seruanda est cuiusque Reipub. consuetudo, dandaque nostro Senatori opera, ut priuatis opibus, si id efficere potest, Reipub. seruiat: hoc enim generosum, iustum, & magnanimum Senatorem decet. Summam certè laudem merentur, qui diuitias suas omnes, qui labores, qui pericula, qui uitam ad extremum Reipub. dedicant, nihilque ducunt amplius, quàm ut patriam, suis efficiant consiliis & opibus tranquillam, felicem, beatam, seditionibus, tumultibus, odiis, simultatibus uacuam & liberam. Quòd si Senator hæc gloriæ monimenta, nominisque perpetuò duraturi famam, minorem uirtute & dignitate sua ducit, maiora sibi à Deo munera, felicitatis æternæ parata esse sciat: quæ sanè omnem splendorum, claritatum, amplitudinum æuitatem & perpetuitatem superant. Viuet igitur non modò in terris cum ciuibus suis, verùm etiam cum Deo immortali in altissimo cœli domicilio, in præstantissima cælitum corona, felix, honoratus, glorioſus: qua gloria quid potest aut dici, aut excogitari glorioſius? Illudque sibi Africani dictum usurpabit.

Premia Senator à Deo expectet.

Si fas cedendo cælestia scandere cuique est,
Mi soli cæli maxima porta patet.

Omnis animorum nostrorum uis eò remeare solet, unde emanauit: & cum à Deo profecta est, ad eum etiam remigrare debet. Ex quo nobis est enitendum, ut primum omnium Deo quàm simillimi fieri uelimus, animique nostri diuinitatem iis uirtutibus exornemus, quibus quasi gradibus homines ad Deum solent ascendere. Quemadmodum verò in hoc orbe, qui cæteros uirtutibus excellunt, quòd magis ad similitudinem Dei accedunt, maiorem laudem & gloriam merentur; sic in illa Deorum urbe, quo quis præstantissimus & optimus est, eò maiora uirtutis, probitatis, dignitatisque præmia consequitur. Ex quo intelligendum est, & in hoc hominum, & in illo Deorum orbe, Senatore eiusque omni virtute, nihil posse fieri præstantius, nihil excellentius, nihil diuinius.

Hæc

Hæc habui de optimi Senatoris officio, uirtute, dignitate quæ dicerem. Hortabor autem Senatores, & eos, qui Reſpub. gubernant, vt ſtudium omne ſuum ad Reipub. felicitatem & tranquillitatem efficiendam conuertant. Adiuuabit (ut opinor) illos hæc inſtitutio noſtra: in qua ſanè ueram, & non imperfectam optimi Reipub. moderatoris ideam expreſsimus. Quam ſi ſequentur, ad ciues beatos efficiendos, ad Rempub. prudenter, & iuſtè gubernandam, nihil ea verius, nihil vtilius eſſe, re experti ita certè iudicabunt.

FINIS.

INDEX
RERVM MEMORABILIVM
QVAE IN HOC OPERE
CONTINENTVR.

A B vno an à pluribus Senatores eligendi sint 36.a
Academiæ virtutũ seminaria eodem
Academiarum vtilitas eod.
Academicorum officium eod.
Actiõis & speculatiõis cõparatio 25.a
A Deo petenda rerumpublicarum administratio 2.b
Ad temperantium vita ciuium est reducenda legibus 71.a
Aequalitas in quo consistat 41.a
Aequalitas duplex eod.56.b
Aequalitas conseruatrix reipub.eod.b
Aequalitatis inuestigãdæ ratio eod.b
Aequalitas in repub. necessaria eod.a
Aequalitas in honorãdo seruãda 56.b
Aequalitas quãtũ in repub.vtilis 56.b
Aetas Senatoria 77.a
Aetas hominis 66.a
Agatocles ex figulo rex 19.b
Agricultura 79.b
Alphonsi dictum 39.b
Alexander Magnus 72.b
Alexãder & Scipio Academici 24.a
Alexandri dictum 79.b
Ambitio quid 32.b
Ambitus pœna 32.a
Amicitiæ magna vtilitas ĩ repub. 63.a
Amicitiarum genera eod.a
Amicitia quid eod.
Amicitiæ multorum eod.
Amicitia vinculum concordiæ eod.
Amicitia tria requirit eod.
Amicitia ciuilis eod.
Amor patriæ 17.a. 45.a
Anacharsis dictum 73.b
ἀναρχία 17.a
Anaxarchus 62.a
Angliæ regnum 14.b
Annibalis oratio 70 b
Animæ diuisio 5.a
Animi & corporis perfectio quomodo comparatur 74.a
Antonii genius 68.a
Aristidis constantia 67.a
Aristidis & Temistoclis dissẽsiões.64.a
Aristides iustus 9.a
Arrogantia 66.b
Artes tyrannorum 38.a
Ascensus ad honores qualis esse debeat 66.a
A senibus gubernanda respub. 77.a
Athenienssium monarchia 13.b
Atheniẽses dictis magis quã factis illustriores 23.b
Athenienses effœminati eodem
Athenienssium Senatores quomodo eligebantur 36.a
Auari 61.b
Auaritia pernicies reipublicæ 32.b
Auaritia fatalis reipub.pestis 34.b
Auaritia quæ mala inducat in rempublicam 32.b
Auaritia duobus gaudet 62.b
Augustus Cæsar 82.a
Aurea secula 30.a
Aurea secula quæ restituerunt eod. b

B

BElgæ 71.a
Belli & pacis artes Senatori cognoscendæ 28.b
Benignitas 60.b
Boni ciuis & boni uiri virtus diuersa 20.a
Boni unde dicantur 52.a
Bonus Senator quomodo 60.a
Bonitas eod.a
Bona hominis triplicia 56.a
Bona corporis & fortunæ quomodo habeat respub. 21.b
Bona corporis 74.a
Bona fortunę 77.b
Bona fortunæ quæ 78.a

Bruti

INDEX

Bruti genius 68.b

C

Cæsar vir bonus ciuis malus 20.a
Cęsaris & Pompeii ambitio 32.a
Cambysis factum 59.a
Causę mutationis democratiæ 9.b
Calcei lunati 75.b
Calidus Senator & astutus qũo 48.b
cappadoces democratiã spreuerũt. 6.b
Captur Polonorum 14.b
Cassii intemperantia 73.a
Carthaginensium respub 6.b
Cathilinaria factio 71.a
Cautio 47.b
Cautio in quo consistit 48.a
Cautio Senatoria in dicendo eod.
Cautio militaris eod.b
Cato 78.a
catonis diligẽtia in educãdo filio 23.b
Chilo grammaticus 23.b
Ciceronis & Fabiorũ cõparatio 38.a
Census 80.a
Census utilitas eod.b
Censores morum magistri 61.b
Censores Romani 80.b
Ciuis quid 18.a
Ciuium duo genera eod.b
Ciuiũ Romanorum differentia eod.b
Ciuis Romanus qui eod.b
Ciuium uaria deffinitio eod.a
Ciues morati & obedientes quomodo efficiuntur 28.b
Ciuem perfectum tria faciunt 19.a
Ciuiũ felicitas quo conseruetur 46.b
Ciuem quid efficiat 18.a
Ciues cum suffragio & honorarii 18.b
Ciues nobiles & plebeii eod.b
Ciues in democratia quales 9.a
Ciues mali qui 40.a
Ciuium seditiosorũ mores eod.a
Ciuile imperium quibus cõpetat. 6.b
Ciuilis uir 28.a
Ciuilis disciplina eod.a
Ciuilis disciplina duplex eod.a
Ciuilis sapientia 26.a
Ciuilis scientia felicitatis dux 1.a
Ciuilis iustitia 55.b (40.b
Ciuitas magna seditionibus obnoxia Circumspectio 46.a
Circumspectus sit Senator eod.a
Clementia 61.a
Clementia Scipionis eod.a
Codrus 66.a
Comitas 60.b
Communia omnia quomodo 61.b
Communitas Platonica ex amicitia defluxit 64.b
Commoda & incommoda reipublicæ Senatori cognoscenda 44.b
Comparatio uirtutum cum fortitudine 65.b
Comparatio bonorum animi & corporis 74.b
Concordiæ templum 64.b
Concordia eod.b
Consilium 48.b
Consilii capiendi modus triplex 50.a
Cõsilii optimi finis summũ bonũ 50.a
Consilium Senatoris eodem
Consiliis inimica celeritas 50.b
Consultationum & deliberationũ uis in quo consistat 49.a
Cõsultationes de legibus ferẽdis 49.b
Consultationes de mercibus eod.b
Cõsultatiões de custodia regiõis eo.b
Consultatio de uectigalibus eod.a
Constantia 67.a
Constantia in secretioribus consiliis retinenda 62.b
Constantia Catonis 67.a
Constantia Socratis 67.a
Cõstantini lex de magistratibus 11.a
Contemplatio sine actione ad rempublicam inutilis 4.a
Corporis & animi exercitatio coniuncta 28.b
Corporis temperatio quæ bona 75.a
Critici uel iudiciarii dies 77.a
Crudelitas 61.a
Crudelitas fugienda Senatori 59.b
Cultus Dei 53.b
Cur alii liberi alii serui 8.a
Cur ciuis in Senatorem eligendus sit 17.a
Cur in Democratia sorte omnia ponderentur 41.b

Cur

INDEX

Cur mutata religione mutatur omnis respublica 54.a
Curtius & scæuola. 66.a
Cyrus. 38.a

D

DEcrepitorum mores 77.b
Deliberationes necessariæ 50.b
Deo paret qui rationi obtemperat. 2.b
Demades 30.a
Dæmonium quid 47.b
Dæmonium Socratis eodem
Democratiæ iustæ forma 33.b
Democratiæ finis libertas 8.b
Democratia Athenienſiũ duplex 33.b
Democratia inconstas. 34.a
Despotis 8.a
Despotico qui subiiciuntur imperio eodem
Demetrius Antigoni filius 3.b
De quib. deliberatiões suscipiẽdę 49.a
Desperatio 69.b
Discordia Senatoribus fugienda. 64.b
Disciplinæ ciuilis utilitas in republica 29.a
Disciplinæ pacis & belli instituẽdæ in republica 58.a
Disciplinæ græcorum 29.a
Disciplinæ Laconum eod.a
Dictum periclis 72.b
Diogenis de educatione sentẽtia 24.b
Diogenis dictum 73.b
Dissimulatio quando utilis 41.a
Diuersitas rerumpublicarum unde 4.b
Diuersitatis rerumpublicarum causæ. 6.a
Diuitiæ 80.b. 79.b
Diuitiæ honestæ quæ 80.a
Diuitiarum utilitas. 77.b
Diuitiarum nimia cupiditas ciues & rempublicam corrumpit 32.b
Diues an reipublicæ præficiendus. 80.b
Draconis lex contra otiosos 58.a
Draco crudelis 61.a
Duella unde nasci solent 56.b
Duo tempora in republica 12.a
Duo in uita præclarissima 43.b
Duronius 73.a
Duplex uitæ genus amplectẽdum 7.b
Duplex modus parandi opes 79.b

E

EBrietatis uitia 73.b
Educatio in quo consistat 23.a
Educatio Lacedæmoniorum 23.b
Electio Senatoris 32.a
Eligentibus Senatores quæ obseruanda 35.b
Eloquentia Senatoris 27.b
Epaminonde dictum 68.b
Ephori, 14.b
Ephori cur instituti 16.b
Epicurei 27.b

F

FAbius circumspectus 46.a
Facetiæ Senatoe indignæ 60.b
Fama 79.a
Famæ & fidei damna grauia 79.a
Felicitas hominis in quo consistit 7.a
Felicitas naturalis 52.b
Felicitas duplex 25.a
Felicitas Reipub. 44.a
Felicitas hominum & Reipub. eadem 20.a
Felix Respu. quomodo fiat. 20.b. 44.a
Felicitas Diogenis & Alexandri diuersa. 78.a
Fæneratio 80.a
Fidentia 68.a
Fidentia ex quo oritur. eodem
Fidentia quæ bona eod.b
Filii 79.b
Finis legum. 52.b
Flaminius propter libidinem Senatu motus 72.b
Flandria 45.b
Forma in quo consistit 75.a
Formosus Senator quomodo. eod.
Fortitudo 65.a
Fortitudo duplex eod.b
Fortitudo priuata quę eod.b
Fortitudo militaris eod.
Fortis uiri officium eod.
Fortis Senatoris officia eod.b
Fortitudo Reipub. in quo cõsistit. 20.b
Fortitudinis comites 65.b
Fortuna 70.a
Fortuna & casus in consilium non adhibenda

hibenda 50.b
Forũ & experiẽtia quantum valeat 30.a
Fundamentum Reipub.ciuilis 17.a

G

GEueroſus quis 19.b
Genius vitæ tutor 68.b
Geniorum nomina eod.
Genius Octauii eod.a
Gens Aſiatica natura ſeruilis 6.b
Geographi & coſmographi Senatori legendi 26.b
Germania 54.b
Germaniæ Imperium 14.a
Germaniæ ciuitates 18.a
Gallia 54.b
Gallorum monarchia 14.a
Gloria 78.b 81.a
Gloria Senatoris in quo conſiſtit. 81.a
Grætia ob mutatam religionem periit. 54.b
Gubernatoribus malis Reſp.perit 6.a
Gymnaſtica eiusq; ſpecies 28.a
Gymnaſtica in quo conſiſtit. eod.b

H

HAereditarii reges vnde 8.b
Hæretici 54.a
Herculis uiæ 65.a
Heluetii 18.a
Hermodorus cur ciuitate pulſus 9.a
Hiſpanorum monarchia 14.a
Hiſtoriæ cognitio 25.b 45.b
Homo animantium nobiliſſimus 1.b
Homo Deo ſimilis quomodo ſit 25.a
Homo rationi obtẽperans Deus eſt 2.a
Homo ſine Deo imperare non poteſt. 2.a
Hominis officium 21.b
Hominum conditio diuerſa 8.a
Hominum in Repub.conditio ueſtitu diſcernenda 76.a
Homotimi Perſarum 14.b
Honeſtum quid 9.a 72.a
Honeſtas 72.a
Honeſtatis uis eod.
Honeſti & utilis inueſtigatio 44.a
Honeſtas in liberalitate ſpectanda 61.b
Honor & gloria 73.b
Honor in quo conſiſtit eod.
Honoris templum 66.a
Honorum in Rep.eſt habenda ratio 66.a
Honorii lex de iniuriis Senatorum. 81.b
Hortenſii luxus 73.a
Hoſpitalitas 64.a
Hoſtium impetus quomodo repelluntur 46.b

I

IAgelonis genius 68.b
Ignorantia vitiorum parens 31.a
Impoſsibile eſt unũ omnia ſcire 27.a
In Ariſtocratia magiſtratus ex quib.creãtur 34.b
Incontinentiæ vitium turpiſsimũ 72.b
In cooptando Senatore virtutis eſt habẽda ratio 35.a
In creandis Senatoribus quę ſpectanda 33.a
In dicendo quæ conſideranda 48.b
In æqualitate Arithmetica quæ cauenda 41.b
In eligendis Senatoribus tria ſpectari ſolent 33.a
Infames ſenatores qui 79.a
In fortitudine quę cauenda 70.a
In legibus ferendis quæ ſeruanda 57.a
In liberalitate quæ cauenda 61.b
In magnificentia quæ obſeruanda 62.b
In modeſtia quæ conſideranda 71.b
In monarchia & Ariſtocratia qui ciues 18.a
In monarchia magiſtratus ex quibus creantur 24.b
In oligarchia qui ciues 18.b
In oligarchia magiſtratus ex quibus 34.b
In parandis diuitiis Senatori, quæ fugienda 80.a
In philoſophando quæ cauenda 27.a
In pietate quę maximè cauenda 60.a
In puniendo quæ ſeruanda 59.b
In rege eligẽdo quæ ſpectanda 8.a
In religione quæ ſpectanda 53.b
In repub.populari, qui ciues 18.a
In ſeditionibus reprimendis ſenatori quæ tenenda 40.b
In ſenatore ſumma prudentia requiritur 17.a
In Senatore eligendo, quæ ſpectanda

ctanda 31.a
In senatore Virtus non diuitiæ spectandæ. 80.b
In senatore genus spectandum 18.a
In sententia ostentatio fugienda 51.a
In suscipiendis inimicitiis quæ seruanda 66.b
Ingenium 45.b
Innocentia 60.a
Innocentia in quo consistit eod.
Innocens quis eod.
Intelligentia in quo consistat 45.b
Ira 70.a
Iracundia senatori fugienda 66.b
Iudicia in republica magni momẽti 59.a
Iudicis officia 58.b
Iudex anima reipublicæ eod.
Iudex legislatoris interpres 58.b
Iudex æqualitatis conseruator eod.
Iudex cõcordiæ ciuilis conseruator 59.a
Iudex viua et animata lex 58.b
Iudicis persona qualis 59.a
Iudex iuratus 58.b
Iulius Cæsar 72.a
Iuppiter Deorum & hominum pater 5.b
Iuratus senator sententiam dicat. 51.b
Iurisprudentiæ cognitio 27.b
Ius populare quod 9.a
Ius & libertas populi in quo cõsistit 41.b
Ius populi senatori cognoscendum 45.a
Iustitia 52.b
Iustitia triplex eod.
Iustitia quid 57.a
Iustitia naturalis 52.b
Iustitia diuina 53.a
Iustitia iudicialis 59.a
Iustitiæ ciuilis vtilitas 55.b
Iustitiæ naturalis iura 53.a
Iustitia forensis 56.b
Iustitiæ fundamentum fides 55.b
Iustitiæ imago 57.a
Iustitiæ domus 57.a
Iustitia è cœlo petenda eod.
Iustitiæ comites 59.b
Iustum imperium quod 8.b

L

LAcedæmonii 9.b.73.a
Lacedæmoniorum respub. 10.a.13.b
Lacedæmoniorum resp. cur floruerit 29.a
Lacedæmoniorum conuiuia 80.a
Lacedæmoniorum temperantia 71.a
Lacedæmoniorum educatio 23.b
Laconum disciplinæ 29.a
Largitio corruptela magistratuum 32.b
Latus clauus 75.b
Legislatoris officium 57.b
Legislator iudice prudentior 58.b
Legum ferendarũ rõ in quo consistat 44.b
Leges quid sint 23.a
Legum origo 30.b
Legum scisscendarum ratio duplex 58.b
Legi parere Deo obedire est 10.a
Legum præcepta tria 57.b
Leges felicitatis conseruatrices 44.b
Leges virtutum regulæ 57.b
Leges contemnens Deos spernit eod.b
Legibus occasiones peccãdi tollẽdę 44.b
Legum mutatio pernicioſa 58.a
Legum emendatio eod.
Leges sumptuariæ & uestiariæ 71.a
Leges sumptuariæ 21.b
Leges vestiariæ eod.
Leges senatoriæ 51.b
Lex anima reipublicæ 15.b
Lex custos virtutis 44.b
Lex mutus magistratus 15.a
Lex Aegiptiorum contra otiosos 57.b
Libertas populi in quo consistit 41.b
Libertas popularis 39.b
Libertas Democratica eod.
Libertas populi Senatori cognoscenda 45.a
Libertas temperata, salubris, nimia, grauis 40.b
Liberalitas in quo consistit 62.a
Liberalitas vnde dicta 61.b
Liberalitatis officia quomodo conseruẽtur 61.b
Liberalem esse Deum imitari est 62.a
Liberalitatis leges eod.
Liberalitas virtutis eod.
Licentia ciuium quomodo reprimatur. 40.b
Locrensium lex de seruãdis legibus 58.a
Luxus in republica prohibendus 62.b
L. Quintius 80.a
Lycurgus 35.b
Lysander 35.b

M

Magistratus autoritas 81.b
Magistratus officium 15.a
Magistratus quæ debeat habere eod.b
Magistratus in repub. qui vtiliores eod.
Mag. plures an vnus debeat gerere 42.b
Magistratus summa prudentia 15.b
Magistratus, virtuti non diuitiis seruire debent 32.b
Magistratus lex loquens 15.a
Magistratus præmium uirtutis 32.a
Magistratus senatorum seminarium 37.a
Magistratus ecclesiæ potestas 53.b
Magnanimitas in quo consistit 66.a
Magnanimi Senatoris officia eod.
Magnificentia 62.b
Magnifici munera quæ eod.
Man. Curius 73.a
Manilius 72.b
Martius Coriolanus 17.b
Melancolici 75.a
Memoria Senatoris 45.b
Mercatores à reipub. administratione remouendi. 11.a
Militum officium 20.b
Militum virtutes eod.
Militis officium tempore pacis 21.a
Militum vicia eod.
Militaris & bellica consultatio 49.b
Minutii oratio 5.a
Misericordia 61.a
Modestia 71.b
Modus in viuendo qui 74.a
Modus diuitiarum qui 79.b
Multitudo sine mente & capite 16.a
Mundus ciuitas omnium communis 3.b
Muri ciuitatum mulierũ custodiæ 23.b
Musica 28.a
Musica & Gymnastica coniungi debent eod.b
Mycipsæ dictum 64.b

N

Natura an boni simus 21.b
Natura boni cur fieri non possumus 31.a
Natura ad virtutem exercendam quantũ valeat 24.b
Natura bona in philosophante requiritur. 21.b
Nobilitas vnde procedat. 6.b
Nobilitas philosophica & ciuilis 19.
Nobilis ciuis vnde dicatur eod.a
Nobilium ciuium duplex genus eod.b
Nobilitas ex virtute eod.a
Nobilitas generis eod.
Nobilitas Platonis 19
Nobilitas noua 78.a
Nobilitas noua quomodo laudãda eo.b
Nomophilaces 80.b
Noua religio in rempublicam. nunquam inducenda 54.b
Numantinorum desperatio. 70.a
Numæ Pompilii religio 59.b

O

Oligarchia 34.b
Officium boni ciuis in adeundo magistratu 32.a
Officia Senatoris 17.a
Officiũ senatoris in seruãdis legibus 59.a
Officium senatoris in iudicando eod.a
Officiũ senatoris in ferendis legibus 52.b
Officium senatoris in æqualiate cõseruanda 56.b
Officia senatoris ĩ deferẽdo honore 58.a
Officia senatoris iusti 55.b
Officia senatoris magnifici 63.a
Officia clementis senatoris 61.a
Officia benigni senatoris 60.b
Officia comis senatoris 60.b
Officia senatoris innocentis 60.a
Officium senatoris in contemnendis voluptatibus 73.a
Officium benefacientis 66.a
Oligarchia & tyrannis 9.b
Opifices à republica remouendi 11.a
Optimatum respublica 10.a
Optima respublica quæ 10.a. 11.a
Ordo popularis 11.a
Ordo suffragandi 51.a
Ornamenta senatoria Romę 82.a
Ornatus senatoris 75.b
Ostracismo qui erant puniti 9.b
Ostracismus 34.a
Osyris Aegiptiorum Rex 26.d
Otium reipublicæ corruptela 57.b

P

PAEdia Cyri 13.b
Pœnarum genera octo 59.b
Pacientia 67.b

Pacientis Senatoris officia 68.a
Pacis ſtudia bellicis anteferenda 70.a
Panætolium 14.a
Panionium eod.
Papirius 67.b
Paria amicorum 63.b
Paulus Aemilius 72.a
Pauceltium 14.a
Pecuniis quomodo utendum 62.b
Peregrinatio 26.b
Peregrini in republica ſuſpecti 17.b
Peregrini Athenis excludebantur eod.
Perfectio hominis in quo conſiſtit 22.a
Perfectio hominis quibus ſtudiis acquiritur. eod.
Perfectio hominis quo comparetur 70.b
Perfecta felicitas hominis tribus efficitur 21.b
Periander 38.b
Periandri dictum 58.a
Periclis dictum 63.b
Peripatetici 27.b.55.a
Peripatetici omnium ſapientiſſimi 7.a
Perſæ reges pro diis colebant 8.b
Platonis reſpublica 13.b
Platonis cenſus 80.b
Plato & Ariſtoteles omniũ doctiſſimi 4.b
Phidicia 80.b
Philippus Macedoniæ rex 73.b
Philoſophia 22.a.24.30.b
Philoſophiæ ſtudium duplex 25.a
Philoſophia naturalis 27.a
Philoſophiæ ſtudium in quo cõſiſtit 24.a
Philoſophia quæ uera 27.b
Philoſophia quid habeat p̃cipuum 22.b
Philoſophiæ vtilitas 22.a.31.b
Philoſophia priuatorum inutilis 4.a
Philoſophiæ nulla uis inferri poteſt 3.b
Philoſophia aurei ſeculi uindex 30.b
Philoſophi 3.b
Philoſophorum duplex genus eod.
Philoſophorũ in republica vtilitas 22.a
Philoſophi qui reſpublicas gubernabãt. 4.a
Philoſophi morum magiſtri 24.a
Philoſophis regnantibus reſpublica felix 1.a
Philoſophi qui reipublicæ utiles 23.a
Philoſophorum priuatorum mores 22.b
Philoſophi theorici ſapientes non prudẽtes 43.b
Philoſophi rerumpublicarum gubernatores eſſe debent 4.a
Philoſophi theorici reipublicæ inutiles 23.a
Philoſophi ad rempub. qui inepti .22.b
Philoſophi priuati quomodo utiles rei publicæ 27.a
Philoſophorum de bonis externis diſputationes 77.b
Philopæmen 75.b
Pietas naturalis 53.a
Pietatis obſeruatio vtilis 99.b
Pietas erga parentes 60.a
Pituitoſi 75.a
Plebis natura 34.a
Plebis Democraticæ mores 9.b
Plebicolæ 40.a
Plebis in republica præmia 11.b
Politia quid 6.a
Polonorum monarchia 14.a
Polonorum vetus reſpublica 30.a
Polonię ſenatus 14.b.36.b
Poloniæ conſuetudo in eligendis Senatoribus 36.b
Polonorum Rex qualis 14.a
Polonorum regis officia eod.b
Polonorum regis ſumma autoritas eod.
Poloniæ regum celebres familiæ 25.b
Poloni honeſtatis amatores 69.b
Poloniæ popularis ſtatus 14.b
Pompeius 38.b
Popularis reſpublica quando bona. 9.a
Popularis ordinis officia 12.a
Popularis ordo cur mobilis & inconſtãs 39.b
Populi natura 36.a
Populares & ſeditioſi 42.b
Populus iniquus iudex virtutis 36.a
Præcepta platonis Senat. obſeruãda 41.a
Præmia virtutum in republica proponenda 52.b
Præmia militum 69.b
Præmia Senatorũ 81.a
Præmiorum genera eod
Præmia Senatorum Athenienſium 82.a
Præmia Senatoris quæ 82.a
Præmia ſenator à Deo expectet 82.b

Præſta-

INDEX

Præstantia reip. ex quo iudicari debet 9.b
Principum uita lex populi 58.a
Principes exẽplo magisq; vitiis nocẽt 35.b
Principes leges conditas obseruent 58.a
Priuati ciuis officium 40.b
Prodigi 61.b
Probatio se natorum 79.a
Pro legib us nonpro mœnibus pugnandum est. 57.b
Pro letarii 79.b
Prouidentia quid 46.b
Prouidẽtia quomodo fiat in homine 47.a
Prouidenria humana in quo cõsistit 47.a
Prouidẽtia cœlest is qũo acquiratur 47.a
Prouidentia ab exemplis eo.b
Prudentia, quid 43.a
Prudens qui 44.a
Prudentiæ origo 43.b
Prudentia vnde dicatur eod.a
Prudentia duplex eod.b
Prudentiæ magna uis eod.a
Prudentia virtutũ omniũ magistra 45.a
Prudentię finis veritas 44.a
Prudentiæ fontes eod.
Prudentiæ & sapientiæ differentia 43.ã
Prudens senator sit 53.a
Prudentiæ senatoriæ finis 44.a
Prudentie comites 45.a
Prusia 68.b
Puerilis institutio quæ sit 24.b
Pirrhus epirotharum Rex 73.b

Q

Quàmdiu discendum 32.a
Quæ cauenda in constantia 67.b
Quales ciues sunt talis respublica 7.a
Quatenus credendum dictis aliorũ 48.a
Quæ amicorum causa facienda 63.b
Quę cauenda in liberalitate 62.a
Quæ cauenda in patientia 68.a
Quæ continentur sub prudentia 43.b
Quæ Democratia iusta 34.a
Quæ fugienda in prudentia 44.a
Quæ fugienda in securitate 69.a
Quæ fugienda in confidentia 68.b
Quæ fugienda magnifico 62.a
Quæ fortem efficiant 69.a
Quæ in amicitia obseruanda 63.b
Quæ in peregrinatione obseruãda 26.b
Quę seruãda liberalitate Senatori 65.b
Quæ voluptates cæteris perniciosiores 73.a
Quę vera pulchritudo 75.b
Quibus respublica abunda re debeat 11.b
Quibus comittenda sit respublica 12.a
Qui sine philosophia sapientes 31.a
Qui iustitię capaces 55.b
Qui homines cõpetant cuiq; reipubl. 6.a
Qui veri ciues in republica. 39.b
Qui ad rempublicam regendam accersendi 11.b
Qui honoribus afficiendi sunt 56.a
Q. Tubero 74.a
Quomodo conseruetur respublica 29.a
Quomodo salua possit esse respub. 59.a
Quomodo uitæ genus eligendũ sit 78.a
Quot genera hominũ in republica 11.b

R

Rationis uis duplex 5.a
Ratio præstantissimum donum Deorum 7.b
Ratione nihil præstantius in homine 2.b
Ratio in homine perfecta Deus est 2.b
Ratio sine affectionibus languida 5.a
Ratio perfecta lex hominis est 15.b
Ratio colendi Dei à sacerdotibus petenda 54.a
Regale imperium diuinitus institutũ 8.b
Reges Deorum filii 57.a
Reges indigetes 8.b
Regis præstantia 10.b
Regis officium 56. 15.b. 39.a
Regis electio qualis esse debeat 8.b
Regis & Tyranni differentia 39.a
Regis & populi discordia 38.b
Regibus qui libenter parent 6.b
Regum antiqua origo 16.a
Regum diuisio platonica 6.a
Regulus 67.a
Rex qualis esse debet 10.a
Rex ciuium & reipublicæ pater 39.a
Rex secundum leges imperans Deus est 6.a
Rex cur institutus 39.a
Rex unicus esto 10.b
Religio quid 53.b
Religio conseruatrix reipublicæ 54.b
Religionis mutatio periculosa 47.b
Religione Romana nihil syncerius 55.b

Reipu-

Reipublicæ cura in educandis ciuib. 23.b
Reipublicæ cognitio Senatori necessaria 37.b. 38.a
Rerũ cognoscẽdarũ triplex cognitio 27.a
Rerumpublicarum tria genera 5.a
Rerumpublicarum similitudo in familiis 5.b
Rerumpublicarũ cõsideratio duplex 3.a
Respublica optima ex optimo genere uirtæ cognoscitur 7.a
Respublicę & agendo & contemplando reguntur 3.b
Respublica Senatori cognoscenda 45.a
Respublica quid 4.b
Respublica optima quę 11.a
Rodiensiũ lex de successione filiorũ 19.a
Romanorum monarchia 13.b
Romanorum respublica 10.a
Romanorum origo infamis 19.b
Romanorum studia 28.b
Romæ qũo Senatores eligebãtur 35.a
Romæ in Senatoribus eligendis quæ considerabantur 35.a
Romulus cur senatum elegerit 16.a
Romulus quot Senatores creauerit 36.b
Romuli & Camilli comparatio 38.a

S

Sacerdotum ordo 12.a
Sacerdotum officium eod.
Sacerdotum potestas 53.b
Sacerdotibus nihil sanctius 12.b
Sacerdotes reipublicæ præficiendi eod.
Sacerdotes ex quibus creabantur 12.a.b
Salustius 72.b
Sagax senator sit 48.b
Saguntini 70.a
Sanguineus uel colericus senator sit 75.a
Sapiens uir quomodo Deus 2.b
Sapiens respublica quomodo 20.b
Sapiẽtiæ fundamẽtũ educatio bona 23.a
Sapientia ex quo fonte manat 26.a
Sapiẽtia uulgaris & quotidiana quę 30.a
Sardanapalus 72.b
Scipio Africanus 62.a
Scipionis continentia 72.a
Scipionis & Cæsaris comparatio 38.a
Scylurus Scyta 64.b
Senatus quid 16.b
Senator quid eod.
Senator unde dicatur eod.
Senatorum origo eod.a
Senatoria dignitas 81.b
Senatores cur patres dicti eod.b
Senatores à quibus eligendi sint 36.a
Senatores prudentes eligendi sunt eod.
Senatori pfecto quatuor necessaria 43.a
Senatus ex quibus instituendus 16.b
Senatores ab uno optimo sũt eligẽ 36.b
Senatorum potestas 10.b
Senatorum utilitas in republ. 16.a
Senator non Græcæ sed Latinæ 'id est Romanæ sit religionis 55.a
Senator falsam religionem habens Senatu prohibendus eod.
Senator nobilis ciuis esse debet 19.a
Senator iustus sit 55.b
Senator & prudẽs & uir bonus idẽ sit 52.a
Senator temperans sit 71.b
Senator continens sit 72.b
Senator cõcordiæ amans esse debet 64.b
Senator faber suæ fortunę sit 70.b
Senator sit sobrius 73.b
Senator sanus sit 74.b
Senatores honorandi 81.b
Senatorũ prudentia nihil perfectius 16.b
Senatores legum latores esse debent 57.a
Senatoris officiũ in deponẽdis inimicitiis 46.a
Senatoris officiũ in consilio capiẽdo 50.a
Senatoris officiũ in circumspiciendis reipublicę malis 46.b
Senatoris officium 40.b
Senatoris officium in iudiciis 28.a
Senatoris officium in componendis seditionibus 49.a
Senatoris officium in prouidendis reipublicæ malis 47.a
Senatoris officiũ in seditionibus euellendis 42.b
Senator prudẽs ex sentẽtia iudicatur 51.a
Senatori uita beata ciuiũ ꝓposita 17.a
Senatoribus stultis respublica stulta 20.b
Senator medius inter regẽ & populũ 38.b
Senatorum amicitia 64.a
Senatori quæ securitas amplectẽda 69.a
Senatores pedarii 51.a
Senatus polonorum 14.b
Securitas 68.b

Securitas reipublicæ 69.a
Securitas non abiicienda 65.a
Senatoris ingenium 45.b
Sententia 50.b
Senes sententia dicenda valent eod.
Sententiæ finis 51.a
Sententia qualis esse debeat 5.b
Sententiæ fucatæ 5.a
Sententia longa odiosa eod.b
Sententiæ plurium uincant 5.a
Secula deprauata 30.b
Seditio reipublicæ uenenum 42.a
Seditiones è republica exterminandæ eo. 42.a
Seditionum causæ 42.a
Seditiones qua rõne exterminentur 42.a
Seditiosorum mores 52.a
Sicilia Tyrannorum alumna 6.b
Sext: Tarquinius 38.b
Sertorius 17.b
Seruilius Isauricus 81.b
Serui à reipublicæ administratione remouendi 11.a
Signa uirtute præditi hominis 32.a
Similes Deo homines quomodo 2.a
Sine fortitudine Senator esse nõ põt 65.b
Sine magistratu nõ põt stare respub. 15.a
Sycophantia senatori fugienda 60.a
Syncerus debet esse senator eod.b
Sylla intemperans 35.b
Seleucus 58.a
Solitarius Senator non sit 31.b
Solonis lex contra ebrios 73.b
Solonis lex 58.a
Sors 35.b
Sors quæ bona 35.a
Sorte cur magistratus dentur 33.b
Sorte sacerdos eligebatur 12.a
Socrates & Diogenes mũdani ciues 3.b
S. Stanislaus 68.b
Statuæ 78.b
Stemma quid 19.b
Stemmata unde eod.
Stilpo philosophus 3.b
Stoici 27.b
Stoici quatenus imitandi 7.a
Stoicorũ de misericordia sentẽtia 61.a
Stultos Deus non exaudit 2.b
Stultis gubernatoribus respub. perit 9.a
Suffragium apertum melius occulto 34.b
Summum ius summa iniuria 59.a
Supplicationes in cogendo Senatu 55.a

T

TAciturnitas 48.a
Taxilis 66.b
Temperantia quid 70.b
Temperãtia ciuilis felicitatis custos 71.a
Temperans & iusta respublica qũo 21.a
Temperantiæ comites 71.b
Thesei & Solonis comparatio 38.a
Theseus regnum ambire noluit 33.b
Theopompus 16.b
T. Vespasianus 62.a
Traiano senatus loco patris erat 39.b
Tria de reipublicę gubernatione certant 6.b
Tria in omni re requiruntur 16.b
Tria in omni republica requiruntur 15.a
Tributi insolentes reipublicæ fax 42.b
Tributa quomodo exigenda 49.b
Triplex uitæ genus 7.b
Tyrannus à rege quo dignoscatur 5.b
Tyrannis multorum crudelior est quàm unius 37.b
Tyrannorum consuetudo in legibus ferendis 57.b

V

VAletudo 74.b
Valetudinis cura eod.
Varronis ætatum diuisio 77.a
Veneti 9.b
Venetorum ciues 17.b
Venetorum respublica 15.a
Venetorum respublica quamobrem duret 15.a
Venetorum consuetudo in eligendis magistratibus 35.a
Verecundia 71.b
Verecundia quæ uitiosa 72.a
Vestis senatoria 76.a
Veturia Romana 17.b
Vires senatoriæ 76.a
Vires corporis eod.
Virtus in aduersis exultat 65.a
Vitiis principum inficitur respub. 33.a
Vitia in liberalitate quæ 61.b
Vitia magnificorum 62.b
Vitia magistratuum remp. corrumpunt 35.a

Vitę

Vitæ humanæ misera conditio 29.b
Vitæ instituendæ ratio quadruplex 8.a
Vnus non aptus ad omnia 11.a
Voluptates honestæ & inhonestæ 70.b
Vox senatoris 51.b
Vsus amicitiæ in republica quantum ua- leat 64.a.
Vulgus 36.a

X

Xantippe Socratis uxor 67.a

Z

Zenonis fortitudo 65.b

FINIS.

Errata Corrigenda.

1.b.31.	*dum*	*cùm*
6.a.18.	*q;*	*dele.q;*
21.b.27	*similis*	*similis*
22.a.28	*distrahitis*	*distrahatis*
28.b.30	*Oyneas*	*Cyneas*
30.a.20	*Aristetelis*	*Aristotelis*
32 b.1	*Mulctabatur*	*Mulctabant*
40.a.38.	*Dymestæ*	*Dynastæ*
41.b.4	*obineat*	*obtineat*
42.b.18	*Inueniuntur*	*Inuenientur*
44.a.37.	*Si inuicem factionibus,& nulli amici distracti. Lege sic. Si inuicem amici,& nullis factionibus distracti.*	
48.b.7	*cautionibu:*	*cautioribus*
49.a.26	*nequeant*	*nequeunt*
52.a.32	*legesq;*	*legeq;*
52.b.1	*aeri*	*acri*
61.a.5	*omni*	*omnis*
65.a.21	*perturbationib.*	*casibus*
66.a.35	*Item*	*ipse*
66.b.35	*eo,lege post*	*sumus*
69.b.6	*ducitur*	*ducatur*
73.b.27	*vitnum*	*vinum*
77.a.19	γέροντες	χρίσυμους
77.a.37	χρίσυμους	γέροντες
79.a.14	*virtuibus*	*virtutibus*
81.b.7	*resîdebunt*	*resîdebunt*
81.b.23	*contingeat*	*contingat*
82.a.10	*misic*	*misit*
82.a.25	*cinibus*	*ciuibus*

In Marginibus errores corrigendi.

68.b	*vitator*	*uitæ tutor*
73.a	*Qui*	*quæ*
78.a	*fortuna*	*fortunæ*

REGISTRVM.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y.

Omnes sunt Duerniones,

VENETIIS.
APVD IORDANVM ZILETTVM.
M D LXVIII.

BIBLIOT. REGIA MAGELLONICA

Biblioteka Jagiellońska
stdr0041962

Ex Libris